

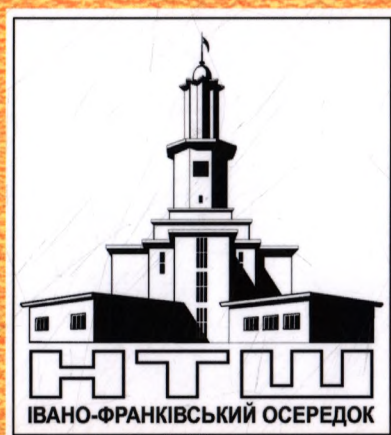
ISSN 2304-7410

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК

ПРИКАРПАТСЬКИЙ ВІСНИК НТШ

Думка

4(56)-2019

**SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
DEPARTMENT OF IVANO-FRANKIVSK**

**PRECARPATHIAN BULLETIN
OF THE SHEVCHENKO
SCIENTIFIC SOCIETY**

Idea

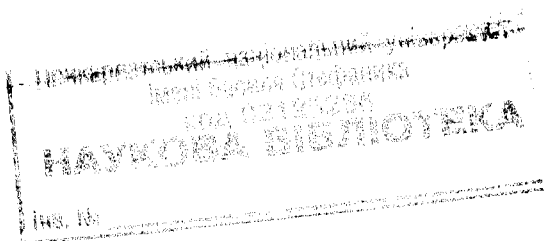
4(56)-2019

Ivano-Frankivsk
2019

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОСЕРЕДОК

ПРИКАРПАТСЬКИЙ ВІСНИК НТШ

Думка

4(56)-2019

Івано-Франківськ
2019

ПРИКАРПАТСЬКИЙ ВІСНИК НТШ

Головний редактор – докт. техн. наук В.М. Мойсишин

Думка

У випусках серії «Думка» публікуються наукові дослідження у галузі політичних наук.

Редактор – докт. політ. наук І.С. Монолатій

Відповідальний секретар – канд. політ. наук Ю.В. Кобець

Редакційна колегія:

габ. докт. політології А. Адамчик (Лодзь, Республіка Польща), докт. політ. наук В.І. Бурдяк (Чернівці), докт. іст. наук В.С. Великочий, докт. політ. наук М.М. Гон (Рівне), докт. політ. наук С.М. Дерев'янку, докт. політ. наук В.Й. Климончук, докт. політ. наук М.В. Лазарович (Тернопіль), докт. іст. наук Я.І. Мандрик, габ. докт. політології В. Парух (Люблін, Республіка Польща), докт. іст. наук І.В. Срібняк (Київ), докт. політ. наук Т.П. Федорчак, докт. політ. наук І.Є. Цепенда.

ПРИКАРПАТСЬКИЙ
ВІСНИК
НАУКОВОГО
ТОВАРИСТВА
ІМ. ШЕВЧЕНКА
4 (56)-2019

Науковий журнал
Виходить у чотирьох серіях
**ЧИСЛО, СЛОВО,
ДУМКА, ПУЛЬС**
(по одному випуску
кожної серії щороку)

Заснований у 2008 році
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 14628-3599
від 10 жовтня 2008 р.,
видане Міністерством
юстиції України

Журнал входить до пере-
ліку наукових фахових
видань України (наказ
МОН України № 1528
від 29.12.2014 р., науки –
політичні)

ЗАСНОВНИКИ:

Івано-Франківський
осередок Наукового
товариства ім. Шевченка

Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника

Івано-Франківський
національний технічний
університет нафти і газу

Івано-Франківський
національний медичний
університет

ЗМІСТ

І. С. Монолатій

Між вдаваною силою і фактичною
безпорадністю: типологія дипломатії
Західно-Української Народної
Республіки 7

Л. Я. Геник

Листопадова революція 1918 року
в Галичині як військова операція ... 30

Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига

Якість політичної еліти України
в контексті демократичних
перетворень 70

Я. І. Мандрик

Дослідження політики радянської
держави у сфері культури в україн-
ському селі в роки колективізації
науковцями української діаспори та
іноземними авторами 81

М. А. Мосора

Політичне майбутнє Шотландії та
Північної Ірландії. Два шляхи – один
вибір? 87

Д. О. Ніколаєва

Турецько-йорданські двосторонні
відносини: розбіжності на тлі
спільних інтересів 99

**М. М. Осипчук, І. М. Гураль,
Л. Р. Смолівик**

Застосування статистичних методів
для аналізу текстів передвиборчих
програм 109

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

76018

м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 79,
Івано-Франківський
осередок Наукового
товариства ім. Шевченка,
тел. (380-3422) 72-71-31,
e-mail: math@nung.edu.ua
<http://pvntsh.nung.edu.ua>

Відповідальність за
достовірність наведених
у статтях даних несуть
автори публікацій

Передрук – тільки
з дозволу редакції

© Івано-Франківський
осередок НТШ, 2019

© Видавництво Івано-
Франківського національного
технічного університету нафти
і газу

Р. Б. Пуйда

Боротьба за українську мову як
засіб збереження національної
ідентичності в 1919-1939 рр.
(на прикладі Станіславівського
повіту) 116

І. Я. Райківський

Українська соціал-демократія
в партійно-політичному житті
Галичини другої половини
1930-х рр. 122

Р. С. Яремійчук

Книга свідчень про російську
анексію Криму 2014 року 137

Відомості про авторів 139

Від редактора

УДК 323.21

DOI: 10.31471/2304-7410-2019-4(56)-7-29

**МІЖ ВДАВАНОЮ СИЛОЮ І ФАКТИЧНОЮ БЕЗПОРАДНІСТЮ:
ТИПОЛОГІЯ ДИПЛОМАТІЇ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ**
І. С. Монолатій

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380 (342) 59-61-46; e-mail: iwan.monolatiij@gmail.com*

У статті досліджуються особливості зовнішньополітичної активності Західно-Української Народної Республіки. На підставі сучасних підходів у царині теорії міжнародних відносин досліджено 10 типів дипломатії цієї української держави у 1918–1923рр.: «тиха» (quiet diplomacy) і «голосна» («протестна») (protest diplomacy); «групова» (group diplomacy) і «нішева» (niche diplomacy); «діаспорна» (diasporic diplomacy) і «багатокультурна» (multicultural diplomacy); «підприємницька» (enterprises diplomacy) і «бюрократична» (regulatory diplomacy); «дипломатія самітів» (summit diplomacy) та «інформаційна» дипломатія (cyber diplomacy). Виснується, що, хоча за основу міжнародно-правових відносин ЗУНР було взято основоположний принцип об'єднання з Україною, проблема безсилля дипломатії цієї української держави полягала у бажанні дипломатів середньої і нижчої ланки, котрі плутили партійні інтереси з національними, бути такими собі псевдодокторами політики, котрі уособлювали б міжнародний престиж держави.

Ключові слова: *Західно-Українська Народна Республіка, дипломатія, міжнародні відносини, Антанта, Східна Галичина.*

Дипломатія, позбавлена засобів економічного або політичного тиску, дипломатія, яка не вдається до символічного або потаємного насильства, перетворюється на чистої води вмовляння.

Реймон Арон^{1*}

Метою будь-якої держави є існування і розвиток, що у підсумку стають максималізацією її сили, а тому оцінка місця і ролі країни на геополітичній шахівниці завжди матиме практичний вимір, адже йтиметься про перевірку найважливіших моделей вимірювання сили дер-

¹ Арон Р. Мир і війна між націями; пер. з фр. В. Шовкун, З. Борисюк, Г. Філіпчук. К.: МП «Юніверс», 2000. С. 80.

*Стаття написана у рамках комплексного дослідження секції політичних наук Івано-Франківського осередку НТШ «Політичні аспекти захисту свободи і національної безпеки України та її громадян на шляху євроінтеграції: історичні витоки та сучасні проблеми», що почав реалізувати автор у 2019 р. – Ред.

жави. Саме остання, як політична інституція й головний політичний актор, мусить володіти необхідним для її функціонування набором засобів, застосовувати відповідну стратегію розвитку, що її науковці нині називають потенціалом, силою, енергією чи владою. Відтак сила держави або її різноманітні прояви сьогодні стали предметом зацікавлення соціології, культурної антропології, психології, історії, геополітики і політичної науки, адже сила держави ґрунтується довкола трьох чинників – політичного, військового й економічного. Саме тому зацікавлення, а відповідно – висновки і узагальнення, що їх можна отримати унаслідок вивчення особливостей потенціалу українських державних утворень періоду Української революції 1914–1923 рр., дозволить по-новому інтерпретувати вже «класичні» відомості, факти й події, увиразнити морфологію сили через з'ясування природи політичної влади, можливостей функціонування державного організму, реалізації його стратегічних цілей тощо.

Позаяк за будь-яких оцінок Західно-Української Народної Республіки (від січня 1919 р. Західної Облaсті УНР) (у її фактичних межах у 1918–1919 рр., в умовах еміграційного уряду в 1919–1923 рр.) як держави, вона є прикладом малої східноєвропейської країни, важливу роль у її промоції на зовнішньополітичному напрямку мала б відігравати дипломатична активність. Тому нині, з огляду на існуючі в науці підходи, можна спробувати охарактеризувати типологію дипломатії ЗУНР, щонайменше у десяти типах, котрі можна репрезентувати у п'яти, часто не взаємопов'язаних, парах сили/потенціалу цієї держави.

Вперше таку типологію запропонував сучасний американський політолог-міжнародник Алан Генріксон (Alan K. Henrikson) [1], внісши до неї поняття й австралійського дипломата Гарета Еванса (Gareth Evans).

До неї А. Генріксон зараховує такі типи дипломатії, як-от:

- 1) «тиху» (quiet diplomacy) і «голосну» («протестну») (protest diplomacy);
- 2) «групову» (group diplomacy) і «нішеву» (niche diplomacy);
- 3) «діаспорну» (diasporic diplomacy) і «багатокультурну» (multicultural diplomacy);
- 4) «підприємницьку» (enterprises diplomacy) і «бюрократичну» (regulatory diplomacy);
- 5) «дипломатію самітів» (summit diplomacy) та «інформаційну» дипломатію (cyber diplomacy).

Корпус опублікованих документів з історії ЗУНР 1918–1923 рр. сьогодні дозволяє більш-менш достовірно проаналізувати ці десять імовірних проявів дипломатії ЗУНР (ЗОУНР) як важливого сегменту сили держави.

1. «Тиха» і «голосна» дипломатія

Зазвичай «тиха» дипломатія полягає у приязних взаєминах з великими державами, з котрими малу країну можуть єднати історичні зв'язки. Одночасно в умовах «тихої» дипломатії важливим є лобювання інтересів держави на міжнародній арені – під час мирних переговорів

і/або конференцій. Тож як приклад тут можуть бути зв'язки ЗУНР з українськими державними утвореннями періоду Української революції (Українська Держава, УНР), які, звісно, не були великими державами у розумінні типології А. Генріксона, однак такими, що мали суттєві історичні зв'язки галицьких і наддніпрянських українців.

Сьогодні можна дискутувати, наскільки правомірно говорити про те, що вперше питання західноукраїнської державности (нехай і в обмеженій формі) виходить на міжнародну арену вже у лютому 1918 р. – на мирних перемовинах у Бересті Литовському. Зокрема у «Таємному протоколі між УНР та Австро-Угорщиною» (який, щоправда, так і не був виконаний сторонами), з огляду на той факт, що «ці дві держави («Австро-Угорщина і Українська республіка», як їх названо у документі. – *І. М.*) [...] воліють жити в тісній дружбі та постійно обмінюватися стосунками», апелюючи до прав меншин, що проживають в «Австрії та Україні», австрійський уряд зобов'язувався створити окремий коронний край для українців Галичини і Буковини не пізніше 20 липня 1918 р. – «повіти Східної Галичини, більшість яких становить українське населення, будуть відокремлені від Королівства Галичини та об'єднані з Буковиною з метою створення окремого коронного краю» [2]. А оскільки «великою» державою на той момент була саме Габсбурзька монархія, з якою УНР уклала таємний протокол, голова її делегації на перемовинах Олександр Севрюк згадував, що члени його делегації ждали приєднання до України «Холмщини, Підляшшя й плебісцита в Східній Галичині, північній Буковині та Закарпатській Україні», однак «зв'язку жадного зі Східною Галичиною ні Ц[ентральна]. Рада, ні ми не мали; незручно й тяжко було говорити відносно Сх[ідної]. Галичини за спиною її представників й без жадного з ними контакту» [3]. Відтак справа, з огляду й на інші обставини, зазнала поразки.

Знову ж таки справа майбутньої державности постала на порядку денному під час «З'їзду нотаблів українського народу Галичини» 25 березня 1918 р. у Львові. В його рішеннях ухвалено зокрема й вимогу, котра взорувалася на постановах Берестейського миру, «щоби з українських земель Галичини і Буковини утворено окремий державний організм» [4]. Натомість у маніфесті імператора Карла I «До моїх вірних австрійських народів!» (16.10.1918 р.) справа української державности в межах Габсбурзької монархії, на противагу польській («Зєдинення польських земель Австрії з незалежною польською державою тим не пересуджується»), не обговорювалася взагалі [5]. Ця обставина, з-поміж інших, й стала поштовхом до проголошення «Української держави на українських областях Австрії і Угорщини» 19 жовтня того ж року – практичним «прощанням з віденством» [6].

Ця обставина, фактично, відкрила той стиль дипломатії, який нині називають «голосною», адже тут важливим є період *напередодні* проголошення державою незалежності. Таку добу, зазвичай, окреслюють як

проблему політичної суверенності, що вже арґіогі має конфронтаційний характер. А що «голосна» дипломатія мусить бути почутою через власне її «голос», того ж 19 жовтня УНРада заявила, що «V. Українська Національна Рада жадає, щоб зорганізована отсе в державу українська територія мала безумовно своїх заступників на мировій конференції. VI. Теперішньому австро-угорському міністрові заграничних справ гр[афу]. Бурянови відмовляється права пересправлять іменем сеї української території» [7].

«Голосна» дипломатія новопроголошеної держави закінчилася 1 листопада 1918 р. «Урядовим актом державної власти представником ц[ісарсько-]. к[оролівського]. австрійського правительства Українській Національній Раді», що у легальний спосіб передав владу УНРаді на території, що вона її окреслила у своїй постанові від 19.10.1918 р. [8].

Вже за кілька днів «голосна» дипломатія трансформувалася у «тиху» дипломатію: 5 листопада 1918 р. за дорученням Команди Українських військ зі Львова на Наддніпрянщину виїхав Осип Назарук. Він мав просити гетьмана Павла Скоропадського як ймовірного союзника про військову допомогу новоствореній державі [9].

У грудні того ж року до Парижа на Мирну конференцію виїхав Василь Панейко. Напередодні у листопаді він провадив перемовини з представником країн Антанти, який діяв на користь Польщі [10]. Однак враховуючи факт цілком неприхованих проросійських симпатій В. Панейка [11]*, що не заважав йому в 1930-х співпрацювати з Василем Вишиваним (Вільгельмом фон Габсбургом), цей сюжет «тихої» дипломатії ЗУНР свідчить не скільки про відсутність кадрового потенціалу в зовнішньополітичній діяльності, а що гірше – активну пропаганду ідеологем іншої держави, а, отже, антидержавну (щодо ЗУНР) позицію.

Не можливо не згадати цілком інший за спрямуванням і очікуваннями (однак цілком стратегічний) дипломатичний крок – ноту УНРади до Президента США В. Вільсона від 28 жовтня 1918 р., зміст якої полягав зокрема у бажанні нав'язання дружніх взаємин з найбільшою країною Заходу, відтак – пошукові союзника для української державности [12]. Ще один приклад «персоналізації» «тихої» дипломатії – звернення 15 грудня 1918 р. члена УНРади М. Лозинського до Начальника Польської держави Юзефа Пілсудського щодо долі Галичини і українсько-польських перемовин [13] (хоча, вочевидь, новопроголошена відновлена польська держава «великою» аж ніяк не була).

Наступний сюжет «тихої» дипломатії, який ще вимагає окремого дослідження – укладення 1 грудня 1918 р. Передвступного договору між УНР та ЗУНР про «маючу наступити злуку обох українських держав у одну державну одиницю». Важливим є вже перший пункт договору: «1. Західно-Українська Народня Республіка заявляє цим непохитний намір злитись у найкоротшій часі в одну велику державу з Українською Народньою Республікою – значить заявляє свій намір перестати існувати як окрема

держава, а натомість увійти з усією територією й населенням, як складова частина державної цілості, в Українську Народню Республіку» [14].

Про наслідки цього кроку – проголошення УНРадою акту 3 січня 1919 р. і ризику, що він їх спричинив для потенціалу ЗУНР, котра шукала підтримки у більшій від неї, але історично близької країні – УНР. Однак саме «тиха» дипломатія (з огляду на її кадровий резерв) виявилася конфронтаційним чинником дипломатії «групової».

2. «Групова» і «нішева» дипломатія

«Групова» дипломатія – це певною мірою способи, передусім, організаційного (а ще й технічного, фінансового і т. д.) забезпечення зовнішньополітичної активності держави. Найперше йдеться про кількісні показники дипломатії, а відтак – про її можливості на міжнародній арені, зокрема в рамках міжнародних організацій. Ці дві складові «групової» дипломатії визначають її колективний характер, чи радше «колективну» дипломатичну гру. Адже, як зауважує Г. Кіссінджер, пояснюючи легітимність і силу у міжвоєнний період, «Укладачі Версальського рішення повернули наголос на компонент легітимності, створивши міжнародний порядок, який мали оберігати [...] тільки заклики до загальних принципів, тоді як елементи сили було проігноровано чи занедбано (письмівка моя. – І. М.)» [15].

Про особливості «групової» дипломатії ЗУНР від самого її початку говорити складно. Адже, якщо подивимося на репрезентантів Державного секретаріату заграничних справ, побачимо, що ними були націонал-демократи Василь Панейко, Сидір Голубович, Лонгин Цегельський, Степан Витвицький і соціаліст Михайло Лозинський [16]. Їхні соціальні і політичні статуси, а також партійна належність й ідеологічні переконання (якщо візьмемо для прикладу історію В. Панейка) сильно контрастували між собою.

Про відсутність злагодженої і єдиної дипломатії свідчить той факт, що, з одного боку, делегація УНР і Західної Області УНР у травні 1919 р. на перемовинах у Парижі була формально єдиною, а другого – сповідування принципу окремішності «галицької справи». Зауважмо: ані УНР, ані ЗУНР не були представлені серед 27 країн-учасниць Паризької мирної конференції (далі – ПМК), хоча там діяло представництво УНР [17]. Як згадував М. Лозинський, «Приїхавши до Парижа, я застав між членами Делегації, висланими Директорією, і делегатами Державного Секретаріату різкий внутрішній розлім. Для Панейка і Томашівського проголошене з'єдинення неначе не існувало: вони стояли на тім, що Галичина є окрема держава, яку тільки вони мають право заступати на Міровій Конференції і якої справу треба трактувати окремо від справи Української Народньої Республіки» [18].

Показовою є й згадка вище цитованого політика про те, що «Побачивши на наших повновластях (тут – доручення, уповноваження. –

І. М.) назву “Західна Область УНР”, Томашівський з гнівом сказав: Ми тут докладаємо всіх сил, щоби переконати Мирову Конференцію, що *ми є окрема держава* (письмівка моя. – І. М.), а Ви тут приходите з тим ідіотизмом!» [19].

Таке трактування лише почасти виходило з усвідомлення, що «Галичани щодо заступництва своєї справи на міжнародньому форумі, скажім це “просто з мосту”, не мали довір’я до соціалістичного Києва. Галичани знали і відчували це не раз і не два, що цей Київ трактує Галичину як одну з “окраїн”, граничних земель, котрими можна трактувати за ціну, нереальних зрештою, власних комбінацій» [20].

Суттєвим недоліком «групової» дипломатії ЗУНР було й те, на що, в умовах еміграційного уряду, зменшувалася легітимність державної влади – джерело волі українців, позаяк «Таке розуміння державної влади вказує також ясно на жерело її сили (розбивка в оригіналі. – І. М.). Коли за нею стоятиме весь український нарід західно-українських земель, то вона матиме силу, з якою числитимуться всі держави [...]» [21]. Чи було так насправді, питання риторичне. Зосібна Л. Цегельський резюмував: «Держава не може мати двох зовнішніх політик. Вона є одним цілим, її інтереси є одним цілим і її політика мусить бути одноцільна, а не роздвоєна. Шкідливість, а то й пагубність подвійної закордонної політики та репрезентації одної нації-держави виявились таки незабаром, бо вже весною 1919 р., коли в Парижі перехрещувалися змагання і заходи галицької місії зі змаганнями та заходами місії від Великої України» [22].

А що йшлося про фактичну відсутність «колективної» гри на Паризькій мирній конференції, роз’єднання єдиного дипломатичного фронту, «групова» дипломатія мала фатальні наслідки для вже фактично неіснуючої держави: «І як Галичани, хоч бажали позискати антанту для справи української державности і зокрема для рішення спору з Польщею за Галичину в користь України, одначе не могли згодитися на те, щоби се сталося через союз з Польщею коштом Галичини, – так і Придніпрянці, хоч усі свої зусилля звертали на те, щоби антанта взяла українську державність під свою опіку, одначе не могли згодитися на те, щоби се сталося через союз з Денікіним, куплений ціною державної самостійности. Так стояли оба правительства і ті громадські групи, на які вони опиралися, супроти себе неначе два ворожі табори, в хвилі, коли треба було знайти спільну мову – не для того, щоби спільними силами перемогти, бо се було по-над їх сили, а для того, щоби спільно впасти і полишити тим, що далі будуть вести боротьбу за українську державність, ясну історичну традицію» [23].

Ці роздуми розкривають ще одну сутність зовнішньополітичних акцій ЗУНР як певного потенціалу – різновид «нішевої» дипломатії. Адже, за визначенням Г. Еванса, вона, як і продукти якоїсь фірми, може займати безпечні і впливові місця на міжнародній арені у відповідности

з суттєвим «поділом праці» політиків-міжнародників, у цьому випадку – дипломатичним поділом праці.

Оснoву «нішевої» дипломатії ЗУНР творили дипломатичні представництва (посольства, місії) за кордоном. Сучасна дослідниця Н. Литвин зауважує, що у своїй зовнішньополітичній діяльності галицький уряд намагався заручитися підтримкою Австрії, Чехословаччини, Угорщини, Німеччини, Великої Британії, Франції, Італії, Югославії, США, Канади і Бразилії (всього 11 країн), куди скеровано дипломатичних представників. Водночас були сформовані дипломатичні делегації, крім Паризької конференції, до Ліги Націй, а також на конференції у Женеві 1920 р., Ризі 1920–1921 рр. та Генуї 1922 р. [24]. Однак поза увагою істориків досі залишаються професійні компетенції українських дипломатів, їхня «стійкість» у різних ситуаціях зовнішньополітичної активності еміграційного уряду ЗУНР [25].

Зазвичай згадують, що посольства держави існували у Відні, Будапешті і Празі (отже, фактично, на постімперському просторі Габсбурзької монархії й у рамках існуючої доти політичної культури натовді колишніх, однак таки підданих Габсбургів); місії – в Італії (згодом посольство у Ватикані), Югославії, Вашингтоні, Парижі [26]. Важко погодитися з тезою Л. Цегельського, що «дипломатичний бій за Галичину був програний передусім у зв'язку з невдачами Української Галицької Армії на галицькій землі» [27]. Проблема швидче полягала ще й у тому, про що свого часу писав Євген Онацький про українську дипломатію тих часів, що «походила звичайно з незаможної інтелігенції та дрібної буржуазії, що за кордоном ніколи перед тим не бувала, закордонних відносин і мов не знала (письмівка моя. – І. М.)» [28]*. Не секрет, що, в цілому, українська дипломатія, а ЗУНР й поготів, не могла похвалитися професійно вишколеними кадрами, котрі б уміли і, головне, хотіли реагувати на поточну *Realpolitik*. Приміром, Володимир Винниченко у своєму «Відродженні нації» саркастично й їдливо писав, що «Мужиковаті, незграбні, часом малоосвічені люди, які часто далі своєї Сквирі не їздили, які здебільшого ні одної мови (навіть української) добре не знали, [...] які про “дипломатію” знали з бульварних романів, ці люди, забувши всякий сором, повдягавшись у смокінги й не знаючи навіть, коли й як ті смокінги одягаються, полізли в буржуазні та дипломатичні салони, в міністерські передпокої [...]» [29].

Парадоксально, але лише згаданий тут не раз В. Панейко відрізнявся від інших членів української делегації у Парижі знанням іноземних мов і необхідним тактом для ведення перемовин [30]. Про небезпеки, які чигали в тих умовах на українських дипломатів згадував й Стефан Томашівський коли, «чужинець збив, як кажуть, зовсім із толку українського дипломата, який дуже енергійно домагався здійснення прав української нації [...]» [31].

Не лише тому виникала й ситуація дуалізму в українській дипломатії – «постання й заіснування двох паралельних закордонних апаратів – галицького і придніпрянського – та двох окремих українських місій у Парижі» [32]. Позаяк, як згадували очевидці подій, «різні групи Української Делегації ведуть кожна свою окрему політику» [33], важливим тут буде такий собі «професійний портрет» представника «нішової» дипломатії. «Казус Панейка» тут буде більш, ніж промовистим: «В сім відношенню Панейка [...] грала роллю також *справа особистого престижу* (письмівка моя. – І. М.). Панейко не бажав собі приїзду нових делегатів Державного Секретаріату з дипломатичними повноваженнями, які робили їх рівнорядними з ним, а його тільки першим між рівними [...]» [34]. Як згадував М. Лозинський про свій приїзд до Парижа, «З яким настроєм Панейко і Томашівський зустріли наш приїзд, видно з того, що зараз по першій нараді, яка була в день нашого приїзду [...], Панейко привітав нас заявою, що наш приїзд, се для нього “удар ножем ззаду”» [35].

То ж чи міг існувати в таких умовах «поділ дипломатичної праці» ЗУНР? Лише опосередковано на це питання відповідає сучасник тих подій: «Наші державні лідери підходили до справи визнання української держави чисто теоретично, думаючи, що “Аліанти мусять нас признати”, бо нам “це належиться”, бо це “наше право мати державу” і т. п. Задивлені тільки в оце наше “право” (цебто моральне право!), вони забували про два важні моменти. Перше, що питання цього нашого “права” до своєї держави цілком інакше виглядає в очах чужих і далеких наших частині Європи державних мужів. А друге, що всяке таке “право” лиш доти має вартість, *доки за ним стоїть фізична сила батнетів і гармат* (письмівка моя. – І. М.). Та й ще одно забували наші політики, ті що були в більшості, а саме, що в політиці нема нічого постійного [...]» [36].

В результаті цього найкращим, хоча не найефективнішим (з огляду на використані ресурси) стали такі типи зовнішньополітичної активності (а, фактично, існування уряду ЗУНР в еміграції) як «діяспорна» і «багатокультурна» дипломатія.

3. «Діяспорна» і «багатокультурна» дипломатія

Кожна «діяспорна» дипломатія виникає якщо не з факту існування діаспори якоїсь нації, то з наявності середовищ, котрі своє походження виводять з міграції – добровільної чи вимушеної. Інноваційність такого підходу полягає не у тому, що емігрантів найперше трактують такими собі добродійцями й спонсорами, а як джерело міжнародної підтримки своєї (хай і бездержавної) країни. Такий вимір дипломатії передбачає використання існуючих сімейних та інших зв'язків з рідними, а також з колишніми мешканцями країни проживання, зокрема з великими групами/спільнотами, що мають у своєму розпорядженні ресурси і можливості для прийняття рішень.

В умовах фактичної бездержавности, ЗУНР, скоріш за все, була приречена на ведення «діяспорної» дипломатії. «Відрізані від українського державного центра, [...] піддані під владу ворожої держави – що мають робити західно-українські землі, щоби здійснити ідеал соборної української державности?» [37], – таке питання задавали собі українські політики після того, як опинилися в еміграційних умовах існування.

Найпершим документом, що його мають у своєму розпорядженні історики ЗУНР, є звернення українців Югославії («горожани і гості вільної югославської землі, серцем і кровю звязані зі Східною Галичиною») до Верховної ради ПМК з вимогою справедливого вирішення статусу Східної Галичини, датоване 10 лютим 1922 р. У ньому зокрема стверджувалося, що «Не можемо байдужно глядіти на те як польща нищить дорогу нам землю Східну Галичину, та систематично винищує українську людність (землю наших батьків і предків) (письмівка моя. – І. М.), як польський окупант допче прав права Українців на свобідне самоозначенне (розбивка в оригіналі. – І. М.) [...]» [38].

Другими, після українців Югославії, стали українці Бразилії: 11 липня того ж року вони («бразильські громадяни українського походження»), які звернулися до уряду Бразилії: «Іменем делегатів усіх українських колоній в Бразилії [...] іменем 60.000 бразилійських горожан, українського походження з Східної Галичини, осмілюємося представити Високому Правительству справу, яка нас болить, справу нашої давної вітчизни (письмівка моя. – І. М.)» [39].

Згодом 10 серпня 1922 р. «Комітет американських громадян українського походження м. Пітсбурга» звернувся до еміграційного уряду ЗУНР з вимогою «консолідувати зусилля в боротьбі за визволення краю»: «Пригноблені невдачами української політики з оружьем в руках а вслід за тим поневоленнем цілого 40.000.000 Українського Народу, Американські Українці видять спасеніє української незалежности у однім сильнім і нерозривнім фронті усіх Українців по цім та тамтїм боці Океану (письмівка моя. – І. М.)» [40]. В наступному році, 11 березня 1923 р. українське студентство Відня звернулося до урядів країн Антанти з вимогою визнання суверенітету Східної Галичини [41]. Через 12 днів – 23 березня українські політичні і громадські організації у цьому ж місті протестували проти рішення Ради послів країн Антанти від 14.03.1923 р. [42]. Аналогічне спрямування мала резолюція протесту з'їзду мужів довір'я і виконавчого комітету Об'єднання українських організацій в Америці від 12 квітня 1923 р. [43].

Отже, як бачимо, насправді «діяспорна» дипломатія еміграційного уряду ЗУНР була надто короткою: відомі натепер шість (sic!) акцій відбулися в українській діяспорі упродовж 10 лютого 1922 – 12 квітня 1923 рр. Такий стан речей свідчить зокрема й про тодішній брак комунікації у середовищі діяспори і втрачені можливості. «Діяспорна» дипломатія, так і не почала належно функціонувати, не вийшовши зі свого

зародкового стану, а тому не стала потужним механізмом впливу українців поза своєю батьківщиною на уряди та парламенти країн їхнього перебування (поселення) стосовно питання Східної Галичини.

Натомість «багатокультурна» дипломатія стоїть на іншому боці «діяспорної», адже тут йдеться про тиск емігрантів на країну, що їх прийняла, аби вона дбала про них, а, при можливості, про інтереси їх земляків у світі. Відтак, зазвичай, цей вимір дипломатії передбачає роль великих країн, передусім США, Канади чи Бразилії у їх відповіді на запити емігрантів щодо найперше захисту прав людини і громадянина. З-поміж зовнішньополітичних акцій еміграційного уряду ЗУНР саме «багатокультурна» дипломатія використовувалася досить кволо.

Зокрема відомо, що 15 липня 1922 р. Президент США Ворен Гардінг прийняв делегацію українців – мешканців США з приводу ситуації на Східній Галичині [44]. Перед цим, 23 червня українці Канади зустрілися з Прем'єр-Міністром Канади Мекензі Кінгом [45]. 5 серпня 1922 р. українці Бразилії зустрілися з Президентом республіки [46]. Усі ці зустрічі були пов'язані з питанням української державности Східної Галичини. Не констатуємо, а таким, що зобов'язував до певних дій, був запит депутата югославського парламенту Янко Шіпрака до міністра закордонних справ Югославії Момчіла Нінчіча від 13 вересня 1922 р. В ньому депутат зокрема запитував: «Тому, що югославянський нарід має якнайбільші симпатії до нещасного українського народу у Східній Галичині, що так страшно терпить під ярмом польського імперіялізму, тому, що ми не можемо дозволити, щоб польські консуляти мішалися в наші чисто внутрішні справи, питаю Вас, Пане Міністре: 1. Чи Ви схильні заборонити консулятам польської республіки переслідувати мирних Українців на нашій території? 2. Чи Ви схильні дати приказ підчиненим Вам органам, щоб у будучині не видавали ніяких заборон у справі приїзду горожан з території Східної Галичини на нашу територію?» [47].

Були й запити членів європейських парламентів: у жовтні 1922 р. на запит депутата італійського парламенту Фаццарі про стан судівництва на Східній Галичині відповідало МЗС Італії [48].

4. «Підприємницька» і «бюрократична» дипломатія

«Підприємницька» дипломатія, що є радше результатом теорії і практики бізнесу, полягає в агресивному використанні державою свого положення та законодавства, задля створення сприятливого інвестиційного клімату, щось на кшталт колишньої Венеції чи сучасних Мальдівів і Сейшелів. Її наслідки – економічне підґрунтя перемог на зовнішньополітичній арені, а часом – політичні перемоги над країнами-сусідками і країнами-конкурентками.

Чи мав право на життя такий вимір дипломатії ЗУНР, нині залишається запитанням. Однак зауважмо, що прояви «підприємницької» дипломатії вбачаємо у діяльності окремих українських політиків в еміграційних умовах, спрямованій на обґрунтуванні «привабливості»

справи майбутньої Галицької республіки в нових геополітичних умовах. А що проєкт «Основ державного устрою Галицької Держави» представили державам Антанти та Лізі Націй 30 квітня 1921 р. та зінтерпретували в академічних підручниках з права і політики (а, отже, упублічили для дискусії) [49], «Галицька республіка», за визначенням М. Лозинського, «малаби також велике політичне, культурне і господарське міжнародне значіння як міст між Заходом і Сходом Європи» [50].

Задля промоції майбутньої держави, українські еміграційні політики активно використовували приклад Швейцарії, найімовірніший, на їх думку, для Східної Галичини. Йшлося їм про визнану державами Антанти суверенну Галицьку державу – «Швайцарію Сходу» [51]. Зокрема й митрополит УГКЦ Андрей Шептицький у листі до Прем'єр-Міністра Франції Арістіда Бріяна весною 1921 р. переконував, що «Уконститування зі Східної Галичини такої держави, як Швайцарії Сходу, лежить в життєвім інтересі краю, як добре зрозумілим інтересі внутрішньої і зовнішньої консолідації молоді польської держави, та в кінці в інтересі безпеки Франції та мира Європи» [52]. Ця ж ідея артикулювалася й у зверненні адміністратора Української католицької дієцезії в США до Державного секретаря цієї держави у жовтні 1921 р. В документі зокрема йшлося: «Для того я низше підписаний в імені 600.000 католиків Українців з Галичини живучих в Америці, прохаю покійно, щоби Ви вглянули в ту справу і приспішили її полагодження згідно з прінціпами справедливости і людськости і в інтересі міжнароднього мира [...] 2) Через признання Галичині права існування яко незалежної, неутральнойої держави на взір Швайцарії» [53].

Зауважмо: якщо ще у середині XIX – на початку XX ст. галицькі українці охоче ідентифікували себе «тірольцями Сходу», наголошуючи на позитивній соціо-економічній ситуації та розвиткові етнонаціональних спільнот Південного Тіролю, а відтак уявляючи Галичину як такий собі «Тіроль Сходу» [54], де співіснування різних етнічних груп зменшує етнічну напруженість (що вже само по собі було маніпуляцією і мітом), на початку 1920-х ідея про відповідність якомусь більш-менш мирному і заможному регіонові Європи трансформувалася у «Швейцарію Сходу». Найперше тут йшлося про поєднання політичної та економічної історії успіху, що їй воліли мати вкотре бездержавні галицькі українці. По-друге, справа, найімовірніше, полягає у невідворотности сповідання західноукраїнськими елітами на постімперському просторі принципів габсбурзької політичної культури. По-третє, йшлося про «непозбувну бентегу» від свого уявного колоніального статусу, нехай і у формі *-пост*.

Стосовно ж «підприємницької» дипломатії ЗУНР, то вона, скоріше за все, мала прогностичний характер. Окремі публікації українських науковців того часу свідчать про бажання «привабити» іноземців потенціалом майбутньої Галицької держави: «Думаємо, що всякому стало ясно вже [...], що Українська Галичина як самостійна

держава має доволі гарні економічні основи самостійного існування (розбивка в оригіналі. – *I. М.*). Навіть у перших найтяжчих початках її економічне положення буде ненайгірше, валюта також держатиметься без порівняння краще чим польська. Є навіть дані, що *Галичина на лад Швейцарії могла б удержати економічну й державну самостійність і на довгу мету* (письмівка моя. – *I. М.*)» [55].

Подібні конотації мали й публікації про роль, яку має відіграти у майбутньому нафтовий промисл цієї держави: «вже по 2-3 роках можна буде піднести [...] (видобуток нафти. – *I. М.*) [...] й нею одною оплатити весь заграничний імпорт, дати моторову силу цілому промислови й цілий лучбі Галицької Держави. Се буде найкращий початок надання карпатській (sic! – *I. М.*) Швейцарії такої фінансової сили, як її має тепер альпейська Швейцарія...» [56].

Тому вершиною «підприємницької» дипломатії сьогодні можна вважати звернення посла міста Львова Ернеста Теодора Брайтера «До земляків Східної Галичини» (1921), котрі є радше мітичною, аніж реальною програмою визнання незалежності Галицької республіки. У ньому зокрема мовилося: «*Бо ця полоса землі, яка своїм об'ємом є більша від Швейцарії, має в собі усі умовини до самостійного державного життя й до забезпечення населенню можливої суми добробуту* (письмівка моя. – *I. М.*). Природа вивінувала нас по королівськи! Нафта, сіль, калі, вугілля, дерево й земля, оця мати-земля, яку колись перед віками називано землею “пливучою молоком і медом”, земля, що материнською рукою дає нам збіжжя. Ці скарби, при легкому піднесенню промислу в краю, могли б створити з цієї республіки дійсну перлину серед державних організмів» [57].

Знову ж таки у червні 1922 р. українські політики-емігранти дали заявляли: «І коли ми пишемо, що з *Галичини хочемо утворити державу на взір Швейцарії* (письмівка моя. – *I. М.*), то не робимо тільки для пропаганди, тільки для тих, що вирішують» [58].

Натомість «бюрократична» дипломатія – це віддзеркалення дипломатії «підприємницької». Вона вимагає не лише озвучення мети і чітких засад, а й створення мережі забезпечення ефективного функціонування дипломатичного корпусу. Адже, як зауважує Н. Литвин, у 1920–1922 рр. сформували кадрову та ідеологічну базу еміграційного уряду ЗУНР, виробили формат його дипломатичного представництва: до нього залучили чимало політиків і громадських діячів, науковців (правників, географів, істориків) та забезпечили його фінансуванням [59]. Щодо останньої складової, то у січні 1920 р. Диктатор ЗУНР постановив, що українські дипломати, учасники переговорів у Парижі і Лондоні, отримуватимуть щомісяця: «делегати» і перший секретар перемовин – 4 тис. франків, другий секретар – 3 тис. франків [60], а видатки, скажімо на щомісячне утримання Надзвичайної дипломатичної місії у США – 1500 американських доларів (для порівняння – інформація з від-

критих джерел Інтернету: 1917-го новий автомобіль «Форд» коштував 1084 \$), починаючи з травня 1921 р. (перед цим голова місії зобов'язувався утримувати дипмісію власним коштом в обсязі 1 млн чеських крон) [61].

Ба більше: зі звіту Національної Ради у Відні (діяльність якої не визнавав Є. Петрушевич) від 15 червня 1922 р., відомо, що для належного функціонування віденського посольства ЗУНР спочатку позичили 12 тис. австрійських корон у Миколи Василька, а вже згодом – продали коней, яких привезли з собою українські вояки, що повернулися з Італійського фронту. В Чехії для функціонування диппредставництва ЗУНР продали 5 автомобілів, радіо і одяг. Відтак 1922 р. фінансовий стан Посольства ЗУНР у Відні становив: 5 131 американських доларів, 40 фунтів стерлінгів, 304 французькі франки, 5 550 італійських лір, 103 тис. німецьких марок, 40 тис. польських марок, 2 млн австрійських корон [62].

Однак слід пам'ятати й те, що уряд ЗУНР в еміграції переживав внутрішню кризу, зокрема й кадрового потенціалу. Зокрема про це у січні 1923 р. до Степана Томашівського писав Іван Крип'якевич: «Вся наша політика стоїть даліше на позиції державної самостійности Галичини. “Уряд” все вважається кермующим і відповідальним за керму нації. Впливи його безнастанно слабнуть – і через еміграційне віддалення і розлад фінансів, і найбільше через слабкий особистий склад. Він не зумів з-за кордону зорганізувати краю, вказати йому реальні способи оборони і зашановання чи скріплення сил. І тепер він цікавиться не органічною силою краю, а “кривдами” і “надужиттями”. Проявляється “дубовий інтелект” тих панів (вслів не мій) (письмівка моя. – І. М.). А все таки ніщо не є даліше від нас, як те, щоби “скинути” сей уряд» [63].

Про власне «бюрократичну» дипломатію ЗУНР сьогодні відомо небагато. Її узагальненням можна вважати розпорядження Диктатора Євгена Петрушевича про організацію Галицької делегації на мирну конференцію в Парижі і Лондоні від 17 січня 1920 р.: *«Задачею сеї Делегації є заступати інтереси Західної України перед Мировою Конференцією (письмівка моя. – І. М.), союзом народів, поодинокими делегаціями інших держав заступлених на конференції та перед широким політичним сьвітом взагалі»* [64]. Тож на допомогу тут прийшла «дипломатія самітів» або «дипломатія глав держав».

5. «Дипломатія самітів» і «інформаційна» дипломатія

Зазвичай «дипломатія самітів» («зустріч у верхах») передбачає зустрічі глави держави і/або очільника уряду з керівниками світових потуг чи міжнародних організацій. Спробуймо з'ясувати особливості цього різновиду дипломатії в умовах функціонування еміграційного уряду ЗУНР.

Тут йшлося передусім про особисту участь Диктатора Євгена Петрушевича в значущих міжнародних форумах з питань миру і післявоєн-

ного облаштування Європи. Загальновідомо, що «галицька державність не знайшла беззастережної прихильності у західних держав та на Міровій Конференції. Заходами д-ра Петрушевича у Відні, а опісля галицького представника в Парижі д-ра Василя Панейка, зміряли до того, щоб Мірова Конференція зайнялася галицькою справою, розслідила її безсторонньо і вирішила на основі самоозначення народів» [65]. Саме фігура Є. Петрушевича мусила б відігравати ключову роль у «зустрічах у верхах» у тогочасній архітектурі глобальної, регіональної і локальної безпеки, незважаючи на те, що сучасні дослідники його біографії, Петрушевичеві сучасники і тогочасні критики свідомі його прорахунків і фатальних помилок саме в зовнішньополітичній царині [66]*. Відтак принципово важливо з'ясувати, чи був присутнім безпосередньо на важливих міжнародних зустрічах очільник ЗУНР, оскільки відомо, що чинний документ для виїзду за кордон і перетин кордонів («дипломатична перепустка»), принаймні у Європі, Є. Петрушевич мав з 7 травня 1919 р. [67].

Тож першим є питання, чи був присутнім Є. Петрушевич на засіданнях ПМК. Адже відомо, що не раніше 25 червня 1919 р. він надіслав ноту-радіотелеграму протесту уряду і УНРади Верховній Раді ПМК проти «надання Польщі права на окупацію Східної Галичини» [68], а 30 червня на засіданні Американської делегації ПМК виступили заступник Міністра закордонних справ УНР Арнольд Марголін і Державний секретар закордонних справ ЗУНР Василь Панейко [69]. Врешті 15 липня 1919 р. Є. Петрушевич, перебуваючи в «місці постою начальної команди галицької армії», оприлюднив ноту протесту Верховній Раді ПМК у зв'язку з «польською окупацією Східної Галичини» [70]. Звідти ж 23 липня політик, за допомогою радіозв'язку, оприлюднив відозву уряду ЗУНР «До всіх культурних народів і їх правителів» з приводу рішення ПМК щодо Східної Галичини і передачі її у польське управління [71].

І лише наприкінці 1919 р. Диктатор виїхав з Відня до Парижа, плануючи зустрітися (sic!) з представниками ПМК, а у лютому 1920 р. прибув у Лондон [72]. Відтак будь-які плани щодо його «зустрічі у верхах» з керівництвом ПМК були приречені на фіяско ще й тому, що від літа 1919 р. в уявленнях керівництва країн Антанти ЗУНР не існувало, а сам Є. Петрушевич у їх розумінні не був керівником держави, а лише репрезентантом українського населення Східної Галичини [73], а то й цілком приватною особою. Хоча лише для українських політичних кіл у червні 1922 р. Є. Петрушевич і далі був керівником держави: «Наш Уряд з президентом Петрушевичом на чолі є всюди вислухуваний, є самотнім, який заступає права українського народу східної Галичини, є символом Галицької держави» [74].

Зауважмо, що не лише поведінка очільника держави була заздалегідь програшною, а й рівень компетентності українських дипломатів у Парижі влітку 1919 р. Адже, як згадував М. Лозинський, «В другій половині серпня, коли в провіді Делегації наступила зміна, а з делегатів

Державного Секретаріату тільки Панейко і Томашівський були присутні в Парижі, – Панейко, зовсім не повідомлюючи про се Делегацію, подав на Мирову Конференцію заяву, що тільки він і Томашівський мають право заступати Галичину. З сього часу між Панейком і Томашівським і Делегацією запанував повний розрив. *Серед таких відносин Делегація ніяких виступів перед Мировою Конференцією в галицькій справі не робила (письмівка моя. – І. М.)»* [75].

Друга відслона цього ж питання відбулася вже в інших декораціях, коли до Женеви, на засідання Ліги Націй, котре тривало упродовж 15 листопада – 15 грудня 1920 р., прибула делегація УНРади на чолі з Є. Петрушевичем (вочевидь він використав для цього дипломатичний паспорт, виданий 15.11.1920 р. [76]). Її завдання полягало у вимозі надання Східній Галичині незалежності [77]. Хронологія подій така: 19 листопада віце-президента Ліги Націй Едуарда Бенеша повідомили про приїзд української делегації на чолі з Є. Петрушевичем; 28 листопада внесли ноту УНРади за підписом Є. Петрушевича та інших членів делегації з вимогою «справедливого вирішення питання про статус Східної Галичини»; 2 грудня – виключно за підписом Є. Петрушевича – два документи: ноту УНРади з вимогою ліквідації польського окупаційного режиму на Східній Галичині та визнання «суверенних прав українського народу» і, адресовану урядам Антанти, ноту УНРади про санітарні умови на Східній Галичині під польською окупацією; 4 грудня – ще одну ноту УНРади (за підписом Є. Петрушевича) урядам країн Антанти «Польська колонізація Східної Галичини» [78]. З таємного донесення польського військового аташе у Берні про прибуття до Женеви делегації ЗУНР на чолі з Є. Петрушевичем відомо, що майже усі члени делегації мали безпосередню комунікацію з функціонерами Ліги Націй, однак не відомо, чи Диктатор виголошував спеціальні промови перед ними, адже таємному наглядові піддали усю делегацію, окресливши її «вони» [79].

Саме тому, з огляду на зауважені факти, «дипломатія самітів» стала для еміграційного уряду ЗУНР і зосібна Диктатора найменш ефективною з-поміж усіх інших різновидів зовнішньополітичної активності.

А що дипломатію творить й «цифрова» діяльність зовнішньополітичного інституту держави, активний діалог з міжнародними організаціями, політиками найвищого щаблю за допомогою засобів масової комунікації (зокрема електронної пошти і соціальних мереж), є прикладом «інформаційної» («кібер») дипломатії. Зрозуміло, що в умовах більш як сторічної давности про використання е-мейлів мови не було, однак в нагоді тут були пошта і телеграф, а також різноманітні оприлюднені заяви «з приводу». Їх використання свідчить про активне залучення першими особами держави і дипломатами тогочасних здобутків спецзв'язку. Упублічення інформації й контактів, яка до того часу були «мережами знаті», можна розуміти й як раціоналізацію політичного процесу та «розчаклування» світу еліт, таких собі «Лицарів круглого

столу» [80]. Адже використання інформаційних технологій у дипломатії того часу показує, між іншим, активність зовнішньо-політичного відомства, якість його документів.

У випадку ж еміграційного уряду ЗУНР, то, як іронічно зауважував В. Винниченко, «Галицькі ж “проводирі” замість того писали ноти, протести (письмівка моя. – *І. М.*), тинялись і плакались по антантських передпокоях і з усіх сил старались довести, що вони не большевики, як то брехали поляки, що вони – ніякі революціонери, що вони собі тихі, цілком благонадійні рутенці, яким також треба признати право на вільне самоозначення, яке так великодушно й солодко розписав Вільсон» [81].

Загалом сьогодні, за нашими підрахунками, відомо таких 103 документи, зокрема 98 нот і 5 (sic!) телеграм. Так упродовж 1918–1919 рр. маємо 8 нот (у т. ч. 4 ноти протесту), а також телеграму-протест [82]; 1920–1921 рр. – 65 нот (у т. ч. 5 нот протесту і одну вербальну ноту) а також 4 телеграми [83]. 1922–1923 рр. – 25 нот (у т. ч. 3 ноти протесту) [84]. Однак з цілого огрому нот, лише 12 були нотами протесту плюс одна – вербальна нота. Це свідчить й про те, що «інформаційна» дипломатія ЗУНР була радше констатуючою стану справ передусім для української еміграції, аніж дієвим засобом інформування і протесту перед іноземцями і міжнародною спільнотою. А позаяк ноти у 99% були складені українською мовою, така форма «інформаційної» дипломатії вже задалегідь була приречена якщо не на поразку, то вже точно на труднощі. Представники іноземних держав не володіли і не розуміли української мови без залучення перекладачів, а тому така форма інформаційних зв'язків уряду ЗУНР із зовнішнім світом була виключно грою у «свої ворота».

Лише згодом, наприкінці 1920-х з'явилися поодинокі «Меморіяли» не лише українською, а й англійською, французькою чи німецькою мовами, у яких стверджувалося: «Державний ідеал українського народу знайшов на всіх просторах української етнографічної території свій органічний вираз у збройній (розбивка тут і далі в оригіналі. – *І. М.*) боротьбі в роках 1917–1920, яка нещасливо покінчилася під ударами матеріально переважаючих ворожих сил (письмівка моя. – *І. М.*). Одним із теренів загальної визвольницької боротьби були Західні Землі України, де після розвалу Австро-Угорської Монархії, український нарід утворив свою державну владу дня 1 листопаду 1918 р. Цей день започаткував воєнний стан поміж Україною і Польщею, що формувалася тоді в самостійний державний організм. Мілітарно й політично підсилена рішачими чинниками європейської політики, Польща змогла після дев'ятимісячної війни окупувати Західні Землі України, на що дістала санкцію актом Конференції Амбасадорів у Парижі дня 14 березня 1923 р. Впливаючої із цього акту правної зміни політичного положення Західних Земель України український нарід засадничо не признав, продовжуючи дальшу боротьбу відмінними засобами відповідно до фактичних умов, утворених політикою польських урядів, що послідовно

прямувала й прямує до всестроннього знищення моральних і фізичних сил українського народу» [85].

Ще одним застереженням щодо фактичного потенціалу сили (безсилля) дипломатії ЗУНР є фактична відсутність такого її різновиду, як культурна дипломатія. Не можна приписати до заслуг зовнішньополітичної праці уряду в еміграції успіх Української Республіканської капели Олександра Кошиця, яка свої «європейські» гастролі почала у 1919 р. відвідавши міста ЗУНР (Західної області УНР). І хоча ця важлива для промоції здобутків української пісенної культури інституція не проголошувала жодних політичних гасел, сучасники дивувалися тим, хто «дописався», що «мовляв, капеля Кошиця більше робить для популяризації української справи закордоном, ніж офіційльна дипломатія УНР» [86], або стверджували, що «її (капели. – *I. M.*) робота була безмірно цінніша й корисніша для української національної справи в Європі, ніж десяток отих місій і посольств» [87]. Фактично, йшлося про перефразування допису чеської преси у травні 1919 р. (який цитував у своїх спогадах О. Кошиць), що «Це є посольство з іншого світу, майже невідомого нам до цього часу» [88].

Тож, виснуючи про дипломатію ЗУНР як потенціал держави, слід зауважити, що діяльність її зовнішньополітичних репрезентантів – акторів політики, якщо використаємо порівняння з поняттями античного театру «риторів» і «рапсодів», була, скоріш за все, «виконавською», аніж такою, що нею міг би похвалитися й керівник держави, й цілий зовнішньополітичний апарат. Тож зовнішньополітична діяльність Диктатора була своєрідною хитавицею поміж риторами і рапсодами, в якій останні *defacto* перемагали. Проблема безсилля дипломатії ЗУНР полягала, зокрема й у непереборному бажанні дипломатів середньої і нижчої ланки, котрі, зазвичай, плутали партійні інтереси з національними, бути такими собі квазіриторами, котрі уособлювали б міжнародний престиж держави, вочевидь, одночасно йому шкодячи.

Література

1. Henrikson A. K. Diplomacy and small states in today's world, <https://learn.diplomacy.edu/pool/fileInline.php?&id=20932>
2. Уська У. Таємний протокол між УНР та Австро-Угорщиною від 08.02.1918 р.: проблема автентичності тексту, <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/21519/1/39-212-218.pdf>
3. Севрюк О. Берестейський мир 9–II–1918. (Уривки зі споминів). Paris: Les Nouvelles Ukrainiennes, 1927. С. 4–5, 7.
4. Левицький К. Великий Зрив (До історії української державности від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів). Львів, 1931; Нью Йорк: Видавництво Чарторийських, 1968. С. 10–11.
5. Там само. С. 108–110.

6. Монолатій І. «Прощання з віденством»: кінець Дунайської монархії і проголошення ЗУНР, «Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність». Вип. 18. Львів, 2009. С. 30–38.
7. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Керівник роботи і відповідальний редактор Олександр Карпенко. Т. 1: Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР. Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. С. 181, док. № 76.
8. Там само, с. 246–247, док. № 106.
9. Назарук О. Рік на Великій Україні. Конспект споминів з Української революції. Відень: Видання «Українського прапору», 1920. С. 5.
10. Павлишин О. Державний секретаріат заграничних справ (ДСЗаС), «Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія». Т. 1 (А–Ж). Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2018. С. 507.
11. Снайдер Т. Червоний князь. Таємні життя габсбурзького ерцгерцога; пер. з англ. П. Грицака. К.: «Грані-Т», 2011, с. 161–162, 182. *«Єдиною позитивною концепцією української політики може бути тільки концепція здійснення самостійності української держави в спілці з самостійною державою московською [...], щоб вона могла стати ядром, довкруги якого могли-б угрупуватись всі інші, менші народи і держави Східної Європи й північної Азії – на просторі між Карпатами й східними границями етнографічної Польщі аж до Тихого Океану» (Панейко В. Зєдинені держави Східної Європи. Галичина й Україна супроти Польщі й Росії. Відень: З друкарні Христофора Райсера Синів у Відні, 1922.С. 36). Як згадував Арнольд Марголін, «Что-же касается Панейко, то онъ, къ сожалѣнію, слишкомъ увлекся планомъ спасенія украинской Галиціи при помощи союза съ Деникинымъ» (Марголинъ А. Украина и политика Антанты (Записки еврея и гражданина). Берлинъ: Издательство С. Ефронъ, [1921].С. 188).
12. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Керівник роботи і відповідальний редактор Олександр Карпенко. Т. 5, Кн. 1: Зовнішня політика і міжнародне становище. 1918–1919 рр. Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2009.С. 15–25, док. № 1.
13. Там само.С. 27, док. № 3.
14. Там само. С. 25, док. № 2.
15. Кіссінджер Г.Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. 2-ге вид.; пер. з англ. Н. Коваль. К.: «Наш формат», 2018. С. 71.
16. Павлишин О. Державний секретаріат заграничних справ (ДСЗаС). С. 507; Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Відень: Український Соціологічний Інститут, 1922.С. 64.
17. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія; Кер. авт. кол. Олександр Карпенко. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001.С. 402.
18. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. С. 115.

19. Там само. Прим. 3.
20. Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні звязані з Першим Листопадом 1918 р. Нью Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. С. 232.
21. Лозинський М. З Новим 1924 роком. Теперішній стан будови Української Держави і задачі західно-українських земель. Женева: Наклад автора, 1924. С. 66.
22. Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні звязані з Першим Листопадом 1918 р. С. 233.
23. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. С. 179–180.
24. Литвин Н. Політика еміграційного уряду ЗУНР: дис. ... канд. політ. наук; 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2013. С. 101.
25. Литвин М. Консульства і закордонні представництва Західно-Української Народної Республіки, “Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія”. Т. 2 (З–О). Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2019. С. 269–270.
26. Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні звязані з Першим Листопадом 1918 р. С. 236–237.
27. Там само. С. 241, прим.*
28. Онацький Є. Українська дипломатична місія в Італії. Прага: Українське видавництво «Пробоем», 1941. С. 11.
*Слушною тут є думка Є. Онацького: *«Коли б Україна втримала свої державні форми й уявляла з себе якусь конкретну силу (письмівка моя. – І. М.), а головне володіла й розпоряджала своїм хлібом, вугіллям, залізом та іншими своїми багатствами, то давно мала б те визнання, що мають за неї на її кошт большевики»* (Онацький Є. Італія і фашизм (1920–1935). Сторінки з римського щоденника. Том І. Прага: Українське видавництво «Пробоем», 1942. С. 15).
29. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [марець 1917 р. – грудень 1919 р.]). Частина III. Київ – Відень: Видавництво «Дзвін», 1920. С. 421.
30. Марголин А. Украина и политика Антанты (Записки еврея и гражданина). С. 134.
31. Томашівський С. Під колесами історії. Нариси і статті. Берлін: Видавництво «Українське слово», 1922. С. 5–6.
32. Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні звязані з Першим Листопадом 1918 р. С. 241.
33. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. С. 116.
34. Там само.
35. Там само, прим. 3.
36. Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні звязані з Першим Листопадом 1918 р. С. 241.

37. Лозинський М. З Новим 1924 роком. Теперішній стан будови Української Держави і задачі західно-українських земель. Женева: Наклад автора, 1924. С. 13.
38. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Керівник роботи і відповідальний редактор Олександр Карпенко. Т. 5, Кн. 3: Зовнішня політика і міжнародне становище. 1918–1919 рр. Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2013. С. 36, док. № 9.
39. Там само. С. 361, док. № 71.
40. Там само. С. 398, док. № 88.
41. Там само. С. 631–632, док. № 160.
42. Там само. С. 683–685, док. № 175.
43. Там само. С. 707–710, док. № 185.
44. Там само. С. 378–379, док. № 77.
45. Там само. С. 321–326, док. № 63.
46. Там само. С. 444, док. № 106.
47. Там само. С. 449, док. № 108.
48. Там само. С. 500, док. № 122.
49. Дністрянський Ст. Загальна наука права і політики. I том. Прага: Наклад Українського університету в Празі; Друк державної друкарні в Празі, 1923. С. 334–336.
50. За державну незалежність Галичини. Чому українська Галичина не може прийти під Польщу. [Зладив д-р Михайло Лозинський]. Відень: Видання Президії Української Національної Ради, 1921. С. 42.
51. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Т. 5, Кн. 2. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2011. С. 625, док. № 179.
52. Там само. С. 672–673, док. № 188.
53. Там само, с. 823, док. № 243.
54. Монолатій І. Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. С. 296–297.
55. С[тепан]. Р[удницький]. Економічні основи галицької державности. Львів – Відень: Видання «Українського прапору», 1921. С. 25.
56. С[тепан]. Р[удницький]. Нафта Східної Галичини. Відень: Накладом «Українського прапора», 1922. С. 40.
57. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Т. 5, Кн. 2. С. 667, док. № 187.
58. Діяльність УНР 1920–1930 років минулого сторіччя в архівних документах розвідки (Частина I). К.: Служба Зовнішньої Розвідки України; Галузевий державний архів, 2019. С. 204, док. № 55 (ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 11012, т. 12, арк. 120).
59. Литвин Н. Політика еміграційного уряду ЗУНР: дис. ... канд. політ. наук. С. 86.
60. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Т. 5, Кн. 2. С. 9, док. № 2.

61. Там само. С. 712, док. № 200.
62. Діяльність УНР 1920–1930 років минулого сторіччя в архівних документах розвідки (Частина І). К.: Служба Зовнішньої Розвідки України; Галузевий державний архів, 2019. С. 194–195, док. № 53 (ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 11012, т. 12, арк. 110–111).
63. Бортняк Н. З листування І. Крип'якевича та С. Томашівського (червень 1922 – червень 1930 рр.), У: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві; упор. Ф. Стеблій. Львів, 2001. С. 403.
64. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Т. 5, Кн. 2. С. 7, док. № 2.
65. Сохоцький І. Будівничі новітньої української державности в Україні, У: Історичні постаті Галичини ХІХ – ХХ ст. Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто: Заходом і коштом Осередку праці НТШ у Філядельфії, 1961. С. 181.
66. Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис. Львів: Манускрипт-Львів, 2013. С. 388.
- *В Арнольда Марголіна: «Петрушевичъ произвелъ на меня самое хорошее впечатлѣніе. Благородный, рыцарскій тонъ, страстная любовь къ родной Галиціи и галицко-украинской арміи [...] Позже мы встрѣчались съ нимъ въ Вѣнѣ и Лондонѣ» (Марголинъ А. Украина и политика Антанты (Записки еврея и гражданина). С. 192). У Дмитра Дорошенка: «З д-ром Петрушевичем мені довелось познайомитись уже в 1921 році у Відні. Він зробив на мене враження дуже широї й симпатичної людини, безмежно відданої своїй справі, в яку він вірив фанатично. Але при тім мене здивувало його колосальне необзнайомлення й нерозуміння наших відносин на Україні Наддніпрянській. Видно, що він ніколи на ній не був раніше, спеціально її справами й відносинами ближче не займався і, попавши нарешті серед таких ненормальних і незвичних обставин на ту Україну, не зовсім зумів орієнтуватись серед людей та обставин» (Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914–1920). В чотирьох частинах. Друге видання. Мюнхен: Українське видавництво, 1969. С. 508). У Володимира Винниченка: «[...] ці люди не змогли довго боротись і були вибиті з Галичини. Вони покладали всі надії тільки на мілітарну силу, инчих сил свого народу й міжнародньої ситуації вони не розуміли й не хотіли розуміти. [...] вони в безпорадности й у паніці передали всю повновласть одному чоловікові Є. Петрушевичу, назвавши його “диктатором”. Купка втікачів, кулуарних борців узурпувала владу й передала її одному кулуарному герою» (Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [марець 1917 р. – грудень 1919 р.]). С. 403).
67. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Т. 5, Кн. 1. С. 386, док. № 82.
68. Там само. С. 590, док. № 124.
69. Там само. С. 593, док. № 125.
70. Там само. С. 612, 616, док. № 131.
71. Там само. С. 661, прим. *, док. № 138.

72. Павлишин О. Євген Петрушевич (1863-1940). Ілюстрований біографічний нарис. С. 239–240.
73. Там само. С. 240.
74. Діяльність УНР 1920-1930 років минулого сторіччя в архівних документах розвідки (Частина I). К.: Служба Зовнішньої Розвідки України; Галузевий державний архів, 2019. С. 203, док. № 55 (ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 11012, т. 12, арк. 119).
75. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. С. 118.
76. Фото див.: Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис. С. 242–243.
77. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія; Кер. авт. кол. Олександр Карпенко. С. 495.
78. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Т. 5, Кн. 2. С. 301, док. № 109; С. 305, док. № 114; С. 321, док. № 115; С. 338, док. № 116; С. 347, док. № 117.
79. Там само. С. 351, док. № 118.
80. Фергюсон Н. Площі та вежі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку; пер. з англ. К. Диса. К.: «Наш формат», 2018. С. 192, 201–202.
81. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [марець 1917 р. – грудень 1919 р.]). Частина III. С. 392.
82. Див.: Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Т. 5, Кн. 1. С. 15, док. № 1; С. 174, док. № 55* (**нота протесту* – тут і далі у примітках позначення мої. – І. М.); С. 497, док. № 110*; С. 521, док. № 114; С. 599, док. № 127*; С. 612, док. № 131*; С. 698, док. № 151; С. 903, док. № 210; телеграма-протест: С. 393, док. № 85.
83. Див.: Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Т. 5, Кн. 2. С. 11, док. № 4; С. 23, док. № 10; С. 33, док. № 14; С. 85, док. № 29; С. 91, док. № 33; С. 99, док. № 36; С. 111, док. № 40; С. 119, док. № 46; С. 193, док. № 77; С. 305, док. № 114; С. 321, док. № 115; С. 338, док. № 116; С. 354, док. № 119; С. 397, док. № 123; С. 402, док. № 126; С. 406, док. № 130; С. 428, док. № 133; С. 478, док. № 137; С. 479, док. № 138; С. 483, док. № 139; С. 488, док. № 140; С. 506, док. № 143; С. 518, док. № 146; С. 530, док. № 149; С. 543, док. № 155; С. 551, док. № 158; С. 557, док. № 159; С. 580, док. № 165; С. 575, док. № 166; С. 579, док. № 168; С. 582, док. № 169; С. 588, док. № 171; С. 592, док. № 172; С. 600, док. № 174; С. 602, док. № 175; С. 604, док. № 176; С. 614, док. № 179; С. 647, док. № 186; С. 674, док. № 190; С. 677, док. № 191; С. 690, док. № 193; С. 692, док. № 194; С. 695, док. № 195; С. 699, док. № 197; С. 704, док. № 199; С. 720, док. № 203; С. 724, док. № 205; С. 726, док. № 206** (*вербальна нота*); С. 728, док. № 207; С. 739, док. № 210; С. 744, док. № 213; С. 748, док. № 214; С. 750, док. № 215; С. 752, док. № 216; С. 758, док. № 218; С. 762, док. № 219; С. 768, док. № 221; С. 772, док. № 222; С. 774, док. № 223; С. 776, док. № 224; С. 781, док. № 228; С. 826, док. № 244*; С. 863, док. № 259*; С. 865, док. № 260*; С. 871, док. № 264*; *телеграми*: С. 155, док. № 59; С. 173, док. № 170; С. 301, док. № 109; С. 301, док. № 110.

84. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Т. 5, Кн. 3. С. 29, док. № 6; С. 39, док. № 10; С. 60, док. № 14; С. 63, док. № 15; С. 65, док. № 16; С. 72, док. № 20; С. 311, док. № 61; С. 327, док. № 64; С. 388, док. № 82; С. 407, док. № 91; С. 421, док. № 96; С. 428, док. № 99; С. 453, док. № 110; С. 516, док. № 126; С. 532, док. № 130; С. 546, док. № 134; С. 552, док. № 137; С. 566, док. № 140; С. 602, док. № 148; С. 605, док. № 150; С. 614, док. № 154; С. 618, док. № 155; С. 680, док. № 173*; С. 685, док. № 176*; С. 720, док. № 189*.
85. Меморіал українського студентства до культурного світа. Geneve – Prague, 1929. С. 33.
86. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914–1920). В чотирьох частинах. Друге видання. С. 457.
87. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [марець 1917 р. – грудень 1919 р.]). Частина III. С. 425.
88. Кошиць О. З піснею через світ (Подорож Української Республіканської Капелі). Перший том. [Вінніпег]: Культура й освіта, 1952. С. 80.
*Стаття надійшла до редакційної колегії 20.09.2019 р.
 Рекомендовано до друку д.політ.н., професором Дерев'янком С.М.,
 д.політ.н., професором Гоном М.М. (Рівне)*

BETWEEN INVOLVED POWER AND ACTUAL HUMANITY: A TYPOLOGY OF THE DIPLOMACY OF THE WESTERN UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC

I. S. Monolatii

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
 76000, Ivano-Frankivsk, st. Shevchenka, 57;
 ph. +380 (342) 59-61-46; e-mail: iwan.monolatii@gmail.com*

The features of foreign policy activity of the Western Ukrainian People's Republic (WUPR) are investigated in the article. On the basis of modern approaches in the field of international relations theory, 10 types of diplomacy of this Ukrainian state in 1918-1923 were investigated: "quiet" & "protest" diplomacy; "group diplomacy" & "nichte diplomacy"; "diasporic diplomacy" & "multicultural diplomacy"; "enterprises diplomacy" & "regulatory diplomacy"; "summit diplomacy" & "cyber diplomacy". It is concluded that, although the fundamental principle of unification with Ukraine was taken as the basis of WUPR international legal relations, the problem of powerlessness of diplomacy of this Ukrainian state was the desire of middle and lower level diplomats who confused party interests with national pseudo-actors of policy, that would embody the international prestige of the state.

Key words: *Western Ukrainian People's Republic, diplomacy, international relations, Entente, Eastern Galicia.*

ЛИСТОПАДОВА РЕВОЛЮЦІЯ 1918 РОКУ В ГАЛИЧИНІ ЯК ВІЙСЬКОВА ОПЕРАЦІЯ

Л. Я. Геник

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76025, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: genyk-sas@ukr.net*

Мета даної статті – проаналізувати плани українських політичних сил щодо шляхів проголошення та формування незалежної самостійної соборної держави Україна та їх реалізація з точки зору військової стратегії і тактики.

В статті аналізуються різні форми (мирна й військового повстання) підготовки щодо передачі чи отримання влади українською стороною після закінчення Першої світової війни в Наддніпрянській Україні та в Галичині, а також шляхи досягнення стратегічної мети українського народу: створення Української держави.

Методами аналізу архівних документів, аналогії, гіпотетичним, порівняння встановлено, що всі представники українських політичних партій Східної Галичини розглядали й орієнтувалися тільки на мирний шлях отримання влади українським народом в основному за планом, розробленим і погодженим ще при житті принца Франца-Фердинанда із представниками української сторони, що були представлені в Австро-Угорському парламенті – Рейхсраті. Інших варіантів проголошення й формування Української держави галицькі політики не передбачали, не розглядали й не готували.

Військових варіантів теоретично могло бути два, але жодного із них політичні сили, які мали взяти на себе підготовку щодо створення держави, так і не передбачили й підготовчу роботу не здійснили. Єдиними, хто мислив тверезо і реально розглядав силовий варіант проголошення Української держави та її захист, були українські військові офіцери і старшини у відставці або котрі служили в австро-угорській армії.

Висновки. На жаль, через пасивність політиків, підготовку військової операції щодо проголошення й захисту української держави було розпочато надто пізно. І хоча саме здобуття влади українцями, як тактична військова операція, пройшло успішно, проте стратегічну мету – проголошення й збереження держави Україна – українці не підготували й провалили. Причина поразки – ментальність українців.

Ключові слова: *військова операція, стратегія, тактика; державні формування: парламент Австро-Угорщини – Рейхсрат, поліція, армія, судові органи; австрійське і українське законодавство; військова підготовка (теоретична і практична); відповідність дій стратегічній меті, ментальність.*

З нагоди 100-ліття закінчення Першої світової війни й проголошення ЗУНР варто би проаналізувати події літа 1914 - осені 1923 років з т. з. військової науки, оскільки сучасні події в Україні показують, що більшість представників із сучасної української еліти не зробила ніяких висновків з помилок минулого в історії українського народу.

Всі дослідники історії західноукраїнських земель першої чверті ХХ століття зібрали величезний фактичний матеріал про національно-визвольний рух на цих землях, зокрема *збірники спогадів* та окремих *документів*, видані українською діаспорою Науковим товариством ім. Тараса Шевченка (далі – НТШ) під заголовками: “Альманах Станиславівської землі”, “Броди і Брідщина”, “Бучач і Бучаччина”, “Городенщина”, “Зборівщина. Над берегами Серету, Стрипи і Золотої Липи”, “Історично-мемуарний збірник Чортківської округи”, “Коломия й Коломийщина”, “Рогатинська земля”, “Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Сокільщини, Болехівщини, Долинщини, Рожнятівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини”, “Шляхами золотого Поділля. Регіональний збірник Тернопільщини”, “Яворівщина і Краковеччина” і т.д.¹

Окремо вийшли праці самих січових стрільців, що воювали в УСС та в УГА “УСС: Українські січові стрільці, 1914-1920” та спогади їхніх сучасників, що приймали участь у цих подіях як урядові діячі ЗУНР “Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв’язані з Першим Листопадом 1918 р.” Л. Цегельського, або як виконавців Листопадового чину на місцях “Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопа-

¹ – Альманах Станиславівської землі. Збірн. матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. В 2-х т. Т. 1. / Ред. – упоряд. Б. Кравців, М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен – Париж, 1975. 959 с.; Т.2. 1985. 900с.; Броди і Брідщина. Історично – мемуарний збірник. / Ред. Я. Чумак. Торонто, 1988. 671 с.; Бучач і Бучаччина. Історично – мемуарний збірник. / Ред. М. Островерха. Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто, 1972. 943 с.; Городенщина: Історично-мемуарний збірник / Ред. Г. Марунчак. Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. 870с.; Зборівщина. Над берегами Серету, Стрипи і Золотої Липи: Історично-мемуарний збірник / Ред. кол. Б. Гошовський, В. Верига, А. Жуковський. Торонто – Нью-Йорк – Париж – Сідней, 1981. 1056с.; Історично-мемуарний збірник Чортківської округи / Ред. колегія: Ольга Соневицька, Богдан Стефанович, д-р Роман Дrajнбовський. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. 1974. 923с.; Коломия й Коломийщина. Зб. споминів і статей про недавнє минуле. / Ред. Богдан Романенчук. – НТШ Укр. архів. Т. 46. Філадельфія: Вид-ня комітету коломиян, 1988. 980с.; Рогатинська земля / Зб. істор. -мемуарн. матеріалів. В 2 - х тт. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. Т.1. 1989. 998с.; Т.2. 1996. 845с.; Стрийщина: істор.-мемуар. збірник Стрийщини, Сокільщини, Болехівщини, Долинщини, Рожнятівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини. / Ред. І. Пеленська, К. Баб’як. В 2-х тт. Т.1. Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1986. 634с.; Шляхами золотого Поділля / Регіональний збірник Тернопільщини. Т. II. Філадельфія, 1970. 280 с.; Яворівщина і Краковеччина. Регіональний істор.-мемуарн. збірник. / Ред. В. Лев і В. Барагура. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. 1984. 852 с.

дового Чину” урядковані одним із його виконавців Михайлом Гуцуляком чи безпосередніх учасників воєнних подій 1914-1923 рр. та Листопадового чину 1918р.: доктора права Костя Левицького – члена Конституанти та отців Ісидора Нагаєвського “Спогади полевого духівника” та Івана Лебедовича “Полеві духівники Української Галицької Армії”².

Джерельна база дослідження узагальнена в праці д-ра істор. наук Великочія В. С. “Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР (до 85-ліття ЗУНР)” (Ів.-Франківськ, 2003)³. Її доповнюють опубліковані збірники документів з історії ЗУНР урядковані професором Олександром Карпенком “Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Документи і матеріали у 5-и томах” (Ів.-Франківськ, 2009) та збірник документів за ред. докторів істор. наук, професорів Я. Ісаєвича, М. Литвина та інших⁴, істориком Іваном Монолатієм видані документи, свідчення очевидців, спогади, оголошення, накази революційної доби під заголовком “Станиславів у часи ЗУНР” (Ів.-Франківськ, 2008)⁵ та праця “Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ століття. Документи і матеріали” за редакцією проф. М. В. Кугутяка (Ів.-Франківськ, 2012)⁶.

Вийшла величезна кількість монографічних досліджень, які узагальнені в працях першого дослідника ЗУНР івано-франківського професора, доктора історичних наук О. Ю Карпенка “З історії ЗУНР” (Ів.-Франківськ, 2006), львів’ян докторів істор. наук, проф. Я. Д. Ісаєвича та М. Р. Литвина “Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923.

² – Гуцуляк Михайло. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. Київ: Либідь, 1993. 405с.; Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії. Вінніпег: THE NEW PARHWAY PUBLISHERS LTD, 1963 326с.; Левицький Кость. Великий зрив (До історії української держави). Львів – Нью-Йорк: Червона калина – Вид-во Чарторійських, 1931 – 1968. 152с.; Нагаєвський І. Спогади полевого духівника / отець-доктор Ісидор Нагаєвський. Торонто: Українська книжка, 1985.; УСС: Українські січові стрільці, 1914-1920 / За ред. Б. Гнаткевича та ін.; Іл. оформл. І. Іванця. Репринт. Вид. 1935р. Львів: Слово, 1991. 160с.; Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв’язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. 313с.

³ – Великочій В. С. Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР (до 85-ліття ЗУНР). Івано-Франківськ: Плай, 2003. 278с.

⁴ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Документи і матеріали у 5-и т. Т.1, 4. / Кер. роб. і відпов. ред. проф. О. Ю. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2001; Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Уряди. Постаті / Ін-т українства ім. І. Крип’якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд. Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Столяр. Львів, 2009. 350с.

⁵ – Станиславів в часи ЗУНР. Документи, свідчення спогади, оголошення і накази революційної доби. Упоряд. І. Монолатій. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 176с.

⁶ – Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відпов. ред. проф. М. В. Кугутяк. Т.1. Кн.1. (1919-1929). Івано-Франківськ: КПФ “Лік”, 2012. 600с.

Уряди. Постаті” (Львів, 2009)⁷, учня проф. Олександра Карпенка В. С. Великочія “Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914-1919 рр.”⁸ та ряду інших (Адамовича С., Андрухів І., Арсенича П., Баранського К., Гаврилів І., Костева К., Косіва М., Кугутяка М., Кучабського В., Лазаровича М., Левицького К., Литвина М., Монолатія І., Нагаєвського І., Науменка К., Патера І., Сохоцького І. (Сидора Ярославіна), Столяра І., Тищика Б., Цегельського Л.)⁹ та самих

⁷ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Уряди. Постаті / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд. Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Столяр. – Львів, 2009. 350с.

⁸ – Карпенко О. Ю. З історії Західно-Української Народної Республіки (до 85-річчя з дня народження проф. О. Ю. Карпенка) / За ред. М. Кугутяка. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2006. 494с.; *Великочій В. С.* Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914-1919 рр.; монографія / Володимир Великочій. Івано-Франківськ: Вид-во Центру інформаційних технологій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. 812с.

⁹ – *Адамович С. В.* Станиславів у часи лихоліть Великої війни (1914-1918). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 80с.; *Андрухів І. О.* Західноукраїнські товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. Івано-Франківськ. 1992. 78с.; *Андрухів І. О.* Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). Івано-Франківськ, 1995. 72 с.; *Арсенич П. І.* Станиславів – столиця ЗУНР. Івано-Франківськ – Снятин: Управління культури Івано-Франківської облдержадміністрації 1993. 56 с.; *Баранський К.* Станиславів до і після 1919 року. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 104с.; *Великочій В., Гаврилів Б.* Дмитро Вітовський (1887-1919). Документальний нарис. Івано-Франківськ, [б. в.], 1996. 74с.; Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Уряди. Постаті / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; гол. ред. ради Ярослав Ісаєвич; упоряд. Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Столяр. Львів, 2009. 350с.; *Косів М.* Воскресають лиш там, де могили... // Дзвін. 1990. № 6. С. 89-93; *Костів Кость.* Конституційні акти відновлення Української держави 1917-1919 років та їхня політично-державна якість / д-р *Кость Костів.* Торонто: Українська друкарня. 1964. 186с.; *Кучабський, Василь.* Корпус Січових Стрільців / *Василь Кучабський.* Корпус Січових Стрільців. Воєнно-історичний нарис. Ювілейне видання: 1917-1967 на основі Книги “Золоті ворота” видавництва “Червона калина” у Львові (1937р.) з доповненням новими матеріалами. Чикаго: друкарня видавництва Миколи Денисюка, 1969. 663с.; *Лазарович М. В.* Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. 2-ге вид., доп. / *Микола Лазарович.* Тернопіль, Джура, 2016. 628.: іл.; *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. Львів – Жовква: друкарня оо. Василян, 1926. 736с.; *Литвин М. Р., Науменко К. Є.* Військова еліта Галичини. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. 376с.; *Литвин М. Р., Науменко К. Є.* Історія галицького стрілецтва. Вид. 2-е. Львів: Каменяр, 1991. 200 с.; *Литвин М. Р.* Проект “Україна”. Галичина в Українській революції 1917-1921 / Микола Литвин. Харків: Фоліо, 2015. 380с., іл.; *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття. Рим-Київ: Український письменник, 1989 – 1994. 413 с.; *Сохоцький І.* Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові [Текст]. Філадельфія: Америка, 1951. 105 с.; *Тищик Б. Й.* Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права. Львів: Тріада плюс, 2005. 382с.; *Цегельський Л.* Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. Львів: Свічадо, 2003. 313с. *Ярославин С.* Визвольна боротьба на Західно-Українських землях у 1918 – 1923 роках. Філадельфія: Америка, 1956. 182 с.

колишніх стрільців Української Галицької Армії, які систематизували всі історіографічні проблеми з історії національно-визвольних змагань в першій чверті ХХ століття¹⁰. Але аналітико-систематичної роботи щодо військових операцій цього періоду так досі й не вийшло.

Звідси випливає **мета дослідження**: дати узагальнення подій 1914-1923 рр. в Західній Україні як військової операції.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати, чи розглядалися військові шляхи передачі чи здобуття влади українською політичною елітою (тобто цивільними) або українськими військовими (офіцерами чи старшинами діючої армії Австро-Угорщини, Легіону УСС чи військовими у відставці) протягом 1913-1918 років з метою проголошення незалежної Української держави на всіх етнічних українських землях чи хоча б на землях Західної України до 31 жовтня 1918 року.

2. Проаналізувати Листопадові події 1918 року як військову операцію з т. з. *стратегії* і *тактики* створення незалежної Української держави в першій чверті ХХ століття.

3. Визначити причини поразки українського народу в досягненні стратегічної мети – створення незалежної суверенної соборної держави Україна.

Методологія дослідження визначається перш за все методами аналітико-синтетичної групи, гіпотетичним, методом аналогії та іншими.

Про неможливість мирного шляху здобуття влади українцями свідчили події революцій в Австрії та Угорщині 1848-1849 рр. та їх повна чи часткова поразка для всіх народів, що входили до складу Австро-Угорської і Російської держав, оскільки обидві імперії спільно їх придушували. Але якщо балканські народи, чехи й словаки, поляки й угорці зробили з цієї поразки відповідні висновки, то чи усвідомили щось українці – ми дізнаємось після аналізу подій 1913-1923 років на західноукраїнських землях.

Кілька спроб народів Австро-Угорщини здобути незалежність 1848 (революція) і 1863 років (друге польське повстання) змусили австрійського імператора піти на певні демократичні зміни, щоб якось утихомирити національні прагнення багатомільйонної і багатонаціональної імперії, в якій щоправда, жодна з панівних націй не утворювали більшості: австрійські німці в Австрії становили лише 36%, а угорці в Угорщині – 45% населення; з 50 млн. населення Австро-Угорщини слов'яни становили близько 30 млн.¹¹

¹⁰ – Історія січових стрільців: 1917 – 1919. Восно-історичний нарис [Текст]. Перевид 1935р. Київ: Україна, 1992. 347 с.

¹¹ – Австрия в Новое время / История Австрии [URL] // <http://ru.wikipedia.org/wiki/10.04.2014/23:48>.

Як підкреслюють юристи за Конституційною угодою 1867 р.¹² була утворена *конституційна дуалістична Австро-Угорська держава з такими територіями* (Додаток А): Транслейтанія – Угорське королівство з Трансільванією, Хорвато-Словенією і Закарпаттям, та Ціслейтанія – Австрія з Чехією, Моравією, Сілезією, Герцем (сучасною – Герцеговиною), Істрією, Трієстом, Далмацією, Буковиною, Крайною і Галичиною (ці назви виникли, внаслідок розділення Австро-Угорщини на 2 частини рікою Лейтою).

Носієм вищої влади в Австро-Угорщині був австрійський імператор, який водночас уважався угорським королем; він також видавав санкції на прийняті обома палатами австрійського парламенту закони. Увесь апарат управління в Австрії і Угорщині складався і діяв незалежно від органів управління іншої частини двоєдиної монархії, крім 3 спільних міністерств: військового, закордонних справ і фінансів.

Кожна з двох держав, що увійшли до складу Австро-Угорщини, мала свій уряд і 2-палатний парламент: Австрія – *Рейхсрат*, що складався з *верхньої палати панів* і *нижньої палати депутатів*, Угорщина – *Сейм*, що складався з *верхньої палати магнатів* і *нижньої палати депутатів*.

Верхня палата панів Рейхсрату (парламенту) *не обиралась*, а призначалась імператором з найвідоміших дворян імперії і верхівки духовенства; кількість її членів становила 150-170 осіб, з яких українців було лише 4.

За Конституційними законами 1867 року¹³ Австрійський уряд – *вищий виконавчий орган державного управління* – утворювала Рада міністрів на чолі з прем'єр-міністром, якого призначав імператор. У період між сесіями парламенту уряд мав право видавати закони. Крім галузевих міністрів, були ще “міністри без портфеля”, які повинні були наглядати за інтересами певного краю, зокрема у 1871 р. було створене Міністерство для Галичини і Володимирії, до складу якого призначались лише польські магнати цього краю, а у 1879 р. було створене Міністерство для Чехії¹⁴.

¹² – Конституції Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії [URL] // http://histans.com/?termin=Konstitutsi_Avstriskoy_imperii // 13.05.2014 / 21:26:46; *Тейлор А. Дж.Т. Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / А. Дж.Т. Тейлор.* Львів: ВНТ–Класика, 2002. 268 с.

¹³ – Жовтневий диплом [URL] // [vhttp://ru.wikipedia.org/wiki/Октябрьский_диплом_\(нім._м._Октобердиплом\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Октябрьский_диплом_(нім._м._Октобердиплом)) // 13.05.2014/21:56:02; *Цьольнер Е.* Історія Австрії / Пер. з нім. Р. Дубасевич, Х. Назакевич, А. Онишко, Н. Іванчук. Наук. ред.: В. Расевич. Монографія. [Текст] / Еріх Цьольнер. Львів: Літопис, 712с.; *Austria-Hungary 1867 – 1918 (Other names: Österreichisch-Ungarische Monarchie)* [URL] // http://familypedia.wikia.com/wiki/Kingdom_of_Hungary // 13:03:26/22.04.2014.

¹⁴ – Історія Австрії [URL] // <http://uk.wikipedia.org/wik//11.04.2014/1:19:05>.

Дослідники, що займалися вивченням політично-правових відносин в Австро-Угорщині узагальнюють, що:

“1) В Австрійській імперії з 1772 по 1918 рр. мінявся державний лад та Конституція, яка проголошувала цю країну абсолютною монархією, в 1848-1849 рр. – конституційною монархією, потім знову напів абсолютною монархією, а за *державним устроєм 1867 року* Австрія із імперії перетворилася в *дуалістичну монархію*, спочатку *конституційну*, а згодом – *напів абсолютну* (з *центральною двохпалатною парламентом і місцевими сеймами*). *Політична система* цієї держави мінялася протягом кількох років від *демократичної до напів тоталітарної*. Система органів державної влади суттєво мінялася з врахуванням багатонаціональності¹⁵.

2) *Виборча система* була ще *недемократичною*, оскільки право голосу мали лишень чоловіки певного вікового і майнового цензу. Жінки та більша частина бідніших громадян виборчих прав позбавлялася. Аж у 1907 р. в Австрії було запроваджене загальне виборче право, яке ще не поширювалось на жінок, військовослужбовців і неповнолітніх (до 24 р.).

3) “*Законом про загальні права населення*” та постановою центрального уряду (від 21.XII.1867 р.) було визнано рівноправність усіх народів імперії, право кожного народу зберігати і плекати свою мову, звичаї, традиції, релігію. Закон зобов’язував представників місцевої державної влади та самоврядування забезпечити таке ставлення до мов, яке виключало б можливість загострення міжнаціональних суперечностей.

4) *Хоч формою державного правління була абсолютна монархія*, а згодом *конституційна монархія*, українські землі користувалися деякими правами автономії. *Державні органи і право Галичини, Буковини, Закарпаття мали форму державності і правової системи* Австро-Угорської імперії та Румунії. Фактичним керівником краю уважався *губернатор*, який призначався австрійським імператором і наділявся широкими повноваженнями.

5) *Але держава гарантувала право усіх громадян на судовий захист* в тому числі й селян, оскільки кріпосне право скасоване 1782 р.¹⁶

6) Отже, державно-правові інституції західноукраїнських земель у період знаходження України в складі Австрійської імперії були австро-угорськими, але містам поверталось право самоврядування (від 14.X. 1870 р.), а сільським громадам – українське звичаєве право самоврядування та обрання сільських старост (Законом про місцеве самоврядування 1862р.;

¹⁵ – Цьольнер Е. Історія Австрії / Пер. з нім. Р. Дубасевич, Х. Назакевич, А. Онишко, Н. Іванчук. Наук. ред.: В. Расевич. Монографія. [Текст] / Еріх Цьольнер. Львів: Літопис, 712с.

¹⁶ – Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2-х т. Т. 1. До середини XVII століття. Київ: Либідь, 1992. 640 с.; Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 р. Київ: Либідь, 1992. 608 с.

Крайовий закон про громади, 1866 р.); держава пішла на значні поступки в культурно-освітній сфері”¹⁷.

Політичне оточення австро-угорського імператора Франца-Йосифа I (1830-1916) в кінці XIX – на початку XX ст. ділилося на дві великі групи. Одна група підтримувала правлячого австрійського цісаря Франца-Йосифа I, зберігаючи імперію незмінною, а друга, підтримуючи плани наступника австрійського престолу Франца-Фердинанда (1863-1914)) щодо федералізації Австро-Угорщини, бажала внести певні зміни в існуючий державний устрій та взаємовідносини між народами імперії. Але крім цих двох груп оточення імператора, існували політичні течії різного спектру від крайніх правих до крайніх лівих¹⁸. Ми свідомо залишаємо поза увагою даного дослідження ідеї й прагнення політичних партій та їх діячів щодо майбутнього устрою Австро-Угорської держави. Окремо варто згадати, що представники діючої політичної еліти всіх народів, що входили до складу цісарської Австро-Угорщини, мали свої окремі цілі щодо майбутнього імперії з врахуванням інтересів своїх рідних етносів. Про це свідчить спогади депутатів австрійського парламенту в 1910-1918 рр. К. Левицького, отця-василіанина Йосипа Фолиса (1862-1917) і завідувача архівом в австрійському Генеральному штабі, професора вищої військової академії у Вінер-Нойштадті, капітана Василя фон Урбановича (1852-1920), опублікований еляборант (з пол. мови – твір, трактат, документ) українців¹⁹.

Австро-Угорський парламент (Рейхсрат) мав 18 депутатів-українців від Галичини²⁰. Вже 1907 року стало зрозуміло, що Франц-Фердинанд має намір змінити державний устрій імперії. Правда, про це знало небагато українців – депутатів Рейхсрати (Державна рада): отець Йосип Фолис, Микола Василько, доктори: Юліан Романчук, Іван Горбачевський, Євген Петрушевич, Кость Левицький, Логин Цегельський, Галиць-

¹⁷ – Конституції Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії [URL] // http://histans.com/?termin=Konstitutsi_Avstriskoy_imperii // 13.05.2014 / 21:26:46. Kingdom of Galicia and Lodomeria (For the medieval Kingdom of Galicia and Lodomeria, see Kingdom of Galicia-Volhynia; Королівство Галичини та Володимирії (ua); Królestwo Galicji i Lodomerii (pl); Königreich Galizien und Lodomerien (de); Kronland of Austria (a) [URL] // http://en.wikipedia.org/wiki/Kingdom_of_Galicia_and_Lodomeria // 22.04.2014 / 14:40:08.

¹⁸ – *Кугутяк Микола*. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху XIX ст. – 1939рр. Івано-Франківськ, 1993. 199с.; *Тейлор А. Дж.Т.* Габсбурзька монархія 1809 – 1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / *А. Дж.Т. Тейлор*. Львів: ВНТ – Класика, 2002. 268 с.

¹⁹ – *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. Львів – Жовква: друкарня оо. Василя, 1926. 736с.; *Цегельський Л.* Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. 313с.; *Березуни: Біографічні відомості.* / Упоряд. *М. Томащук, С. Симчич, С. Перцович*. Коломия: Вік, 1995. 77 с. С.30; *Геник, Любов.* Ідея федерації Австрії й ЗУНР // *Визвольний шлях*. 2003. №1. С.36-45. *Кузич-Березовський І.* Березівське боярство на тлі історії України. Детройт: Наклад. автора, 1962. 320 с. С. 254-257.

²⁰ – *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914... С. 574.

кий митрополит УГКЦ Андрей Шептицький тощо²¹ та деякі депутати-парламентарі від інших народів: чехів, словаків, хорватів, герцеговинців, словенців тощо.

Депутат австрійського парламенту о. Фолис (ЧСВВ) згадує, що вже під час Балканської війни 1912 року наступник австрійського престолу Франц-Фердинанд вів попередні переговори з багатьма прихильниками ідеї федеральної перебудови Австрії: чехами, словінцями, хорватами. Останні через своїх довірених осіб при імператорському дворі давно передали свої письмові вимоги крон-принцу Фердинанду щодо уявлень і вимог про майбутнє федеративної Австро-Угорщини. Врешті його зацікавила позиція українців. Через о. Йосипа Фолиса (ЧСВВ) принц Франц-Фердинанд вирішив про неї дізнатися. Від української депутатської фракції отцем Йосипом Фолисом їх було доручено написати юристу і депутату парламенту від Галичини, автору праці "Русь-Україна і Московщина-Росія" Лонгину Цегельському, зобов'язавши його до таємниці словом честі. Через кілька днів вимоги українців, написані німецькою мовою, були передані через канцлера графа Мерана принцу Францу-Фердинанду. У цих вимогах були викладені такі позиції федералізму українців: поділ Галичини на Східну (українську) і Західну (польську), українці в Австрійській федерації дістають автономію з окремим сеймом, депутати від українців до австрійського парламенту – рівні в правах із парламентарями інших народів, українці дістають право на свої військові частини з українськими відзнаками, право на відкриття українських державних навчальних закладів усіх рівнів, в тому числі й університет у Львові тощо²².

Ми вже з'ясували, що уродженець Галичини, капітан Василь фон Урбанович, завідувач архіву австрійського Генерального штабу, в якому він неодноразово спілкувався із Станіславом Шептицьким (братом А. Шептицького), професор Вищої військової академії у Вінер-Нойштадті, мав вплив на формування українофільських позицій в австрійського кронпринца Франца-Фердинанда, а пізніше – архикнязя Вільгельма Габсбурга (Василя Вишиваного, 1895-1948), депутатів Віденського парламенту отця-доктора Крека і отця Й. Фолиса, які обговорювали питання федеративного устрою Австрії.

Ми наголошували раніше, що В. І. Урбанович (1852-1920) народився в сім'ї дрібного українського шляхтича в с. Вижний Березів (Березів Горішний), Коломийського повіту (тепер – Косівщина), в Східній Гали-

²¹ – *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914... С. 35.

²² – *Геник, Любов.* Митрополит А. Шептицький у боротьбі за український університет у Львові в I чверті ХХ ст. // Рідна школа. 2003. № 3. С. 18-20. *Кузич-Березовський І.* Березівське боярство на тлі історії України. С. 256.

чині; випускник Чернівецької гімназії, Львівського кадетського корпусу, Вищої військової академії у Вінер-Нойштадті²³.

Капітан Василь фон Урбанович згадував, що Франц-Фердинанд серйозно задумався над створенням українських військових частин у складі австрійської армії. В особистих приватних розмовах (під час полювання) із капітаном фон Урбановичем наступник престолу запитав його, хто б міг очолити ці українські військові частини, то він порадив йому тоді ще підполковника (майбутнього генерала) Станіслава Шептицького (1867-1950). “Архикнязь з вдовolenням погодився на кандидатуру Шептицького, і почалися таємні наради над здійсненням федерації Австрії. С. Шептицький в ранзі капітана був військовим аташе при російській армії під час японсько-російської війни (1904-1905). Засвоївши японську тактику тієї війни, він почав застосовувати її в австрійській армії і мав велике довір’я архикнязя Фердинанда та австрійського генерального штабу”, – згадували його сучасники²⁴.

Із спогадів капітана Василя фон Урбановича випливає, що Станіслав Шептицький уважав цю посаду (головнокомандувача українських військових частин – *уточ. Г. Л.*) великим довір’ям, адже розцінював українські військові частини в австрійській армії як кістяк майбутньої Української Армії. З якої причини полковник Станіслав граф Шептицький не очолив українські військові частини в 1914 році – це тема окремого наукового дослідження.

Звідси зрозуміло, чому частина української політичної еліти в 1914-1918 роках орієнтувалася на цей федеративний план, навіть після вбивства крон принца Франца-Фердинанда у Сараєво 1914 року. А вже влітку 1914 року спроба мати полковника Станіслава Шептицького з багатьох причин, зовнішніх і внутрішніх, як організатора майбутніх українських військових частин, провалилася. З огляду на це українська політична еліта Галичини мала би чітко для себе ще тоді вирішити дві важливі *стратегічні цілі*:

А) яку державу: в складі австрійської федерації чи самостійну будуть створювати й формувати українці Закарпаття, Буковини, Галичини, Волині, Полісся, Сіверщини, Наддніпрянщини, Слобожанщини, Поділля, Запоріжжя, Таврії, Донщини (див. *Карту 1*) окремо чи разом;

Б) якщо самостійну, то якими способами і засобами досягнути проголошення незалежної Української держави “від Сяну до Дону”?²⁵ (див. *Карта 3*);

²³ – *Геник, Любов*. Ідея федерації Австрії й ЗУНР // *Визвольний шлях*. 2003. №1. С. 36-45; *Кузич-Березовський І.* Березівське боярство на тлі історії України. С. 254.

²⁴ – *Кузич-Березовський І.* Березівське боярство на тлі історії України. С. 257–260.

²⁵ – *Дністрянський М. С.* Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. Львів: Світ, 1992. 144 с.; Демографічний стан українських земель наприкінці XIX століття [*Історична карта*] // [URL]: <http://ukrmap.su/program2009/uh9/Maps/11.02.2019/20:12>.

В) хто, замість полковника Станіслава Шептицького, візьме на себе роль організатора майбутньої Української армії та Головнокомандувача майбутніх Збройних Сил України й інших силових структур?

Навіть у випадку федерального входження Східної Галичини до складу Австрії українській політичній еліті треба було негайно знайти ще влітку 1914 року фахового офіцера-українця (майбутнього *головнокомандувача*), який би здатен організувати військову підготовку (*було здійснено аж наприкінці червня 1919 р.*)²⁶ і навчання офіцерського і старшинського складу (а значить згодом – як мінімум, один вищий військовий навчальний заклад) й займатися реєстрацією військовиків (рядових, старшин і офіцерів, *що зроблено із великим запізненням аж 30 червня 1919 року*)²⁷, створенням всіх структур боєздатної армії, флоту та повітряних сил, формуванням різних військових підрозділів, продумати їх тилове й боєздатне забезпечення (склади зброї й боєприпасів, військової техніки тощо). Цей майбутній керівник мав би поступово відбирати із діючої армії офіцерів і старшин українців, котрі поранені чи “комісовані” за станом здоров’я, для таємної теоретично-тактичної підготовки майбутніх новобранців із числа студентів навчальних закладів, а також вибрати із діючої армії офіцерів і старшин, які б могли підпільно підготувати саме в діючій австрійській армії ударний дійовий кістяк із українців: офіцерів, старшин і рядових солдатів, що мав би стати основою майбутньої Української армії крім Легіону УСС. До того ж українці мали б чітко продумати, де би проходила демаркаційна лінія кордону, які території етнічних українських земель (див. *Карта 3*) будуть входити до складу України, й де будуть стояти прикордонні застави й українські військові сили, здатні ту українську територію і державу захищати.

Окрема постать, можливо із українців – представників колишньої поліції чи жандармерії Австро-Угорщини – повинна би готувати *формування правоохоронних структур* майбутньої України. Вони б могли поступово в умовах строгої конспірації вести відповідну підготовчу роботу із представниками діючої поліції так із відставними солдатами і старшинами австрійської армії, котрі би готові продовжувати службу вже в Українській державі й знали свої завдання й місця призначення на час переходу влади в руки українців. Припускаємо, що українці могли розраховувати на те, що частина *суддівського корпусу* (євреїв, німців, австрійців, чехів, словаків та інших), котрі жили на території етнічних українських земель, залишаться жити на цій території й погодяться виконувати свої обов’язки уже в державі Україна. Знаючи, що поляки теж хочуть відновлювати свою державу, можна було б точно передбачити, що більша

²⁶ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. Документи і матеріали. В. 5-и т. Т.4: Суспільно-політичні процеси і національно-культурне відродження. Уклад. Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 886с.

²⁷ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В. 5-и т. Т.4. С.482-486.

частина їхніх державних службовців буде сприяти формуванню Польської держави, а значить їх необхідно буде замінити іншими людьми.

Важливої уваги заслуговувало військово-технічне й тилове забезпечення майбутньої Української армії. Зрозуміло, що українці, як підневільна нація, не володіли ні складами зброї чи боєприпасів, залізничної військової техніки чи авіації, транспортних чи бойових кораблів або підводних човнів, хоча серед власників підприємств, що випускали стратегічну військову продукцію були й українські підприємці (напр., Одеське авіапідприємство “Анатра” та інші)²⁸.

Однозначно, що всі склади зброї, військової техніки і боєприпасів, що належали іноземним військам, важливі залізничні вузли і розв’язки, мости й переправи, аеродроми і вокзали, пошта і телеграфи, кавалерійські підрозділи мали бути взяті під постійний моніторинг (спостереження) *української розвідки й контррозвідки* (але її ще треба було би створити). Зрештою українці мусили би негайно, протягом війни робити самі собі таємні склади зброї і боєприпасів, військової амуніції та військової техніки, палива для неї, запасатися або уточнити місцезнаходження складів фуражу для коней, що їх мали австрійська чи російська армії, які б можна було використати під час взяття влади тощо.

Але без створення *внутрішньої української розвідки* знати точне розташування й пересування особового складу, передислокацію іноземних військових підрозділів і бойової техніки в часі війни, без *створення карт стратегічно важливих об’єктів*, які матимуть значення для Української держави, без зовнішньої інформації (без формування *інституту дипломатів та військових аташе* та чіткого розподілення їх по найважливіших країнах світу) про плани і наміри своїх потенційних військових суперників чи своїх можливих союзників²⁹ створити державні інституції нової країни було просто нереально.

Українські політичні партії повинні були у своїх програмах і практичній діяльності чітко продумати всі види *ідеологічної підготовки* та всі форми *пропагандистської діяльності* й різні варіанти психологічної та інформаційної роботи, яку необхідно готувати й проводити в умовах війни, якщо ці ж політики прагнули створювати незалежну Українську державу на руїнах двох імперій. Особливо така *ідеологічна підготовка* потрібна серед солдатів, старшин і офіцерів, що демобілізувалися із ар-

²⁸ – Харук А., Кондратьєв В., Хайрулін М. “Анатра”: Літаки одеського авіабудівного підприємства, 1910-1924рр. Київ: Темпора, 2008. 80с. С.8; Тинченко Я. Ю. Військово-морські сили України. 1917-1921: науково-популярне видання / худож. Богдан Піргач. Київ: Темпора, 2012. 116с., іл.; Тинченко Я. Ю. Герої неба: пілоти визвольної війни 1917-1920 рр. / худ. Тарас Штих. Київ: Темпора, 2010. 200с., іл.; Тинченко Я. Ю. Панцирні потяги, панцирники та залізничні війська у визвольній війні 1917-1920 рр. / худ. Тарас Штих. Київ: Темпора, 2012. 112с., іл.

²⁹ – Кузич-Березовський І. Суверени України. Мічиган, 1980. 235 с.

мій обох імперій для того, щоб сформувати всі нові силові структури майбутньої України.

І можна припустити, що як би хоча б з членів президій політичних партій Східної Галичини вдалося створити „таємний” *український уряд* та „підпільну” *структуру законодавчої влади*, тобто парламенту: тобто його президію чи виконавчий комітет на чолі з головою, то він міг би взяти на себе роль організатора переобрання влади та створення держави українців. Але трагедія майбутньої української держави полягала в тому, що всі ці структури треба було формувати знизу і до верху: в кожному населеному пункті із відставних солдатів, старшин і офіцерів, українських священиків, місцевих керівників (війтів, старост), лікарів, педагогів, юристів, селян створити „таємні” органи місцевої влади, військових структур, поліції, загони самооборони, укомплектувати їх трофейною та зброєю, що була на місцевих складах. А найголовніше, через ці місцеві „підпільні” органи влади можна було налагодити постійний зв'язок і передачу усіх розвідданих для повітового, крайового й центрального „таємного” керівництва. Але для координації цієї роботи теж потрібен був „таємний” військовий штаб із переважно відставних, а можливо й частково діючих офіцерів середнього і вищого рангу, які могли передбачати хід (тактику і стратегію) усієї „мирної” передачі влади або здобуття влади силовим шляхом, але в обох випадках як добре сплановану військову операцію.

Проте усі дослідники Листопадових подій 1918 року відмічають, що більшість представників галицьких політичних партій протягом 1907-1917 років навіть не розглядали можливості військової спроби здобуття, утримання чи отримання влади в Галичині після ймовірного розвалу або федеративного реформування Австро-Угорщини адже “навіть 15 жовтня 1918 року всі наші політики ще надіялися, ми прийдемо до влади мирним шляхом”, – наголошує у спогадах підхорунжий Дмитро Паліїв³⁰, а значить:

а) або не володіли інформацією про стратегічні плани своїх найближчих народів-сусідів (білорусів, естонців, латишів, литовців, поляків, росіян, румунів, угорців, чехів та словаків тощо³¹);

б) чи не бачили своєю стратегічною метою – створення незалежної соборної Української держави в межах етнічних українських земель;

в) або розглядали лишень один стратегічний план українців: входження Східної Галичини як федеративної частини до складу Австро-Угорщини;

³⁰ – *Гуцуляк Михайло*. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. Київ: Либідь, 1993. 405 с. С. 41.

³¹ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В 5-и т. Т.4... С. 94-96.

г) чи через слабшу політичну структурованість та недосвідченість політичних партій на Великій Україні не бачили доцільним створення єдиної соборної держави українців у межах усіх етнічних українських земель на той момент;

г) можливо через „психологію меншовартості”³² взагалі не розглядали таку стратегічну ціль, як створення самостійної Української держави;

д) частина галицьких і наддніпрянських політиків і не бачила небезпеки для українців у закликах до революції та в соціалістичних й комуністичних ідеях, які поширювали більшовики в Україні, царській Росії та Європі (хоч І. Франко чітко вказав, що для української ментальності вони не підходять, бо особливості нашого народу зовсім інші (див. “Програму галицьких соціалістів” (Т. 45, с. 300, 448))³³, хоч більшість українських соціалістичних партій захоплювалися цими ідеями.

Щоб відповісти на ці питання проаналізуємо стратегічні плани українців й політичну ситуацію в Східній Галичині напередодні Першої світової війни (1914-1918). Ще під час революції 1848 року свідомо частина населення Східної Галичини через газету “Зоря Галицька” (10. 05. 1848р.) висловило своє прагнення з’єднатися воедино з усім українським народом³⁴. До того ж греко-католицький священник Василь Подолинський (1815-1876) у своїй праці “Голос перестороги” (1849р.) розглянувши кілька концепцій майбутнього формування Української держави: українсько-польську, українсько-російську, українсько-австрійську та самостійницьку, відкинувши три попередні й визначив стратегічну ціль українців – самостійницький шлях створення Української держави³⁵.

Згодом даліше здійснювалося формування національної свідомості українців, про що свідчать праці Юліана Бачинського “Ukraina irredenta” (1895), Миколи Міхновського (1873-1924) “Самостійна Україна” (1905), Лонгіна Цегельського (1874-1950) “Русь-Україна і Московія-Росія” (1901), Степана Рудницького (1977-1937) “Чому ми хочемо самостійної України?” (1914)³⁶, які з’явилися в Галичині після 1848 ро-

³² – Віконська Д. За силу і перемогу. Психологія ресантименту // Визвольний шлях. 1956. Кн. 8 (серпень). С. 864-872.

³³ – Генік Л. Я. Іван Франко і ходячкова шляхта Березова // Прикарпатський вісник НТШ. Слово. 2014. №2 (26). 396 с. С. 309; Кузич-Березовський І. Суверени України. Мічиган, 1980. 235 с. С. 203.

³⁴ – Великий А. Г. З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. В 9-и тт. Рим: Вид-во оо. Василян: Т.VIII. 1976. 275с. С.115.

³⁵ – Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії. [Текст]. Вінніпег: THE NEW PARHWAY PUBLISHERS LTD, 1963. 326 с. С. 16, 23; Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові [Текст]. Філадельфія: Америка, 1951. 105 с. С.45-68.

³⁶ – Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. / Гол. ред. В. Кубійович. – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984. – Т. 1. С. 103; Т. 5. С. 1616; Т.10. С. 3647; Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передм. О.І. Шабля. Вид. 2-е. Львів: Світ, 1994. 416с.

ку й теж свідчили, що стратегічно українці прагнули до самостійної української держави.

Робота громадських діячів кінця XIX – початку XX століття, яка була спрямована на організацію та діяльність таких товариств як “Просвіта”, “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”³⁷ переконує нас, що значна частина українського населення готувалася практично до створення своєї держави. Але вся діяльність цих організацій була спрямована на згуртування активної частини української молоді та набуття певних військових навичок (орієнтування на місцевості, фізична підготовка, навички володіння зброєю та влучної стрільби, перша медична допомога) і це була підготовка командирів, але ще не підготовка державних лідерів, формування державного апарату чи державних структур знизу до верху.

Про це, як не парадоксально, швидше подумали представники польської еліти, які ще 1910 року створили товариство “Związek strzelców” (“Союз стрільців”) й уже тоді мали кілька регулярних військових шкіл, де проводили навчання, організовували військові маневри на полігонах біля Львова і Кракова³⁸. До того ж поляки мала набагато більшу кількість військових середнього і вищого офіцерського складу, які служили в різних родах військ Австро-Угорської армії й флоту, а значить мали командний склад майбутнього Війська Польського, чого не мали українці в такій кількості.

Аж згодом про це подбали й представники української студентської та гімназійної молоді. З історії формування товариства “Пласт” ми знаємо, що його три молодіжні групи мали відмінне уявлення про призначення і діяльність. Група студентів Львівського університету на чолі з Іваном Чмолою у складі з Романом Сушком, Оленою Степанів, Григорієм Дмитренком та студентами хімічного факультету Львівської політехніки на чолі з Петром Франком, організувавши перший 1911 р. та наступні пластові гуртки, які займалися реальною військовою підготовкою української молоді. Одночасно пластові гуртки організував і Олександр Тисовський³⁹.

В 1912 році І. Чмола разом із пластовим “Стрілецьким гуртком” з О. Кучерішкою, О. Квас, В. Кучабським, Ю. Охримовичем та студентами Р. Сушком, П. Франком, Р. Дашкевичем, Г. Ничко, М. Любінець-

³⁷ – Андрухів І.О. Західноукраїнські товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. Ів.-Франківськ. 1992. 78с.; Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. – кінець 30-х рр. XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 1999. 136с.; Савчук Б.П. Український Пласт: 1911 – 1939. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1996. 264с.

³⁸ – Монолатій Іван. Українські легіонери. Формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців: 1914-1918. Київ: Темпора, 2008. 88с. С.19.

³⁹ – Андрухів І.О. Західноукраїнські товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”...; Савчук Б.П. Український Пласт: 1911 – 1939...; Тисовський Ол. Пласт. Львів: з друк. НТШ, 1913. 48 с. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX ст. – перша пол. XX ст.). Тернопіль: Економічна думка, 2001. 695 с.

ким, І. Кулиняк організували двохтижневий військовий табір на Чорногорі⁴⁰.

Дві військові групи виникли в середовищі товариства “Сокіл”, а тому організатор спортивного життя в Галичині Іван Боберський разом із товариством “Сокіл-Батько” вирішили зареєструвати ці стрілецькі товариства (15. XII. 1912). Студенти львівської політехніки створили товариство “Основа” для вивчення військової справи.

Зрештою до студентської молоді приєдналися партійні діячі, які сформувавши міжпартійний комітет із представників партій (у складі: Лонгіна Цегельського (1875-1950)⁴¹, Степана Томашівського, Івана Боберського⁴², Федорович-Малицької Іванни (1893-1945; псевд. Костянтина Малицька, Дарія Віконська та ін.)⁴³; кожен із них згодом вклав свою дуже важливу цеглинку в побудову української держави) та представників молоді (Івана Чмоли, Романа Дашкевича, Михайла Балицького, Степана Гайдучка), вирішили скласти Статут для “Українського стрілецького товариства”. Проте представники радикальної партії на чолі з Кирилом Трильовським, засновником товариства “Січ”, вирішили вийти з цього товариства й утворили “Український Січовий союз”⁴⁴.

Але студенти пішли далі, бо заснувавши у Львові студентську стрілецьку організацію на чолі з І. Чмолою, студенти: В. Генік, О. Кучерішка, О. Навроцький, Б. Гнаткевич, В. Дзятковський, Р. Дашкевич, О. Квас, В. Кучабський не просто вивчали стрілецьку справу, а займалися вивченням військової термінології та її створенням, вели практичні військові навчання, але й писали підручники з військової справи⁴⁵.

Студенти організували військове товариство “Січові Стрільці І” на чолі з головою Володимиром Старосольським та заступником Іваном Чмолою і студентами Романом Дашкевичем, Євгеном Коновальцем, Василем Кучабським, Романом Сушком, Петром Франком отримали затвердження 18.03. 1913 року Статут для молоді, а 25.01. 1914 р. Роман Дашкевич створив друге стрілецьке товариство “Січові Стрільці ІІ”, до якого крім студентів залучили робітників і ремісників міста Львова⁴⁶.

Треба наголосити, що керівники першого військово-стрілецького товариства “Січові Стрільці І” (голова – Володимир Старосольський,

⁴⁰ – *Монолатій Іван*. Українські легіонери. Формування та бойовий шлях УСС... С. 21.

⁴¹ – *Цегельський Л.* Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв’язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. Львів: Свічадо, 2003. 313с.; 335с.

⁴² – *Боберський І.* Українське сокілство: 1894 – 1939. Львів: Вид-во Сокіл-Батько, 1939. 16с.

⁴³ – *Віконська Д. (Костянтина Малицька)* За силу і перемогу. Психологія ресантименту // *Визвольний шлях*. 1956. Кн.8 (серпень). С. 864-872.

⁴⁴ – *Монолатій Іван*. Українські легіонери. Формування та бойовий шлях УСС... С. 25.

⁴⁵ – *Леник В.* Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року). Мюнхен – Львів: 1994. 215с.; *Монолатій Іван*. Українські легіонери. С. 28;

⁴⁶ – *Монолатій Іван*. Українські легіонери... С. 32.

заст. Іван Чмола) для вивчення військової справи залучали старшин запасу австрійської армії Михайла Волошина, Степана Рудницького, а студенти Осип Квас, Василь Кучабський, Богдан Гнаткевич продовжували писати підручники із військової справи та розробляти українську військову термінологію⁴⁷.

Перед Першою світовою війною у Галичині діяло 96 стрілецьких товариств з чисельністю 8200 чол.⁴⁸, що знайомилися із військовою справою (вчилися стріляти, вивчали різні види зброї, знайомилися із військовою стратегією і тактикою, першою медичною допомогою). Звідси очевидно, що для здобуття державності українським народом, що за приблизними підрахунками нараховував понад 40 млн. жителів, цього явно було замало.

Це розуміла університетська молодь, яка продовжувала (а значить добре орієнтувалися в політичних реаліях) вдосконалювати військову справу українців. Про що свідчать хоча б факти, про які згадує історик І. Монолатій:

А) виникла *тамна* військова організація “Мазепинський курс мілітарний”, заснована студентом Василем Кучабським та слухачем Львівської політехніки Осипом Квасом восени 1913 року, до якої входило близько 40-80 чол. у різні періоди; Василь Кучабський (псевдонім Вука) написав такі підручники з військової справи: “Курс піхотного війська”, “Сигналізація”, “Теорія стріляння”, “Зберігання зброї”, “Розвідка служби”, “Шифри”, а Осип Квас (псевдонім Зінько Бурлака) видав підручники: “Австрійські мапи, пляни і шкіци”, “Підручник для техніки укріплення”, інший студент Василь Клим (псевдонім Іриней Дмитрук) написав підручники “Таборування”, але плановане друге військове таборування на Чорногорі, тобто військові збори, провести до Першої світової війни не встигли⁴⁹.

Б) водночас ті громадські організації й товариства, що діяли в Австро-Угорщині офіційно теж потроху вдосконалювали військову майстерність. Як згадував засновник осередку товариства “Січ” у Березові Нижньому Михайло Кузич-Березовський (син Андрія Михасевого), радикали під керівництвом К. Трильовського влітку 1913 року зібрали понад 300 січовиків з межі Гуцульщини і Покуття (від Березовів, Лючі, Стопчатова, Мишина, Вербіжа і Ключева, Слободи, Рунгорів, Печеніжина та інших сіл правого берега р. Прут біля Коломиї; з кожного села по 20-25 осіб) на стрілецькі вправи. Для надійності запросили австрійських офіцерів і старшин із словаків і чехів, хорватів і українців, які мали “навчити тих хлопів”, що прибули на стрільбище у білих полотняних штанах і сорочках, кептарях і постолах, стріляти із гвинтівок та інших

⁴⁷ – Монолатій Іван. Українські легіонери... С. 32.

⁴⁸ – Монолатій Іван. Українські легіонери... С. 28.

⁴⁹ – Монолатій Іван. Українські легіонери... С. 32-33.

видів стрілецької зброї. Команда-переможець мала отримати бочку пива. Яке ж було велике здивування австрійських офіцерів і старшин, коли вони побачили, що ці “хлопи в постолах” дивовижно влучно стріляють і добре володіють зброєю. Вони не знали, що це вихідці із колишніх хорватських осідків шляхти-лицарства, для котрих військова справа була рідною як мінімум тринадцять століть поспіль. Серед учасників змагань були й коломийські учні-гімназисти⁵⁰.

В) яскравим свідченням того, що частина галицьких політиків та інтелігенції розуміла необхідність військової підготовки свідчить марш-парад пожежно-спортивних товариств і українських скаутів, який відбувся 28 червня 1914 р. у Львові, в якому взяло участь 12 500 осіб в одностроях і зі зброєю, що представляли 120 177 членів 2 156 стрілецьких, сокільських і пластових осередків⁵¹ та й то лише тих, що були офіційно зареєстровані.

З усього згаданого вище ми бачимо, що процес усвідомлення необхідності підготовки і формування українського війська для побудови незалежної Української держави був, але шляхи його створення не відповідали реальним і загальним потребам українського народу.

Зрозуміло, що все мала би поставити на місце Перша світова війна, яка розвіяла багато ілюзій галицької еліти та обивателя і показала, а саме:

а) москвофільство та його ідеї зникли разом із першою московською окупацією Галичини у вересні 1914 року: надто великі були розбіжності реальної московської дійсності з ідеями москвофільства та русофільства;

б) обіцяно-плановані українські військові частини у складі армії Австро-Угорщини були замінені всього одним Легіоном УСС (2500 чол.), сотні якого розкидані по різних військових частинах Австро-Угорської армії;

в) частина колишніх союзників українців в австрійських державних органах перетворилася на опонентів (поляки, угорці, румуни), бо вже мали міждержавну гарантію на проголошення своїх окремих держав;

г) ілюзії щодо федеративного устрою Австрії зникли 28 червня 1914 року, бо до кінця Першої світової війни всі народи, що населяли Австро-Угорщину, чітко ставили собі *стратегічну мету* – самостійність своїх держав: Польща, Чехія і Словаччина, Сербія, Хорватія, Боснія і Герцеговина тощо й робили для цього всі зусилля на міжнародній арені та в середині імперії; лишень українці чіткого плану щодо майбутнього свого народу не мали й пасивно чекали.

г) водночас Перша світова війна давала українцям можливість зробити те, що здійснити в мирний період вони не мали б реальних шансів:

⁵⁰ – Кузич-Березовський І. Березівське боярство... С. 259; Леник В. Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року). Мюнхен-Львів: 1994. 215 с.

⁵¹ – Монолатій Іван. Українські легіонери... С. 34; Савчук Б.П. Український Пласт: 1911 – 1939. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1996. 264 с.

по обох сторонах австрійсько-російського кордону було кілька мільйонів людей (українців за національністю), що мали досвід бойових дій, знали військову справу й могли долучитися до створення Української армії та держави; їх треба було систематично й таємно залучати до процесу формування Української держави, але агітаційною роботою серед українців у військах, крім більшовиків і соціалістів, займалися хіба що українці-відчайдухи, як Гриць Голинський-Гурбіч (1895-1941), котрий із гуцульською сотнею розвалив австро-російський фронт і розпочав братання в окопах із солдатами-українцями київського полку напередодні Великодня 1916 р.⁵²

Єдина проблема українців полягала в тому, що потрібні були діячі здатні взяти на себе відповідальність, чітко продумати стратегічні плани створення держави та тактичні варіанти дій на час закінчення Першої світової війни. І якщо до 1917 року момент її закінчення був невідомим, то після Лютневої революції в Росії, а тим більше після Жовтневого перевороту 1917 р. можна було припустити, що дата її закінчення є близькою. Доля ніби давала українцям шанс на створення всього необхідного для проголошення самостійної соборної держави. А от скористатися цим шансом українці з усіх 10 бездержавних націй єдині не змогли в результаті своєї бездіяльності в 1917-1921 рр.

Ми залишаємо поза предметом дослідження проголошення Української держави на Наддніпрянщині, а проаналізуємо цей процес у Західній Україні. Отож, з лютого 1917 року українцям Холмщини, Лемківщини, Галичини, Буковини, Волині, Полісся й Закарпаття з берегів Дніпра було дано сигнал про підготовку до проголошення незалежної Української держави.

Опубліковані документи *“Перший листопад 1918 року на Західних землях України зі спогадами і життєписами членів і виконавців Листопадового Чину”*, *“Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Документи і матеріали у 5-ти т.”*⁵³ про проголошення Західно-Української Народної Республіки та ряд інших свідчать про те, що ще в листопаді 1916 року серед українських військових, що служили в австрійській армії, з’явилася ідея про прилучення українців Галичини до цілого українського народу⁵⁴, бо тоді австрійський імператор Карл I (1887-1922) прийняв рішення про відновлення незалежної Польщі. Про-

⁵² – Ігнатюк О.В. Комендант сотні Легіону УСС та Гуцульського куреня УГА Григорій Голинський-Гурбіч (1895 – 1941) [Текст] // *“Європейський вибір України в контексті безпекових викликів та сучасних реалій”*. Київ: Київський міжнародний університет, 2016. С. 132-135.

⁵³ – Гуцуляк Михайло. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. Київ: Либідь, 1993. 405с.; *Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923)*. В 5-и т. Т.1. Івано-Франківськ: Лілея –НВ, 2001. 584 с.

⁵⁴ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 20.

те аж 31 травня 1917 року був створений революційний військовий гурток із старшин Легіону УСС та австрійської армії, до якого входили: Р. Заклинський, С. Безпалько, М. Гуцуляк, М. Опока, В. Свидерський у Відні, діяльність якого зводилася до поширення відозв до українських вояків на Західному і Східному фронтах. Учасники військового гуртка не дбали про конспірацію, а тому їх швидко розкрили й розкидали в різні військові частини держави. Цю ідею мали й учасники студентського академічного товариства “Віденська Січ”, очолюваного Пеленським З., які 25 квітня 1917 року надіслали відозву студентам із Києва та визнали Центральну Раду⁵⁵.

Львівські студенти аж 13 жовтня 1917 року на своїх зборах ухвалили резолюцію про “невідкличне і справедливе домагання з’єдинення всіх земель, заселених українським народом, в одну державну цілісність...”⁵⁶. Можна продовжувати перераховувати таємні військові гуртки українців, що хаотично виникали в Галичині, у Відні, на фронтах, але проблема в тому, що єдиного всеукраїнського політичного чи військового центру протягом весни 1917 – літа 1918 р. так створено й не було. Таким чином, українці втратили дорогоцінний час на створення організованих військово-політичних осередків для проголошення і формування Української держави.

Правда, вже 24 березня 1918 року відбулася нарада українських представників Галичини, що входили до обох палат Австро-Угорського парламенту та Галицького крайового сейму, яку провів голова Української Парламентської Ради д-р Є. Петрушевич, де із доповідями виступили: про міжнародне політичне становище – д-р Є. Петрушевич, а про організацію національної оборони – д-р Є. Левицький, – згадував згодом К. Левицький.

Наступного дня в залі Музичного Інституту ім. М. Лисенка у Львові відбувся з’їзд представників політичних партій Галичини, де було понад 500 делегатів в тому числі й представники з Великої України: генер. Коленко та письменник Коваленко. З рішення з’їзду випливає, що Галичина і Буковина хотіли об’єднатися в окремий державний організм, але ще у складі Австро-Угорщини й виступали проти об’єднання Східної Галичини із польською територією Західної Галичини. Щодо другої доповіді д-ра Є. Левицького про військову організацію національної оборони, то, замість одноголосно прийняти рішення про її формування, дискутували аж 26 учасників з’їзду, представники соціал-демократичної партії Володимир Темницький та націонал-демократичної д-р Євген Баран заявили, що їх партії у такій військовій організації участі не братимуть, але з’їзд все ж ухвалив резолюцію про створення бойової організації та погодився із закликком д-ра Лонгіна. Цегельського створити фі-

⁵⁵ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 20-21.

⁵⁶ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 21.

нансовий фонд та складати міжпартійні внески до нього, про що свідчить учасник цього зібрання д-р Кость Левицький⁵⁷. Цих рішень політичних партій явно було замало для проведення повноцінної військової операції щодо здобуття українцями влади та утримання її в українських руках, бо бачимо, що жодних важливих рішень щодо формування військових об'єднань, складів зброї, військової розвідки, залучення міжнародних партнерів, союзників, формування проукраїнського “лоббі” в австрійських державних структурах та всього іншого не прийнято.

Звідси стає зрозуміло, що ті політики, хто усвідомлював реальну ситуацію та державотворчу необхідність змушені були шукати інші варіанти вирішення життєво необхідних для українського народу Західної України проблем. Частина членів Української Парламентської Ради добре розуміла політичну ситуацію, бо вже у травні 1918 року створила Конституанту – орган, який брав на себе відповідальність за отримання влади українськими представниками⁵⁸. До членів Конституанти належали: депутати-українці австрійського парламенту та Галицький митрополит УГКЦ Андрей Шептицький, Перемишльський єпископ-ординарій Йосафат Коциловський, Станиславівський єпископ-ординарій Григорій Хомишин, о. Степан Онишкевич, отець-катехит з Ярославля і депутат австрійського парламенту Омелян Погорецький, о. Северин Метелля – парох в Люблинці Новім і Старім та декан Чесанівського деканату, о. Іван Яворський, о. Іван Капустинський, о. Олександр Стефанович – катехит Львівської учительської семінарії та інші⁵⁹. Це дало змогу членам Конституанти знайти на місцях активних священиків, вчителів, юристів та просто небайдужих українців, які погодилися взяти на себе відповідальність за організацію української влади на місцях.

Більшість активних учасників Листопадових подій 1918 року свідчать, що Центральний Військовий Комітет (далі – ЦВК) почав формуватися аж в *першій половині вересня 1918 року* з гуртка старшин-українців діючої австрійської армії, яких у Львові було небагато (*поручик* Іван Рудницький з 15-го піхотного полку, *чотар* Караван з 19-го полку стрільців, хорунжий Ватран з пресового відділу МКЛ (Мілітеркоманда Лемберг), *чотар* Любомир Огоновський з військової поліції, *студент* В. Полянський – для зв'язків від залізничників)⁶⁰. Про діяльність цього ЦВК залишив свої спогади його учасник *підхорунжий* Дмитро Паліїв (1896-1944): “12 жовтня 1918р. я приїхав до Львова і ввечері взяв участь у засіданні ЦВК. На засідання я йшов у переконанні, що ЦВК працює як правдивий штаб перед яким таке велетенське завдання.

⁵⁷ – *Левицький К.* Великий зрив. Львів: Червона Калина, 1931. 161с. С. 11-13.

⁵⁸ – *Великий А.* З літопису християнської України. Радіолекції. В 9-и т. Т.IX. Рим: Видво отців Василіан, 1965. 36с. С. 79.

⁵⁹ – *Лебедович І.* Полеві духовники УГА... С. 31.

⁶⁰ – *Гуцуляк М.* Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 24.

Яке ж було моє велике здивування, коли я почув тільки теоретичні балачки про потребу праці!.. 14 жовтня ми знову зішлись на засідання в помешканню чотаря Л. Огоновського... Мій організаційний проект прийнято. Вирішено приступити до фактичної організації тих військових частин у Львові в яких були українці, а край поділено на округи і вирішено для кожної округи створити Окружну Команду. Одночасно треба було шукати зв'язків з усіма полками і кадрами з більшістю українців, розкиданими по всіх фронтах і всіх краях Австрії, Угорщини, Італії, в Україні і в Польщі..."⁶¹.

Підхорунжий Д. Паліїв наголошує, що треба би було створити окремих комітет для здобуття Львова, але сил і засобів для цього не було, бо вони мали у своєму розпорядженні лишень "ті австрійські військові частини, перебуваючі у Львові, в яких процентно українці становили більшість. До таких належали: кадри 15-го піхотного полку (тернопільці), 19-й піхотний полк (Львів-повіт), супровідний курінь 41-го полку і вкінці вартовий курінь чоти 50-ої складений із старих віком вояків. В тих частинах було 70 до 75 відсотків українців, решта припадало на поляків і жидів, німців і румунів. До того ж 15-й і 19-й піхотні полки – це були кадрові частини за чисельністю великі, але бойових вояків у них завжди мало. Виняток становив супровідний курінь 41-го полку, який являвся бойовою одиницею"⁶².

Із спогадів Д. Паліїва випливає і той факт, що австрійські державні й військові чинники, на відміну від українців, передбачали розвал своєї імперії, бо "41-1 курінь (комендантом був німець Бем, а командиром від українців став згодом *поручик* Теодор Мартинець), що складався із представників: 19-го стрілецького полку – командир – *чотар* Караван; 30-го куреня стрільців – комендант – *поручик* Северин Козак; 24-го (коломийського) піхотного полку, 30-го (львівського), 55-го (бережанського), 58-го (станиславівського), 95-го (чортківського) полку, де були не лишень українці, але й чехи, німці, румуни й угорці з інших австрійських полків і був призначений для того, щоб припинити мародерство в місті Львові (на випадок безвладдя – *точ. Г. Л.*), але саме він і відіграв визначну роль в збройнім перевороті й зайняттю Львова українськими військами 1 листопада 1918 року. Українських офіцерів там було мало, лишень *два поручики*: Теодор Мартинець та Тимотей Гумковський (†4.XI. 1918 р. біля головної пошти Львова)"⁶³.

І такі таємні військові гуртки виникали всюди, де існували військові-українці (до прикладу, в таборі для військових, що поверталися з

⁶¹ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 31-32; Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. Т. 1-10. / Гол. ред. В. Кубійович. Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984. Т. 5. С. 1926.

⁶² – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 54.

⁶³ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України... С. 37.

полону (гаймкерлягрі), відповідну підготовчу роботу вів доктор М. Коновалець; у поліції – *чотар* Любомир Огоновський), й були створені в інших військових частинах та осередках.

Але сам керівник Військового Комітету Дмитро Паліїв відмічає, що військовим не було часу вести агітацію та роз'яснювальну роботу серед іноземних солдатів і офіцерів і “тільки саме життя зробило їх не шкідливими” під час Листопадового зриву та ще роз'яснювальна робота священників, депутатів, військових капеланів, – додає Л. Цегельський⁶⁴.

Погляньмо, як відбувалася передача влади по повітах Галичини та яку роль відіграли професійні військові та представники інших станів на західноукраїнських землях.

На Бережанщині й Брідщині передачею влади керували професійні військові: *поручик* Баб'як Франц, *підстаршина* Бородайко, *чотар* Карась, *поручик* Кекіш, *майор*, *доктор медицини* Осип Конишевич, *поручик* Козловський, *булавний* Лямбінг, *сотник* Олексин Ж. В., *чотар* Сікорик⁶⁵, а в Бродях: *хорунжий* Оришин Степан, *підхорунжий* Швалюк Микола, *сотник* Подолук – комендант військового гарнізону, начальник пошти Северин Левицький став повітовим комісаром. “При допомозі старшин, що саме тоді були у відпустці в Бродях і втаємничених стрільців із 30-го полку вони роззброїли старшин і стрільців інших національностей. Старшини й підстаршини українці вийшли з касарень (казарм – *уточ. Г. Л.*) і обсадили важливі військові й адміністративні об'єкти. Комендантом міста став *поручик* Ярослав Олесишин”, – наголошує отець-доктор Іван Лебедович⁶⁶.

Про те, що кадрових військових явно не вистачало, свідчать хоча б приклад переобрання влади в Жидачеві, де крім *вістуна* Біденчука Івана та *чотаря* Голембйовського Івана, до складу Тимчасового Військового Комітету входили: директор школи Білинський Іван, абсолювент теології Хомин Петро, священник Щербатюк Іван з Жидачева⁶⁷.

На Коломийщині й по всьому Покуття та частково на Гуцульщині (повіти: Коломия, Городенка, Снятин) душею військового комітету в Коломийському повіті були *поручики*: *доктор* Володимир Бемко, Омелян Паліїв та десяток *священників* з Коломиї, Залуча, Белелуї, Лісок,

⁶⁴ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України... С.40; Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. 313 с.

⁶⁵ – Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії. [Текст]. Вінніпег: THE NEW PARNWAY PUBLISHERS LTD, 1963 326с. С. 54; Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 156.

⁶⁶ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 156; Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 65.

⁶⁷ – Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року... С.156; Лебедович І. Полеві духовники УГА... С. 45.

Грушки, Обертину, Росохача, Старого Гвіздця, Винограда, Кутів, Підгайців та шкільний інспектор В. Навроцький (отець)⁶⁸.

“Перед переворотом у Коломиї стояли залогою коші двох австрійських полків – 24-й полк піхоти і 36-й полк стрільців. Окружним військовим комендантом був *сотник* Теодор Приймак⁶⁹, а його ад’ютантом – *хорунжий* Іван Данишук. Заступником був *поручик* В. Бемко, а шефом штабу – *поручик* Омелян Паліїв, який зорганізував і пустив в рух весь командний апарат, понаставляв на всіх командних місцях найвідповідальніших старшин і довів до того, що Покуття стало незабаром найкраще зорганізованою округою Східної Галичини. Комендантом міста був *поручик* Степан Галібей, комендантом поліції – *чотар* Іван Василишин, а в телефонній сотні – *хорунжий* Кабарівський. Іntenдантом був *поручик* Михайло Татух, а *капеланом* залоги – о. Микола Яросевич. Старшинську школу вів *поручик* Микитюк, а за вишколом доглядав *сотник* Рімаль (чужинець).

Повітовий комісаріат очолив Іван Стрийський. Начальником військового суду був *сотник аудитор* Жук і *сотник* Зволинський, а начальником Окружного суду був радник Чернявський. В містечку Заболотіві містився піхотний вишкіл під командою *поручика* Якова Голоти, що мав понад 100 стрільців.

Окружна військова команда розпоряджалася ще граничним (прикордонним – *уточ. Г. Л.*) куренем в Городенці (комендант – *сотник* Світлик), граничним куренем у Снятині (комендант – *сотник* Небиловець) і граничною сотнею в Кутах”, – підкреслювали сучасники⁷⁰.

Про творців листопадового чину в Березовах (тоді – Коломийського повіту) згадував випускник учительської семінарії Іван Антонович Кузич-Березовський (Збрін, 1898 – 4.11.1977), якого як учасника Першої світової війни осінь 1918 року застала у званні *підстаршини-телеграфіста* (вчився у Сх. Австрії), що був призначений служити в Катеринославі в 43-й господарській дивізії. З 1 жовтня 1918 прибув у відпустку додому. Підготовкою щодо передачі влади керував *сотник* Ілько Бодрут (26.08.1893-1929; з Березова Вижного), *чотар* УСС Іван Генік (Катунів, 1891-18.04.1923; з Березова Нижного), *чотар* УСС Григорій Голінський (9.03.1895-27.06.1941; з Березова Вижного), *чотар* Петро Васкул (8.05.1895 - 2.08.1941; з Березова Вижного), *чотар* Петро Арсенич

⁶⁸ – Коломия й Коломийщина. 36. споминів і статей про недавнє минуле. / Ред. Богдан Романенчук. – НТШ Укр. архів. Т. 46. [Текст]. Філадельфія: Вид-ня комітету коломиан, 1988. 980 с. С. 751; *Лебедович І.* Полеві духовники УГА... С. 47; *Гуцуляк М.* Перший листопад 1918 року С. 157.

⁶⁹ – *Гуцуляк М.* Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях... С. 157; Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В 5-и т. Т.4... С. 163-164.

⁷⁰ – Коломия й Коломийщина. 36. споминів і статей про недавнє минуле... С. 75.1

(Марусіків, 10.07.1894 – 29.11.1976; з Березова Нижного)⁷¹, *старший десятник* Іван Арсенич-Березовський (Сарамчіків, 1889-1927; з Березова Нижного) – урядник урядової пошти⁷². Вже 19 жовтня 1918р. в домі Івана Геника (Катунового) в Н. Березові була нарада, а 20 жовтня – неділя, був погідний і теплий день – далі відбувалися наради в Коломиї. Владу перебрали мирно.

На Надвірнянщині (Гуцульщина) передачею влади в селах Дора, Микуличин, на лінії Делятин-Ворохта як комендант "Гуцульських сотень" із допомогою колишнього австрійського *фельдфебеля* Яківчука керував отець Михайло Ганушевський (1880-9.02.1962), батько 9 дітей, знавець кількох іноземних мов, роззброюючи австрійські і угорські війська та відправляючи їх додому, забезпечив мирну передачу влади⁷³.

У Станиславів наказ привіз д-р Іван Макух, адвокат з Товмача. Владу перебрали швидко. Персональний склад міського уряду: посадник міста – проф. гімназії Павло Чайківський, харчовий уряд – проф. Михайло Лаврів, начальник дирекції шляхів – інж. Іван Мирон (від січня – Державний секретар тої ж ділянки в Уряді ЗУНР); санітарний шеф – д-р Володимир Янович, місцевий лікар і громадський діяч; шкільний інспектор – проф. Гнат Павлюх; прилюдна безпека – учитель Іван Слободянюк; справи селянства: війти сіл Черніїв – Королук і Радчі – Остап'як. Комендантом поліції був поручик Степан Калинович. В Станиславові було 300 людей жандармерії, а їх комендантом був поручик Ващук⁷⁴.

Для віддалених повітів Галичини під Карпатами таких як Турка військових не вистачило взагалі, а тому 1 листопада 1918 року отець Іван Федевич перебрав владу у повіті разом з отцем Григорієм Морозом від австрійських урядників, а "селяни з села Лип'є під проводом свого пароха отця Юліана Присташа зібралися у Хашові й під проводом чо-

⁷¹ – Арсенич П. Березуни. Івано-Франківськ, 1994. 31 с. С.7, 12; Березуни: Біографічні відомості. / Упоряд. М. Томащук, С. Симчич, С. Перцович. Коломия: Вік, 1995. 77 с. С. 30, 32; Геник Л.Я. Релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини кінця ХІХ - початку ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2000. 272 с. С. 24, 41-42, 43, 45, 183; Звіт Дирекції ц. к. ІІ гімназії в Коломиї за рік шкільний 1913 – 1914. Коломия, 1914. 41с. // Архів Коломийської гімназії. С.26; Ігнатюк О. В. Комендант сотні Легіону УСС та Гуцульського куреня УГА Григорій Голинський-Гурбіч (1895 – 1941) // "Європейський вибір України в контексті безпекових викликів та сучасних реалій". Київ: Київський міжнародний університет, 2016. С. 132-135.

⁷² – Коломия й Коломийщина. Зб. споминів і статей про недавнє минуле. / Ред. Богдан Романенчук. – НТШ Укр. архів. Т. 46. Філадельфія: Вид-ня комітету коломиян, 1988. 980 с. С. 761.

⁷³ – Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 47-51.

⁷⁴ – Альманах Станиславської землі. Збірн. матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини. В 2-х т. Т. 1. / Ред. – упоряд. Б. Кравців, М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен – Париж, 1975. 959 с. С.84-90; Арсенич П.І. Станиславів – столиця ЗУНР. Івано-Франківськ – Снятин: Управління к-ри Івано-Франківської облдержадміністрації 1993. 56 с.

таря Василькова та отця Присташа роззброїли станицю жандармерії в Лімній”, – підкреслює о. Іван Лебедович⁷⁵.

На Яворівщині, батьківщині митрополита А. Шептицького, що сам мав військову підготовку, владу перебирали: *чотар* Волощак Дмитро, *хорунжий УСС* Хархаліс Микола, *стрільці* Британ Степан та Старчак Теодор, *старший десятник* Квас Йосиф, абсолювент теології Британ, отець Крайник Омелян – парох Яворова і катехит української гімназії, студент гімназії Маренін М. К., а в повіті зміну влади здійснили самі священники⁷⁶.

Іноді було якраз навпаки, про що свідчать події в повіті Ярослав. Члени Військового Комітету: отець-канонік Кипріян Хотинецький, о. Омелян Погорецький, о. Григорій Канда та його сотруди́ник Юрій Шумський, суддя Кімакевич та гімназійний професор Ковальський взяли́ся за зміну влади, але військових сил забракло, бо “хоч у Ярославі стояли кадри 77 і 34 полків, в яких було багато українських вояків, але не було кому обійняти команду, щоб обсадити місто і залізничний міст на річці Сян. Найвищий рангою був один сотник, який на нарадах, разом з військовими, виступав із закидами ламання військової присяги і карності. Через це наради розбилися”, – згадував отець Іван Лебедович⁷⁷.

Як видно з опублікованих документів, самі ж учасники Листопадового чину наголошують, що незважаючи на революційну атмосферу, в якій жило наше громадянство, до військового перебігу подій, тобто передачі влади від Австро-Угорщини до українських представників, більшість політичних діячів були фактично не готові і до останнього надіялися на мирне здобуття влади, а тому саме кадрові військові та ті, що перебували на військовій службі, змушені були самі займатися практичною підготовкою до зміни влади в Східній Галичині на місцях у всіх 48 повітах не за допомогою військових-кадровиків, а в переважній більшості повітів за сприяння цивільних добровольців⁷⁸.

Підсумовуючи необхідно підкреслити наступні висновки:

1) Із чотирьох можливих варіантів отримання чи здобуття влади (мирний і три військові) українцями після Першої світової війни, вони скористалися лишень можливістю отримати владу мирним шляхом передачі її від австрійської влади, але все необхідне для утримання цієї влади в українських руках наші політичні представники не зробили й не підготували до кінця, а тому закономірно, що державу ЗУНР проголо-

⁷⁵ – Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 43.

⁷⁶ – Гуцуляк Михайло. Перший листопад 1918 р... С. 159; Лебедович І. Полеві духовники УГА С.40-41.

⁷⁷ – Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 37.

⁷⁸ – Гуцуляк Михайло. Перший листопад 1918 р. на західноукраїнських землях України... с. 31-156; Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). В 5-и т. Т. 1. / Кер. роб. і відпов. ред. проф. О. Ю. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2001. 584с.; Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії... С. 31-156.

сили, але не мали достатньо військових сил і засобів, щоб її захистити, а тому швидко її втратили і стратегічної мети – створення держави Україна – не досягли.

II) Українці мали можливість здійснити й підготувати кілька військових варіантів здобуття й утримання влади за собою на території етнічних українських земель.

Варіант перший при умові мирного отримання влади передбачав такі обов'язкові елементи підготовки заздалегідь:

- відбір офіцерського кістяка і вибір головнокомандувача майбутньої української армії, організація Генерального штабу, а ним формування сухопутних військ, морського та військово-повітряного флоту (*не зроблено заздалегідь*), а те що зроблено під час самої революції, то було невдало і фатальною помилкою галичан – вважають кадрові військові, а згодом помилками центральної київської виконавчої влади, яка, як писав колишній січовий стрілець д-р Остап Грицай, “не мала одного, могутнього духом, словом і залізною волею провідника”, бо “всі отамани, міністри й дипломати найкращу армію засуджували згори на загин, а наслідками не журилися ні трохи”⁷⁹;

- попереднє таємне створення регулярної української армії та її військових частин, її тилового забезпечення (*формування почалося аж після взяття влади без наявності достатньої кількості командно-офіцерського складу*⁸⁰);

- попереднє здобуття зброї та боєприпасів, військових складів амуніції, зброї і боєприпасів, техніки і засобів пересування (коней, возів, фуражу) (*почався облік аж після початку військових дій у Львові*)⁸¹;

- визначення й проведення демаркаційних ліній розмежування та створення прикордонних застав та набір прикордонників (*не зроблено*);

- охорона всіх об'єктів стратегічного значення кожної цивілізованої держави (дороги, переправи, мости, залізниці) та діяльності пошти, телеграфу й зв'язку (*захоплено швидко, але кваліфіковану охорону не забезпечено*);

- формування української розвідки та контррозвідки (*не зроблено*);

- поступове таємне створення із демобілізованих військових та формування української поліції (*організовувалось після здобуття влади*);

- забезпечення діяльності патріотичних українських громадських товариств та організацій, що діяли ще в правовому полі Австро-Угорщини;

⁷⁹ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В 5-и т. Т. 4. С. 73-74, 82, 83, 98-99, 142-149, 183-189, 847-854; *Кузич-Березовський І.* Суверени України. Мічиган, 1980. 235 с. С. 203.

⁸⁰ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. Документи і матеріали. В. 5-и т. Т.4: Суспільно-політичні процеси і національно-культурне відродження. Уклад. Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 886 с. С. 19, 21-24.

⁸¹ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В. 5-и т. Т. 4. С. 33-34.

- забезпечення діяльності усіх правоохоронних органів (органів утримання ув'язнених, адвокатів і прокуратури) (*організовувалось після здобуття влади*⁸²);

- нейтралізація всіх злочинців чи потенційно небезпечних військових елементів для держави Україна, адже на території українських земель на момент закінчення Першої світової війни стояло кілька мільйонів солдатів іноземних армій (*частково нейтралізовано не так українською владою, як капеланами, духовенством, аж згодом – частково й української владою*);

- формування й створення незалежної української судової системи (*організовано після здобуття влади українцями*);

- формування Конституції (Конституційні *основи* – “Тимчасовий основний Закон”, прийнятий 13.XI. 1918 р.) та інших законів майбутньої держави Україна (“*Проект Основ державного Устрою Галицької Республіки*”, запропонований Лізі націй 30. IV. 1921 р. урядом ЗУНРу в еміграції. У III Статті цього документу в артикулі 3 сказано: “В Галицькій Республіці *узнається* отсі три народности: українська, далі польська і жидівська. Вони користуються рівними правами на області публічного життя. Прочі народности в державі *творять* національні меншости, та їх права і охорону *запоручує* конституція”, – гарантував документ) (*підготовлено швидко й на високому прогресивно-передовому рівні*)⁸³;

- правове порозуміння із представниками різних національностей, котрі жили як національні меншини на українських землях (*було досягнуто як на законодавчому так і практичному рівні*)⁸⁴;

- відновлення шкіл і створення української освіти й медицини (у Статті IX (“*Національні права*”) в артикулі 22 “*Основ державного Устрою Галицької Республіки*” констатується, що “школи народні і середні мають бути зорганізовані в міру потреби зокрема для всіх трьох головних національностей та науки в сих школах *мається* подавати в матірній мові учеників”) (*школи досить швидко розпочали свою роботу*)⁸⁵;

- забезпечення продовольчого, енергетичного та водопостачання жителів українських міст і містечок та армії (*було організовано вчасно*);

⁸² – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В. 5-и т. Т. 4. С. 33-38-39; 58.

⁸³ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). В 5-и т. Т.1. С. 180-181; *Цегельський Л.* Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв’язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. 313с. С. 89-90; *Косів М.* Воскресають лиш там, де могили... // Дзвін. 1990. № 6. С. 89-93.

⁸⁴ – Там же.

⁸⁵ – *Геник Л.Я.* релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини кінця XIX - початку XX ст. Івано-Франківськ: Плай, 2000, 272 с. С. 69.

- шляхи і форми створення законодавчої бази і практична діяльність виконавчої влади держави ЗУНР показали, що *було підготовлене найсучасніше на той час демократичне законодавство*⁸⁶;

- формування адміністративно-управлінського апарату на місцях (*його формували громадські активісти і священики на місцях організовано, але все це було підготовлено членами Конституанти*⁸⁷);

- організація і формування банківської сфери та створення власної української валюти (*збір власних коштів від меценатів не був здійснений, кошти здобували під час революції*);

- організація дипломатичних представництв і консульств та їх працівників, охорона українських дипломатичних представників держави Україна за її межами (*засуджені не створено*), формування служби зовнішньої розвідки (*не створено взагалі, спроби створити були у ході військової підготовки листопадового чину 1918 року за день-два до його початку із залучення учнів гімназій та студентів*), а формування української дипломатичної служби та дипломатичного зв'язку (*засуджені не створено; формування відбувалося після революції 1917-1918 рр., що й привело до дипломатичної поразки в 1923 році*).

Три інші варіанти здобуття українцями влади передбачали використання військової сили та можливість збройного повстання при умові створення попередньо (хоча б протягом 1916-1918 років) усіх згаданих вище структур майбутньої Української держави. На жаль, політичні сили Східної Галичини не розглядали взагалі можливість збройного шляху здобуття влади, хоча без нього та створених військово-правових структур засуджені навіть здобуту мирним шляхом владу утримати було нереально. А звідси випливають плачевні наслідки поразки і величезні мільйонні людські втрати (у Громадянській війні, внаслідок голоду 1921 та голодомору 1932-1933 років, і в результаті репресій 1918-1952 років), що зазнали галичани зокрема і всі українці взагалі по втраті Української держави.

Було кілька причин поразки українців у досягненні своєї стратегічної мети – створення незалежної держави Україна, а саме:

а) такі ментальні риси українців як *схиляння перед всім іноземним, психологія ресантименту (рабська психологія меншевартості), дотримання слова перед чужими і не дотримання слова перед своїми, брак волі й невміння доводити розпочату справу до кінця, любов до легшого шляху чи безплатної дурнички, звичка вірити обіцянкам та ряд інших*

⁸⁶ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Документи і матеріали у 5-и т. Т.1. / Кер. роб. і відпов. ред. проф. О.Ю. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2001. 584с.; Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відпов. ред. проф. М. В. Кугутяк. Т.1. Кн.1.(1919-1929). Івано-Франківськ: КПФ “Лік”, 2012. 600с.

⁸⁷ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). В 5-и т. Т.1. 584 с.

рис спадкових алкоголіків, які виділяли іноземці⁸⁸, не дозволяла розглядати нашим політикам чи посадовцям таку можливість, як збройний шлях здобуття влади⁸⁹;

б) через причину вказану вище галицькі політичні сили допустили *фатальну тактичну помилку* щодо досягнення своєї стратегічної мети – вони не провели підготовку й створення усіх необхідних державних структур задалегідь, і перш за все формувань військового спрямування (всіх родів збройних сил, поліції та охорони, прикордонників, всіх видів розвідки та контррозвідки й дипломатичних служб), не розділили (завчасно) свою етнічну територію на військові округи, не передбачили їх відмінні тактику й стратегію захисту та не визначили керівників кожного із них;

в) українські політики (ЗУНР і УНР) виявились ментально-психологічно й військово-стратегічно не готовими до самого процесу державотворення, оскільки не склали, не підготували й не передбачили жодного із 3-х варіантів військового шляху здобуття влади українцями й необхідності захисту держави Україна від її найближчих сусідів, а також не здійснили жодних дій, щодо накопичення фінансових ресурсів для створення валютного запасу майбутньої держави Україна;

г) до того ж галицькі політики стратегічно не врахували можливість військових інтервенцій, а значить не створили прикордонних військ та не підготували частину збройних сил для захисту української держави (ні психологічно, ні тактично, ні військово-технічно, ні кадрово).

Уважний аналіз спогадів українських депутатів Австро-Угорського парламенту⁹⁰, учасників Листопадового чину⁹¹, представників політичних партій⁹², документів Західно-Української Народної Республіки⁹³ показав, що політичні представники Галичини навіть не передбачали інтервенції зі Сходу чи з Заходу щодо Української держави, не воло-

⁸⁸ – Кузич-Березовський І. Суверени України. Мічіган, 1980. 235 с. С. 203-204-206, 208.

⁸⁹ – Віконська Д. За силу і перемогу. Психологія ресантименту // Визвольний шлях. 1956. Кн.8 (серпень). С.864-872; Костомаров М. Дві руські народності / Пер. О. Кониський; 3 перед. Д. Дорошенка. Київ - Ляйпціг: Українська накладня, 1906.111 с.; Лебедович І. Полеві духовники УГА... С37.

⁹⁰ – Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. Львів – Жовква: друкарня оо. Василіян, 1926. 736 с.

⁹¹ – Гуцуляк Михайло. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. Київ: Либідь, 1993, 405 с.; Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія – Львів: Булава, 1960. 313 с.

⁹² – Кугутяк Микола. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху XIX ст. – 1939рр. Івано-Франківськ, 1993. 199 с.

⁹³ – Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Документи і матеріали у 5-и т. Т. 1, 4. / Кер. роб. і відпов. ред. проф. О. Ю. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2001, 2008. 584 с.; 886 с.

діли реальними стратегічними планами великих держав Європи, у тому числі й своїх найближчих сусідів, щодо перспектив їх розвитку та перспектив існування України як держави.

Звідси можна зробити висновки, що українські політики Галичини, особливо українські депутати Австро-Угорського парламенту були:

- або надто слабкими і не бачили стратегічної мети – проголошення Української держави;

- або не були готові взяти на себе відповідальність за підготовку і проведення військової операції щодо встановлення української влади, організації та збройного захисту Української держави.

З точки зору військової науки про володіння *стратегією і тактикою* можна зробити наступні висновки:

а) *стратегічних військових планів* щодо отримання влади та створення держави Україна самими українцями просто *не існувало*;

б) *з т. з. військової тактики* Листопадова революція в Галичині 1918 року була *проведена блискуче*, враховуючи короткий час її підготовки, але це була лише часткова військова операція тактичного характеру щодо захоплення українцями влади, але взяття влади – не означає її утримання, а з т.з. стратегії – програна. Хоча вона свідчить про те, що якби українські політичні лідери заздалегідь стратегічно і тактично підготували різні військові варіанти своїх дій від часу після Лютневої 1917 р. до Листопадової революції 1918 року та забезпечили собі міжнародну дипломатичну та військову підтримку, то могли б відстояти незалежність Української держави.

Звідси ми робимо висновки, що з т. з. військової науки Листопадова революція 1918 року в Галичині як маленький тактичний момент була *успішною*, але з погляду військової стратегії:

1) політичною елітою Галичини передбачалося здобуття влади українцями після розвалу Австро-Угорщини тільки мирним шляхом, але зовсім не розглядалося її здобуття шляхом збройного повстання та утримання її в руках українців;

2) як військова операція Листопадова революція заздалегідь не передбачалася і *готувалась всього кілька днів до здійснення*, а виконувалася українськими військовими, що служили в австрійській армії, студентами й гімназистами, духовенством, громадськими діячами й пройшла переважно мирно в 2-3 дні по всій Західній Україні;

3) проводилася експромтом й то лише через втручання маленької частини патріотично настроєних і відповідальних військових-українців – офіцерів і старшин діючої Австро-Угорської армії та частини січових стрільців Легіону УСС, священиками – але завершилася лишень тимчасовою перемогою;

4) кінцева, стратегічна мета Листопадового чину 1918 року – *проголошення незалежної соборної Української держави в межах етнічних українських земель (див. Карта 3)* – галицькими політиками не передба-

чалася (хоча відстоювалася ними на Брестській мирній конференції 1918 року й була підтримана цим мирним договором)⁹⁴ і тому досягнута не була через те, що не передбачалася й не готувалася взагалі; вона почала розглядатися галичанами аж після проголошення ЗУНР як вимушена реакція на реальні міжнародні обставини;

5) при досягненні *стратегічної мети* українського народу – *здобуття державної незалежності* – не були скоординовані зовнішньополітичні та внутрішньополітичні дії українських політичних еліт (галицької і наддніпрянської) щодо форми державності та її фінансового забезпечення;

6) військова підготовка щодо: кадрового формування українських військових частин, їх оснащення технікою, зброєю та боєприпасами, тилове забезпечення і продовольче постачання не було заздалегідь продумано й підготовлено, тому здійснювалося після проголошення УНР і ЗУНР, а поділ на військові округи (здійснено лише Центральним Військовим Комітетом у другій половині жовтня 1918 року)⁹⁵ майже виключно на ентузіазмі самого українського народу в умовах іноземної інтервенції на території, де була зруйнована інфраструктура (навіть хати були спалені й люди жили в землянках) після тривалої Першої світової війни, що підтверджують документи і спогади очевидців тих подій;

7) дипломатичний захист інтересів держави України на міждержавному рівні теж не готувався заздалегідь, і, незважаючи на титанічні зусилля й талант окремих дипломатичних представників України (Л. Цегельського, Левитського, Севрюка та інших), своєї стратегічної мети вони не досягли через внутрішньополітичні розбіжності українських державних і політичних лідерів та московськими диверсіями всередині України, що підтверджують опубліковані в УРСР у 1967р. документи⁹⁶.

8) “По Першій світовій війні з 10 народів (естонці, латиші, литовці, угорці, чехи, словаки, боснійці, хорвати, поляки, українці), що до війни були бездержавними, в тому числі й найбільший з-поміж них наш народ, користаючи з революцій австрійської, німецької й московської, приступили до будівництва власних держав. З-поміж них не зумів побудувати власну державу лише наш народ”⁹⁷, – з гіркотою констатує історик і військовий І. М. Кузич-Березовський (Михасишин).

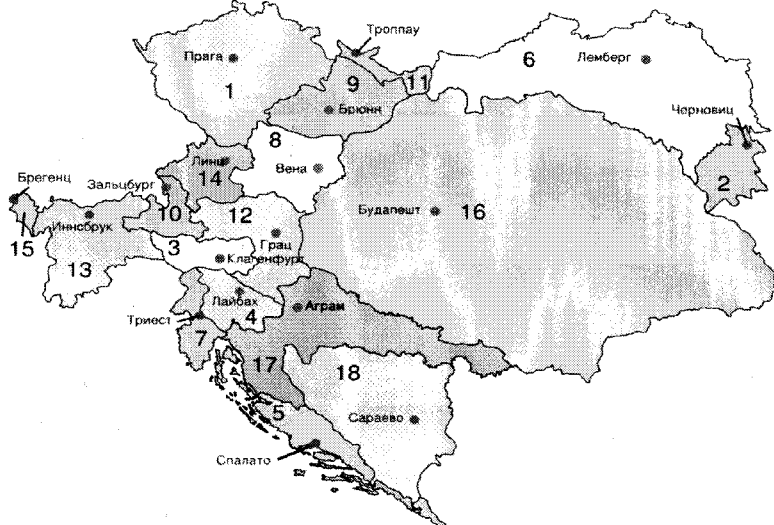
⁹⁴ – *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття. Рим-Київ: Український письменник, 1989 – 1994. 413 с.; *Ярославин С.* Визвольна боротьба на Західно-Українських землях у 1918 – 1923 роках. Філадельфія: Америка, 1956. 182 с.

⁹⁵ – Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. В. 5-и т. Т.4. С. 33-34.

⁹⁶ – *Кузич-Березовський І.* Суверени України. Мічиган, 1980. 235 с. С. 206-208.

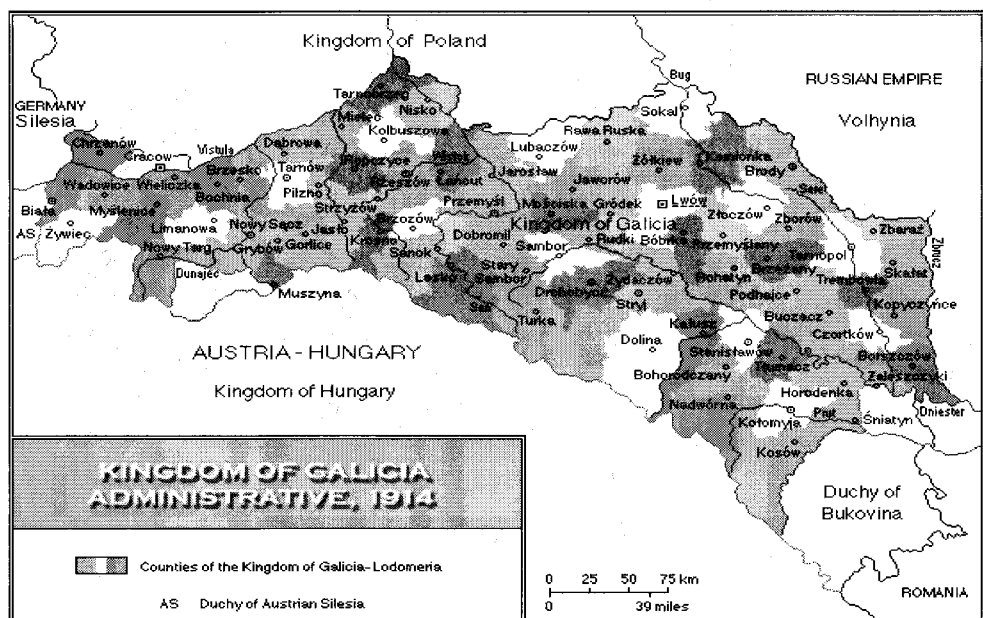
⁹⁷ – *Кузич-Березовський І.* Суверени України... С. 202.

Галичина, Буковина і Закарпаття у складі Австрії

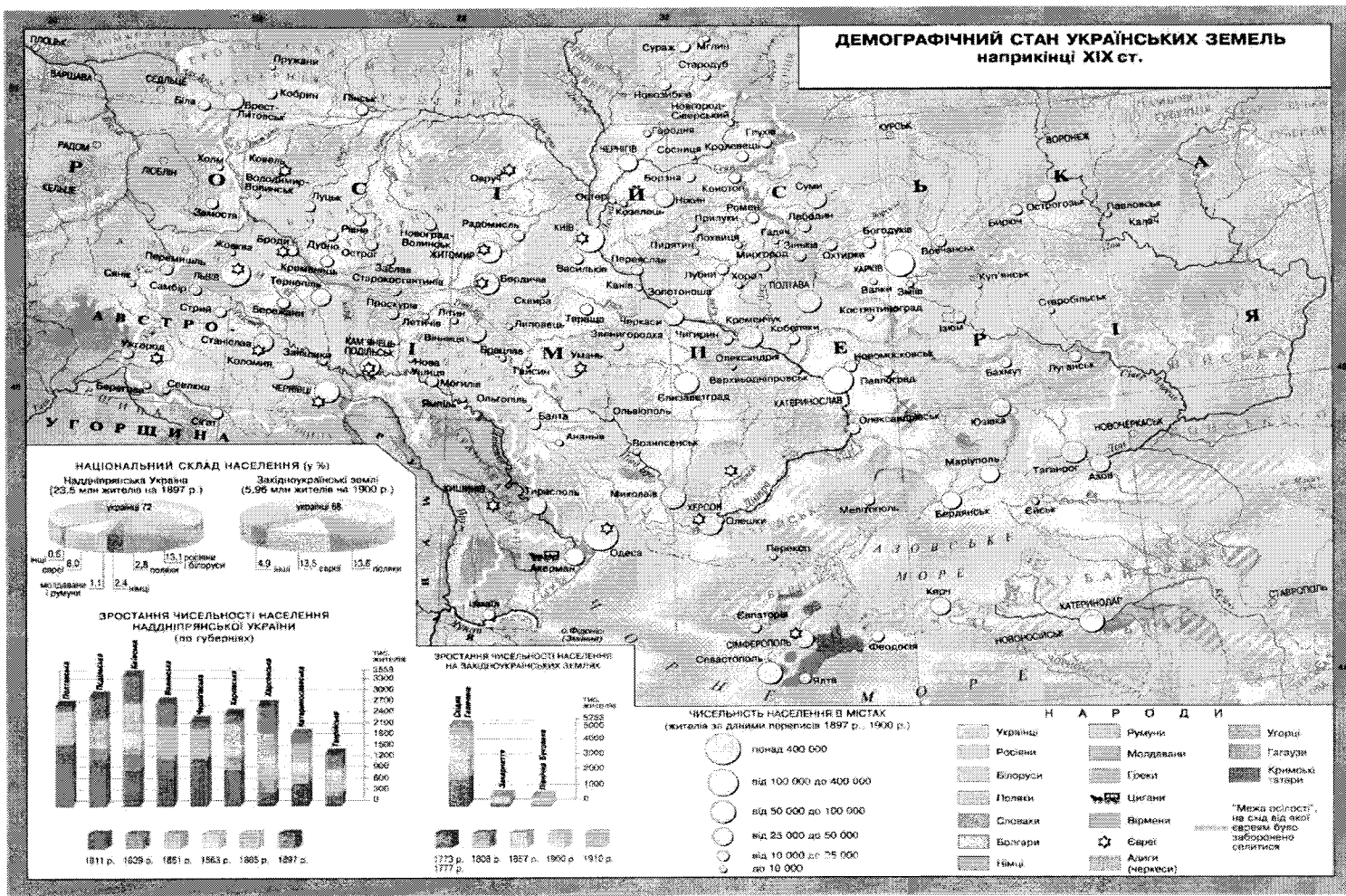
Умовні позначення: 1. Богемія, 2. Буковина, 3. Карінтія, 4. Країна, 5. Далмація, 6. Галичина і Володимирія, 7. Австрійське помор'я, 8. Нижня Австрія, 9. Моравія, 10. Зальцбург, 11. Австрійська Сілезія, 12. Штірія, 13. Тіроль, 14. Верхня Австрія, 15. Форарльберг, 16. Угорщина, 17. Хорватія і Словенія, 18. Боснія і Герцеговина.

Карта 1. Адміністративний поділ Австро-Угорщини кінця XVIII ст. – на поч. XIX ст.

Карта 2. Адміністративний поділ Галичини і Володимирії в 1914 р. в складі Австро-Угорщини [81].

Карта 3. Демографічний стан українських земель наприкінці XIX століття (ук).

Література

1. Альманах Станиславівської землі. Збірн. матеріалів до історії Станиславова і Станиславщини. В 2-х т. Т. 1. / Ред. - упоряд. Б. Кравців, М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен – Париж, 1975. 959 с., Т.2. 1985. 900с.
2. Броди і Брідщина. Історично – мемуарний збірник. / Ред. Я. Чумак. Торонто, 1988. 671 с.
3. Бучач і Бучаччина. Історично-мемуарний збірник. / Ред. М. Островерха. Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто, 1972. 943 с.
4. Городенщина: Історично-мемуарний збірник / Ред. Г. Марунчак [Текст]. Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. 870 с.
5. *Гуцуляк Михайло*. Перший листопад 1918 року на західноукраїнських землях України зі спогадами та життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового Чину. Київ: Либідь, 1993. 405с.
6. Жовтневий диплом [URL] // [http://ru.wikipedia.org/wiki/Октябрьский диплом \(нім. м. Oktober diplom\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Октябрьский_диплом_(нім._м._Oktober_diplom)) //13.05.2014/21:56:02.
7. Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Документи і матеріали у 5-и т.1 - 5. / Кер. роб. і відпов. ред. проф. О. Ю. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. Т.1. 584с.; Т.4. 886с.
8. Зборівщина. Над берегами Серету, Стрипи і Золотої Липи: Історично-мемуарний збірник / Ред. кол. Б. Гошовський, В. Верига, А. Жуковський. Торонто – Нью-Йорк – Париж – Сідней, 1981. 1056с.
9. Звіт Дирекції ц. к. II гімназії в Коломиї за рік шкільний 1913 – 1914. Коломия, 1914. 41с. // Архів Коломийської гімназії.
10. Історично-мемуарний збірник Чортківської округи / Ред. колегія: Ольга Соневицька, Богдан Стефанович, д-р Роман Дrajньювський. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. 1974. 923с.
11. Коломия й Коломийщина. Зб. споминів і статей про недавнє минуле. / Ред. Богдан Романенчук. НТШ Укр. архів. Т. 46. Філадельфія: Вид-ня комітету коломиян, 1988. 980 с.
12. *Лебедович І*. Полеві духовники Української Галицької Армії. Вінніпег: THE NEW PARHWAY PUBLISHERS LTD, 1963 326с.
13. *Нагаєвський І*. Спогади полевого духівника / отець-доктор Ісидор Нагаєвський. Торонто: Українська книжка, 1985.
14. Рогатинська земля / Зб. істор.-мемуарн. матеріалів. В 2-х тт. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. Т.1. 1989. 998с.; Т.2. 1996. 845с.
15. Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Сокільщини, Болехівщини, Долинщини, Рожнятівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини. / Ред. І. Пеленська, К. Баб'як. В 2-х тт. Т.1. Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1986. 634с.
16. *Тисовський Ол*. Пласт. Львів: з друк. НТШ, 1913. 48 с.
17. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відпов. ред. проф. М. В. Кугутяк. Т.1. Кн.1. (1919-1929). Івано-Франківськ: КПФ “Лік”, 2012. 600с.

18. УСС: Українські січові стрільці, 1914-1920 / За ред. Б. Гнаткевича та ін.; Іл. оформл. І. Іванця. Репринт. Вид. 1935р. Львів: Слово, 1991. 160с.
19. *Цегельський Л.* Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк – Філадельфія: Булава, 1960. 313с.
20. Шляхами золотого Поділля / Регіональний збірник Тернопільщини. Т. II. Філадельфія, 1970. 280с.
21. Яворівщина і Краковеччина. Регіональний історико-мемуарний збірник. / Ред. *В. Лев* і *В. Барагура*. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто. 1984. 852 с.
22. *Адамович С.В.* Станиславів у часи лихоліть Великої війни (1914-1918). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 80с.
23. *Андрухів І.О.* Західноукраїнські товариства “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, “Луг”. Івано-Франківськ. 1992. 78с.
24. *Андрухів І.О.* Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). Івано-Франківськ, 1995. 72 с.
25. *Арсенич П.* Березуни. Івано-Франківськ, 1994. 31 с.
26. *Арсенич П.І.* Станиславів – столиця ЗУНР. Івано-Франківськ – Снятин: Управління к-ри Івано-Франківської облдержадміністрації 1993. 56 с.
27. *Баранський К.* Станиславів до і після 1919 року. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. 104с.
28. Березуни: Біографічні відомості. / Упоряд. *М. Томащук*, *С. Симчич*, *С. Перцович*. Коломия: Вік, 1995. 77 с.
29. *Боберський І.* Українське сокільство: 1894 – 1939. Львів: Вид-во Сокіл-Батько, 1939. 16с.
30. *Великий А.Г.* З літопису християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. В 9-и тт. Рим: Вид-во оо. Василіян: Т.VIII. 1976. 275с.; Т. IX. 1977. 304с.
31. *Великочій В., Гаврилів Б.* Дмитро Вітовський (1887-1919). Документальний нарис. Івано-Франківськ, [б. в.], 1996. 74с.
32. *Великочій В.С.* Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР (до 85-ліття ЗУНР). Івано-Франківськ: Плай, 2003. 278с.
33. *Великочій В. С.* Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914-1919 рр.; монографія / *Володимир Великочій*. Івано-Франківськ: Вид-во Центру інформаційних технологій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. 812с.
34. *Віконська Д.* За силу і перемогу. Психологія ресантименту // *Визвольний шлях*. 1956. Кн.8 (серпень). С.864-872.
35. *Геник Любов.* Ідея федерації Австрії й ЗУНР // *Визвольний шлях*. 2003. №1. С.36-45.
36. *Геник Любов.* Митрополит А. Шептицький у боротьбі за український університет у Львові в I чверті ХХ ст. // *Рідна школа*. 2003. № 3. С.18-20.
37. *Геник Л.Я.* Іван Франко і “ходачкова” шляхта Березова // *Прикарпатський вісник НТШ*. Слово. 2014. №2 (26). 396с. С.309-328.

38. *Геник Л.Я.* Релігійно-моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини кінця XIX-початку XX ст. Івано-Франківськ: Плай, 2000. 272с.
39. Демографічний стан українських земель наприкінці XIX століття [Історична карта] // [URL]: <http://ukrmap.su/program2009/uh9/Maps/11.02.2019 20:12>.
40. *Дністрянський М.С.* Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. Львів: Світ, 1992. 144 с.
41. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. Т. 1-10. /Гол. ред. В. Кубійович. – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984.
42. Західно-Українська Народна Республіка: 1918-1923. Ілюстрована історія / Авт. ідеї, гол. ред. і кер. автор. кол. *Микола Кугутяк*. Львів – Івано-Франківськ: “Манускрипт – Львів”, 2008. 524с.; іл.
43. Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Уряди. Постагі / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; гол. ред. ради *Ярослав Ісаєвич*; упоряд. *Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Столяр*. Львів, 2009. 350с.
44. *Ігнатюк О.В.* Комендант сотні Легіону УСС та Гуцульського куреня УГА Григорій Голинський-Гурб'іч (1895 – 1941) [Текст] // “Європейський вибір України в контексті безпекових викликів та сучасних реалій”. Київ: Київський міжнародний університет, 2016. С. 132-135.
45. Історія Австрії [URL] // <http://uk.wikipedia.org/wiki/11.04.2014/1:19:05>.
46. Історія січових стрільців: 1917 – 1919. Воєнно – історичний нарис. Київ: Україна, 1992. 347 с.
47. *Карпенко О.Ю.* З історії Західно-Української Народної Республіки (до 85-річчя з дня народження проф. О. Ю. Карпенка) / За ред. *М. Кугутяка*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2006. 494с.
48. Конституції Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії [URL] // http://histans.com/?termin=Konstitutsi_Avstriskoy_imperii // 13.05.2014/ 21:26:46.
49. *Косів М.* Воскресають лиш там, де могили... // Дзвін. 1990. № 6. С. 89-93.
50. *Костомаров М.* Дві руські народності / Пер. О. Кониський; 3 перед. Д. Дорошенка. Київ – Ляйпціг: Українська накладня, 1906. 111 с.
51. *Костів Кость.* Конституційні акти відновлення Української держави 1917-1919 років та їхня політично-державна якість / д-р Кость Костів. Торонто: Українська друкарня. 1964. 186с.
52. *Кугутяк Микола.* Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху XIX ст. – 1939рр. Івано-Франківськ, 1993. 199с.
53. *Кузич-Березовський І.* Березівське боярство на тлі історії України. Детройт: Наклад. автора, 1962. 320 с.
54. *Кузич-Березовський І.* Суверени України. Мічіган, 1980. 235 с.
55. *Кучабський, Василь.* Корпус Січових Стрільців / Василь Кучабський. Корпус Січових Стрільців. Воєнно-історичний нарис. Ювілейне ви-

- данья: 1917-1967 з доповненням новими матеріалами. Чикаго: друкарня видавництва Миколи Денисюка, 1969. 663с. + іл.
56. *Лазарович М.В.* Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба / Микола Лазарович. Тернопіль, Джура, 2005. 592с.: іл.
57. *Левецький К.* Великий зрив (До історії української держави). Львів: Червона Калина, 1931. 161с.
58. *Левецький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. Львів – Жовква: друкарня оо. Василіян, 1926. 736с.
59. *Леник В.* Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року). Мюнхен – Львів: 1994. 215с.
60. *Литвин М.Р., Науменко К.Є.* Військова еліта Галичини. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. 376 с.
61. *Литвин М.Р., Науменко К.Є.* Історія галицького стрілецтва. Вид. 2-е. Львів: Каменярь, 1991. 200 с.
62. *Литвин М.Р.* Проект “Україна”. Галичина в Українській революції 1917-1921 / *Микола Литвин.* Харків: Фоліо, 2015. 380с., іл.
63. *Монолатій Іван.* Українські легіонери. Формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців: 1914-1918. Київ: Темпора, 2008. 88с., іл.
64. *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття. Рим - Київ: Український письменник, 1989 – 1994. 413 с.
65. *Полонська-Василенко Н.* Історія України: У 2-х т. Т. 1. До середини XVII століття. Київ: Либідь, 1992. 640 с.; Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 р. Київ: Либідь, 1992. 608 с.
66. *Рудницький С.Л.* Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передмова О. І. Шаблія. Львів: Світ, 1994. 416 с.
67. *Савчук Б.* Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. – кінець 30-х рр. XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 1999. 136с.
68. *Савчук Б.П.* Український Пласт: 1911–1939 [Текст]. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1996. 264 с.
69. *Сохоцький І.* Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові. Філадельфія: Америка, 1951. 105 с.
70. *Тейлор А. Дж.Т.* Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / А. Дж.Т. Тейлор. Львів: ВНТ-Класика, 2002. 268 с.
71. *Тинченко Я.Ю.* Військово-морські сили України. 1917-1921: науково-популярне видання / худож. Богдан Піргач. Київ: Темпора, 2012. 116с., іл.
72. *Тинченко Я.Ю.* Герої неба: пілоти визвольної війни 1917-1920 рр. / худ. Тарас Штих. Київ: Темпора, 2010. 200с., іл.
73. *Тинченко Я.Ю.* Панцирні потяги, панцирники та залізничні війська у визвольній війні 1917-1920 рр. / худ. Тарас Штих. Київ: Темпора, 2012. 112с., іл.
74. *Тищик Б.Й.* Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права. Львів: Тріада плюс, 2005. 382с.

75. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX ст. – перша пол. XX ст.). Тернопіль: Економічна думка, 2001. 695с.
76. Харук А, Кондратьєв В., Хайрулін М. „Анатра”: літаки одеського авіабудівного підприємства, 1910-1922 рр. Київ: Темпора, 2008. 80с., іл.
77. Цьольнер Е. Історія Австрії / Пер. з нім. Р. Дубасевич, Х. Назакевич, А. Онишко, Н. Іваничук. Наук. ред.: В. Расевич. Монографія. / Еріх Цьольнер. Львів: Літопис, 712с.
78. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-Українських землях у 1918 – 1923 роках. Філадельфія: Америка, 1956. 182 с.
79. Австрия в Новое время //История Австрии [URL]//<http://ru.wikipedia.org/wiki//10.04.2014/23:48>.
80. Austria-Hungary 1867–1918 (Other names: *Österreichisch-Ungarische Monarchie*) [URL] //http://familypedia.wikia.com/wiki/Kingdom_of_Hungary//13:03:26/22.04.2014.
81. Kingdom of Galicia and Lodomeria (For the medieval Kingdom of Galicia and Lodomeria, see Kingdom of Galicia-Volhynia; Королівство Галичини та Володимирії (ua); Królestwo Galicji i Lodomerii (pl); Königreich Galizien und Lodomerien (de); Kronland of Austria (a) // http://en.wikipedia.org/wiki/Kingdom_of_Galicia_and_Lodomeria//22.04.2014/14:40:08.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 11.11.2019 р.
Рекомендовано до друку д.іст.н., професором Мандриком Я.І.,
д.політ.н., професором Федорчак Т.П.*

NOVEMBER REVOLUTION IN GALITCA IN 1918 AS A MILITARY OPERATION

L. Y. Genyk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, st. Shevchenka, 57;
e-mail: genyk-sas@ukr.net*

The purpose of this article is to analyze the plans of Ukrainian political forces regarding the proclamation and formation of an independent state of Ukraine, and their implementation in terms of military strategy and tactics.

The article analyzes various forms (peaceful and military uprising) of preparation for the transfer or receipt of power by the Ukrainian side after the end of the First World War in the Dnieper Ukraine and in Galicia, as well as ways to achieve the strategic goal of the Ukrainian people the creation of a Ukrainian state.

Methods of analysis of archival documents, analogy, comparison, hypothetical established, that all representatives of the political parties of East

Galicia considered and focused only on the peaceful way of receiving power by the Ukrainian people in the autumn (in accordance) based on the plan developed and agreed upon the life of Prince Franz-Ferdinand with representatives of the Ukrainian side, who were represented in the Austro-Hungarian Parliament – the Reich rat. Other variants (options) of the proclamation and formation of the Ukrainian state were not foreseen, not considered, not prepared or the Galician politicians.

Military variants could theoretically have been two, but none of them were political forces, that to take up preparations for the creation of a state, have not (foreseen) predicted and not complete the training (preparation have not been made).

The only ones, who thought soberly and really saw the power version of the creation of the Ukrainian state and its protection, were Ukrainian officers and elders in retirement or who served in the Austro-Hungarian Army.

Findings. Unfortunately, due to the passivity of politicians, the preparation of a military operation on the proclamation and protection of the Ukrainian state it was started too late. And although it is just the gaining power of the Ukrainians as tactical military operation, it has been successful, but the strategic purpose (goal) – the proclamation and preservation of the state Ukraine – Ukrainians have not prepared and failed. The reason for the defeat is the mentality of Ukrainian.

Key words: *military operation, strategy, tactics; state formations of Austria-Hungary: Parliament – Reich rat, police, army, judicial authorities; Austrian and Ukrainian legislation; military training (theoretical and practical); compliance with the strategic goal, the mentality of Ukrainians.*

ЯКІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380978420018, +380979852616;
e-mail: yu.myslyuk@gmail.com, tetiana_madryga@ukr.net*

В умовах складності системних реформ у сучасній Україні, особливого значення набувають якості і дії політичної еліти, від яких залежить можливість реалізації нагальних завдань демократичного облаштування різних сфер суспільного буття.

У статті аналізується проблема якості політичної еліти в Україні, доведено важливість формування професійної, ефективної, діючої, якісної еліти в умовах розбудови державності. Охарактеризовано основні ідеї засновників елітології, розкрито зміст понять «еліта», «істеблішмент», «політичний клас». Зроблено висновки про основні етапи становлення політичних еліт в Україні. Доведено, що відбувається процес формування дійсно провідної елітної групи, яка зможе об'єднати політичне, економічне і культурне відродження нашої держави.

Ключові слова: *еліта, політична еліта, істеблішмент, політичний клас, елітологія, якість політичної еліти.*

Незважаючи на широкий спектр поглядів на проблеми елітології, більшість дослідників єдині в переконанні щодо визначальної ролі еліти в житті суспільства. Політична еліта, відіграючи важливу роль в процесах державотворення, вирізняється однією важливою характеристикою – здатністю поставити загальнонаціональний інтерес вище своїх індивідуальних і групових цілей. Для України, яка перебуває на шляху демократичних перетворень, необхідною умовою ефективного управління та вирішення актуальних питань є зрілість національної політичної еліти. Однак, за двадцять сім років розбудови демократичної держави, ми мало просунулись в напрямі формування соціально відповідальної політичної еліти, яка б правила в інтересах більшості суспільства, а не для задоволення потреб привілейованої меншості.

Проблеми формування, функціонування, рекрутування політичних еліт розроблені, головним чином, у працях Г. Моски, В. Парето, М. Вебера, Р. Міхельса, Ж. Сореля, Р. Мілса, Х.Ортеги-і-Гассета, Р. Дарендорфа, Ю. Габермаса, А. Лейпгарта, Д. Растоу, І. Шумпетера та інших. Питаннями особливостей політичних еліт у країнах перехідного типу

займаються М. Говард, Р. Даль, Х. Лінц, А. Стефан. Серед вітчизняних дослідників політичних еліт варто відзначити І. Бережну, Д. Броннікова, О. Гараня, М. Головатого, Д. Горбача, В. Журавського, М. Ільїна, Б. Капустіна, М. Козловця, О. Колесникова, Д. Короткова, В. Кременя, І. Кресіну, О. Криштановську, А. Круглашова, О. Кучеренка, В. Лещенка, М. Логунової, Л. Мандзій, Т. Науменко, С. Наумкіну, Т. Науменко, М. Обушного, А. Пахарєва, Л. Перевозник, М. Пірена, М. Погребінського, В. Полохало, Ф. Рудича, В. Тімашова, В. Томашевську, В. Фесенка, І. Чернюк, Л. Чупрій, І. Штуку та ін. Дослідженням ролі та значення еліти в життєдіяльності українського суспільства займаються й такі науковці, як Ю. Бадзьо, І. Белебеха, А. Гальчинський, Л. Герасіна, П. Кралюк, М. Михальченко, С. Пазиніч, М. Рябчук, М. Требін, Г. Щокін.

Мета статті полягає в дослідженні якості політичної еліти України в контексті демократичних перетворень. Для того, щоб дослідити якість політичної еліти сучасної України, потрібно проаналізувати процес її становлення та основні етапи формування. Окрім того, для з'ясування якісних характеристик політичної еліти необхідно висвітлити змістове наповнення даного поняття.

Феномен політичної еліти завжди посідав важливе місце серед теоретичних проблем наукового дискурсу. Дослідники акцентують увагу насамперед на особистісних характеристиках і соціальних індикаторах представників влади, підкреслюючи, що розвиток суспільства, стабільність чи нестабільність його існування напряму залежать від якості й управлінських можливостей політичних еліт. Так, Г. Моска і Р. Міхельс вирізняли організованість, внутрішню згуртованість елітних груп, жорсткість у прийнятті управлінських рішень; В. Парето звертав увагу на особливий психологічний склад правлячого класу, його вольові якості, рішучість і революційність; Й. Шумпетер – на здатність лідерів еліти вигравати у конкурентній боротьбі за владу, використовуючи демократичні інститути суспільства; Дж. Сарторі – на «особисті заслуги», ступінь наближеності до вершини соціальної піраміди, наділеної владою відносно своєї основи; Т. Дай підкреслював, що еліта – це одна з умов організації суспільства і саме висококваліфікована та ретельно підготовлена еліта повинна управляти суспільством [5, с. 75].

Х. Ортега-і-Гассет взагалі розглядав представників політичної еліти як осіб, котрі інтелектуально та морально стоять над масою людей і мають розвинуте, найвище почуття відповідальності, як найпрестижніших у суспільстві людей. Оригінальність та актуальність думок цього дослідника полягає у тому, що всі суспільні процеси та ситуації він розглядає під кутом зору моральності, а суспільний процес у нього – це системний процес, у якому органічно пов'язано багато елементів і серед них чільне місце посідає, зокрема, процес моральний [11, с. 19].

На цьому тлі не менш органічно мають вигляд пояснення щодо обраної меншості, тобто політичної еліти. Еліту Х. Ортега розглядає на

фоні натовпу, маси й показує, що „спільна мета, ідея або ідеал виступає єдиним зв'язком” меншості [10, с. 12-20]. Для того, щоб належати до цієї обраної меншості необхідно, щоб „кожен через причини особливі, більш чи менш особисті, відпав від натовпу”. Х. Ортега наголошує на тому, що „обрані не ті, які пихато ставлять себе вище, але ті, які вимагають від себе більше, навіть, якщо вимога до себе непосильна”, і це ті, „хто вимагає від себе більшого й сам на себе звалює тягарі та обов'язки”. Говорячи про реалізацію різних програм в усіх сферах суспільного життя, зокрема програм політичних та урядових, Х. Ортега говорить про те, що „є обов'язки та заняття особливого виду, і здібностей вони вимагають також особливих”, і завжди ці справи виконувала „досвідчена, вправна меншість, яка хоча б претендує на вправність”.

Французькі вчені М. Алле та Л. Боден звертають увагу на позитивні моральні якості політичної еліти. Зокрема, М. Алле говорить про еліту як про максимально достойних у розумовому, моральному та в інших вимірах осіб. Л. Боден же вбачає в еліті в цілому суспільний престиж, який передбачає певні якості, волю та знову ж таки мораль. Американські соціологи П. Вірек та Ф. Уїлсон розглядали політичну еліту як мерітократію, тобто соціальну групу, котра серед інших виділяється своїми особливими заслугами з виконання певних соціальних функцій, обов'язковістю та відповідальністю. Слід нагадати й позицію Е. Фромма, який досліджував вплив на особливість соціокультурних чинників і виділяв п'ять соціальних типів людської поведінки: рецептивний, експлуаторський, накопичувальний, ринковий та продуктивний. Останній, на думку Е. Фромма, і є найбільш ефективний, бо пов'язаний з моральними якостями особистості [11, с. 20].

Л. Зіглер надавав особливого значення системі «просвітницького лідерства», здатного зберегти особисті свободи і відповідальність [2, с. 170-171]. З ним солідаризується і А. Шлезінгер: вважаючи керівництво державою творчим, динамічним процесом, він стверджує, що політик повинен володіти особливими якостями, зокрема, спостережливістю, здатністю до раціонального мислення, багатством уяви, вмінням правильно оцінювати, коли і в яких випадках потрібно застосувати вищеперераховані якості [19, с. 606-630]. За Е. Тоффлером, еліта – це «своєрідний інтегратор суспільства» [15]. А на думку К. Маннгейма, однією з найважливіших основних функцій еліти є «інтеграція вольових імпульсів в області політики» [9, с. 313].

Історичний досвід та сучасна практика свідчать, що відбутися як політична нація може лише соціально розвинений народ, що має власну провідну верству, життєздатну еліту. Про це в загостреній формі вусами одного зі своїх героїв говорив І. Франко: «Поки ви, русини, не маєте своїх дідичів і міліонерів, поти ви не є жаден народ, а тільки купа жебраків та невольників» [17, с. 369].

Варто розрізняти зміст понять «еліта», «істеблішмент» та «політичний клас».

Еліта (від лат. *eligere* – висмикувати, виривати, обирати; фр. *elite* – найліпший, добірний) – найбільш авторитетні люди суспільства, його вибрана частина; особи, що отримали найвищі оцінки та визнання в галузях їхньої діяльності, займають в суспільстві найвищий статус, богонатхненні особистості з яскравою харизмою. Еліта – найбільш цінний елемент соціальної системи, орієнтованої на задоволення її важливих потреб. Еліта це ті, хто усвідомлюють свою відповідальність за долю суспільства, спроможні брати на себе відповідальність та дійсно працювати заради майбутнього. Водночас еліта повинна продемонструвати ефективне управління та здатність до вирішення конфліктів – саме ці параметри визначають право еліт на владу та її легітимність.

На відміну від еліт – істеблішмент (від англ. *establishment* встановлення, зміцнення) – правлячі, привілейовані групи суспільства, які займають ключові позиції в соціально-політичній системі, є опорою та стрижнем існуючого суспільного ладу та формують громадську думку, а також сукупність інститутів, за допомогою яких вони підтримують існуючий соціальний порядок та досягають свого панування. Створення істеблішменту виявляється в зовнішньому образі країни, яким вона представлена у світовій спільноті. В основі істеблішменту знаходяться відносини власності та спроби її розподілу, а, враховуючи реалії новітньої України, форми власності та їх носії зазвичай з'являлися у процесі приватизації державної власності, що і призвело до появи певних кланово-олігархічних угруповань. Багатство цих представників істеблішменту (економічної еліти) виникло на тлі невинного перерозподілу раніше накопичених суспільством матеріальних благ та спровокувало формування їх особливого менталітету і стереотипів поведінки, які почали суттєво деформувати морально-психологічний стан суспільної свідомості [3]. Чіткого розуміння, хто становить національну еліту, немає, істеблішмент – не завжди та й не обов'язково «елітарний» за суттю.

Політичний клас представляє собою вищі соціальні прошарки, що мають атрибути впливу, зосередили у своїх руках реальну владу або прагнуть до неї у головних (ідеологічній, політичній, економічній, зовнішньоекономічній та інших) сферах життєдіяльності держави. Політичний клас утворюють ті члени суспільства, що технологічно реалізують певну, визначену на даний період політичну культуру: депутатський корпус парламенту, управлінсько-адміністративна еліта, еліта судової влади, дипломатична й військова еліти, лідери політичних партій та громадських рухів, керівники впливових політологічних центрів, фондів, політтехнологи, політичні журналісти й коментатори. Тобто всі, хто причетний до управління державою і суспільством, не виключаючи опозиції [14].

Тому для лексики широкого загалу громадян пострадянських суспільств категорія еліти є відносно новим поняттям, яке може бути по різному витлумачене. Виходячи з цього, досліджуючи уявлення населення про українську еліту, респондентам було запропоновано продов-

жити речення "Еліта – це..." 44 % опитаних заявили, що це найбагатші люди. 42 % – що це ті, хто обіймає високі посади. Лише 15 % респондентів до еліти відносять кращих, найбільш здібних, видатних у своїй галузі. Тобто, сьогодні еліту розуміють, у першу чергу, як правлячу, а не як інтелектуальну. Цей висновок підтверджується іншим, в якому пропонувалося уточнити розуміння опитуваними поняття "еліта". Їм було представлено 15 соціальних категорій людей і запропоновано відзначити, з якою з них у першу чергу асоціюється слово "еліта". Найперші місця зайняли – Президент (41%), міністри (31%), народні депутати (32%), бізнесмени (31%), керівники банків (21%). За регіонами відповіді помітно відрізняються. Так, найбільше з елітою пов'язують Президента у західному регіоні країни (Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська області) – 63,6%, у цьому ж регіоні вище, ніж у інших, оцінили, як еліту, міністрів – 53,8% [12].

Таким чином, у населення України поняття еліти асоціюється з верхівкою виконавчої та законодавчої гілок влади, а також з багатими, на їх думку, людьми-підприємцями і керівниками банків. В уявленні пересічного громадянина образ високого представника влади злився з образом багатой людини. І тут громадянам не можна відмовити в адекватному сприйнятті реальності.

Становлення політичних еліт в Україні достатньо тривалий процес, тому можна виділити декілька етапів її формування за період української незалежності:

- 1991–1994 рр. Створюється основа політичної еліти країни. Кількісно та якісно в її складі домінує номенклатура, що відмовилася від комуністичної ідеології й узяла на озброєння ідею національно-державного будівництва та незалежності України.

- 1994–1998 рр. З'являється професійна політична еліта. Політика починає ставати професією. Спостерігається тенденція регіоналізації політичної еліти. Саме в цей період регіональні еліти вперше продемонстрували, що здатні посісти домінуючі позиції на загальнодержавному рівні.

- 1998–2004 рр. Головна тенденція цього етапу – зрощування бізнесу та влади. Утім, як свідчить досвід формування політичної еліти в інших країнах, прихід бізнесу в політику – явище аж ніяк не однозначне. З одного боку, посилюється увага до економіки, проявляються нові управлінські підходи, що більше відповідають ринковим умовам. З другого – владні повноваження дедалі частіше використовуються для лобювання певних бізнес-інтересів.

- 2004–2009 рр. Псевдо зміна політичної еліти часів Помаранчевої революції спричинила початок її глибокої деформації. Характерними для політичної еліти в п'ятирічку «помаранчевої» влади стали відносно низький рівень професіоналізму значної її частини; відсутність необхідного стратегічного мислення; низька ефективність і якість прийнятих політичних рішень; невміння домовлятися, погоджувати інтереси, дохо-

дити політичних компромісів і в зовнішній, і у внутрішній політиці; відчуження від суспільства, що призвело до поглиблення соціального розриву між її представниками й пересічними громадянами [1].

- 2009–2013 рр. – перебування в складі еліти представників бізнесових структур, особисті інтереси яких домінували над інтересами суспільства.

- 2013 рік і до сьогодні відбувається болісний процес зміни вікових поколінь та зміна професійного і гендерного складу еліт.

У державах світу, як показує історичний досвід, відбувались (та можуть відбуватись надалі) зміни правлячих еліт. І цей процес зазвичай проходить у різний спосіб залежно від форми державного управління. Для України, якій притаманні спотворена система політичної влади з домінуванням груп впливу та конкурентною боротьбою між ними, перетворенням державних органів влади на засіб отримання специфічної ренти, а саме кланово-олігархічний підхід до формування влади, наразі існує небезпека того, що зміна поколінь на політичному олімпі буде відбуватись шляхом нав'язування громадянам тих чи інших політиків, які за своїми здібностями та моральними якостями не влаштовують наше суспільство. Така тенденція започаткувалась ще за каденцій президентства Л. Кучми, продовжилась після Помаранчевого майдану, коли нове керівництво держави так само почало обслуговувати інтереси своїх “фінансових донорів”, кумів, сватів та взагалі різноманітних “любих друзів”. Мало що змінилось і після грізних подій Революції гідності, яка знесла з політичного п'єдесталу В. Януковича та його оточення – “сім'ю”, та не перешкодила в подальшому зіп'ятись на нього новітнім політикам, деякі з них не мали на це морального права та не володіли необхідними професійними даними та досвідом, однак були готові до корупційних діянь вже на генетичному рівні [18, с. 37].

Серед основних характеристик вітчизняних еліт і лідерів, які впливають на ефективність їх діяльності, найбільш важливими є:

- брак у вітчизняних еліт і лідерів чітко сформованої цілі та уявлень про напрям розвитку країни;

- розкол за ціннісними характеристиками: з одного боку – на тих, хто прагне розбудовувати державу на основі західних цивілізаційних демократичних цінностей суспільно-політичного, економічного і культурного розвитку, і з іншого боку – на тих, хто тяжіє до «керованої демократії», орієнтується на сильну державну владу, здатну виступати не лише в якості соціального арбітра, але й визначати напрямки реформ;

- українська еліта є фрагментованою, тобто такою, що володіє низьким рівнем структурної інтеграції, невеликою здатністю до консенсусу з приводу вибору та збереження основних суспільних цінностей; у той же час, елітні групи спроможні у складні, кризові моменти проявляти прагматизм і здатність до політичного компромісу;

- клановість, закритість формування, консервативність, регіональна прив'язаність політичних еліт;

- домінування «кумівства» та особистої відданості при призначенні на ключові державні посади;
- зрощення політичної і економічної еліти, часто – за визначальної ролі останньої;
- вплив політико-бізнесових угруповань в Україні є потужнішим, ніж вплив партійних структур;
- відірваність політичних еліт і лідерів від народу та прірва між інтересами сторін, відмова лідерів від відповідальності за результати свого управління державою, що, відповідно, обумовлює недовіру народу до них;
- прихід до влади відбувається переважно не завдяки особистим досягненням чи здібностям, оціненим народом, а на хвилі недоликів і помилок опонентів, попередників [6, с. 36-37].

Створюючи соціальні цінності, еліта сама виступає цінністю. Вона виступає як референтна група для мас. Але така її роль в умовах стабільного суспільства. В умовах суспільства, що трансформується, зокрема в українському суспільстві, еліта не набула ролі референтної групи. Таким чином, суперечливість сучасної ситуації, як вже зазначалося вище, полягає також і в тому, що, з одного боку, в умовах нестабільності значно зростає роль еліти у нав'язуванні суспільній свідомості системи оцінок та цінностей, а з іншого - вплив правлячої еліти на маси стає з кожним днем меншим. Це підтверджує опитування населення. На запитання "Які групи людей користуються Вашою довірою ?", лише 17,6 відсотків відповіли "Президент". Зовсім незначною довірою користуються міністри (2,4%), народні депутати (3,9%), глави обласних адміністрацій (2,7%), керівники партій (1,2%), підприємці (4,4%), керівники банків (3,1%). Тобто, правляча еліта має вкрай низьку довіру в населення. Це підтверджує і відповідь на запитання: "До кого Ви сьогодні більше прислуховуєтесь, намагаєтесь зрозуміти, де правда, а де неправда в нашому суспільстві ?" Таких, що прислуховуються до правлячої еліти, знайшлося лише 1,9 відсотка респондентів [12].

За період незалежного розвитку в Україні неодноразово піднімалися питання суспільної неефективності політичної еліти, що зумовлена, перш за все, відсутністю потреби брати до уваги інтереси суспільства. Демократичні сили в Україні так і не продемонстрували свою здатність поставити загальнонаціональні інтереси вище від партійних, а радше бізнесових амбіцій. Надалі спостерігається спадковість, клановість протекціонізм, відсутність системи відбору талановитих кадрів для державного управління на різних рівнях, що є значною перешкодою на шляху консолідації національної еліти.

Розходження інтересів еліти та інтересів держави еліта весь час вирішувала на свою користь, відступаючи від державницьких, національних цінностей, залишаючи український народ позаду в перегонах за чинами та титулами. Це і сформувало таку рису української ментальності, як недовіра до еліти.

Звідси стає зрозумілим емоційний аспект ставлення населення до еліти. На запитання: "Що Ви відчуваєте по відношенню до правлячої еліти?", 21 % заявили: "образу", 13 % – "ворожість". Отже третина населення емоційно реагує на правлячу еліту досить активно негативно. Але більшість, а точніше 54 %, заявили, що вони по відношенню до еліти відчують байдужість. Ці психологічні показники є вкрай несприятливими для зміцнення паростків демократії, для укорінення засад громадянського суспільства [12].

Зміна виборчого законодавства напередодні кожної чергової виборчої кампанії в Україні вже стало нормою, що не могло негативно не позначитись на якості політичної еліти. Особливо стрімке проникнення представників корпоративно-олігархічної еліти до Верховної Ради України, до обласних та районних рад відбулося після прийняття нового виборчого закону, яким з 2006 р. була запроваджена пропорційна виборча система. Якщо парламентські вибори 2002 р. посилили присутність фінансово-економічної олігархії серед народних депутатів, то чергові вибори в 2006 р. та позачергові в 2007 р. призвели до повного домінування в парламенті представників корпоративно-олігархічної еліти за рахунок включення до закритих партійних списків «нових українців» з потужними фінансовими можливостями. Запровадження пропорційної виборчої системи негативно позначилось на якості політичної еліти, на її спроможності модернізувати українське суспільство [13, с. 219-220].

В Україні після виборів 2010 р. у більшості випадків до влади прийшли представники бізнесових структур, застосовуючи нерідко незаконні методи, такі як підкуп виборців тощо. Звідси можна зробити висновок, що до влади прийшли не професіонали у сфері публічного управління, а в багатьох випадках люди з низьким рівнем моральних якостей і підготовленості, відсутністю стратегічного мислення, інколи навіть із кримінальним минулим, у діях яких переважають особисті і групові інтереси над інтересами суспільними, що позначається на виробленні ефективної державної політики [16].

Суспільно-політичні зрушення в Україні кінця 2013 – початку 2014 р. стали прикладом небаченого досі стану громадсько-політичної мобілізації, який зумовлений не лише значенням для громадян проблеми геополітичного вибору правлячої еліти України, а насамперед «якістю» політичного режиму, в т. ч. мірою можливості реалізації громадянами своїх прав та свобод, ставленням правлячої еліти і силових структур до тих чи інших форм громадянського спротиву [20, с. 146]. Як справедливо зазначає А. М. Киридон, «Революція гідності» стала маркером і потужним імпульсом процесів у новітній історії України, а також лакмусом європейської спільноти в цілому. Зокрема: у внутрішньополітичному відношенні вона внесла істотні корективи в процеси самоідентифікації (переформатування ідентичностей) та творення політичної нації та в зовнішньополітичному вимірі – в уявленні про місце України у світі як суб'єкта міжнародних відносин [4, с. 29].

Осмилення впливу «Революції гідності» на якість політичної еліти в Україні є дуже актуальним. Нинішня політична еліта України не користується відчутною підтримкою з боку суспільства і продовжує залишатися елітою суто за формальною ознакою. Українська еліта доби Незалежності, як зазначив Є. Бистрицький, є ситуативною, сконцентрованою на своїх навіть не партійних, а бізнесових інтересах. У ній досі відсутня національна свідомість та корпоративна солідарність довкола цінності Української держави та власне стратегії розвитку України [8].

Затвердження електронних декларацій, що було визначальною умовою для скасування ЄС візового режиму для громадян України, це ще один крок до відкритості та прозорості влади, оскільки українці отримали суттєвий інструмент моніторингу статків чиновників і можливість визначати законність отриманих коштів та активів. Однак оприлюднення е-декларацій з мільйонами готівки, безліччю нерухомості, коштовностей черговий раз довело існування колосального розриву між простими українцями і політичними елітами навіть через три роки після повалення режиму В. Януковича. Стає очевидним той факт, що без подолання корупції, ми не можемо розраховувати на зміни в якості еліти, незалежно від того, хто знаходиться при владі.

Також під впливом «Революції гідності» значно активізувався процес переосмилення правових цінностей та формування правової культури демократичного суспільства з наголосом на гуманізацію права, розбудови демократичних правових форм соціального співіснування. Відбулися якісні зрушення у владній еліті у бік встановлення ефективного громадського контролю за владою, зменшення (а в перспективі знищення) тиску на засоби масової комунікації, утвердження свободи конкуренції еліт, заохочення відкритості еліт для соціальної мобільності, забезпечення поступального розвитку громадянського суспільства [7, с. 38].

Варто зазначити, що підсумком президентських і дострокових парламентських виборів 2019 року в Україні стало помітне оновлення політичних еліт та утвердження однопартійної більшості у Верховній Раді України, яка має всі шанси реалізувати очікування громадян на реформування країни та забезпечення справедливості і відкритості політики. Результати позачергових парламентських виборів 21 липня 2019 р. продемонстрували існування запиту на «нові обличчя» та наведення порядку в країні, оскільки абсолютно невідомі нікому кандидати, без будь-якого політичного та управлінського досвіду отримали величезний рівень електоральної підтримки. Тому для нової влади є всі шанси виступити єдиним монолітом у реформуванні країни, зважаючи на рівень підтримки і довіри суспільства.

Отже, важливою складовою реалізації євроінтеграційних прагнень України є набуття правлячою верхівкою, власне, рис елітарності, що дасть можливість спрямовувати необхідні трансформації. Елітаризація правлячої верхівки є невід'ємним елементом державного будівництва України.

Література

1. Бережна І. Оновлення політичної еліти в Україні: несподіванка обіцяної атаки. *Віче*. 2010. №7. URL:<http://veche.kiev.ua/journal/1955/>
2. Волкова Н.Н. Политическая элита в условиях трансформации современного российского общества. *Вестник Бурятского государственного университета. Философия, социология, политология, культурология*. 2008. Вып.6. С. 170–173.
3. Єфіменко І.А. Особливості інституціоналізації економіки в трансформаційний період. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2010. Вип. 10. С. 50-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_eko_2010_10
4. Киридон А.М. Євромайдан. Революція Гідності: причини, характер, основні етапи. *Історична пам'ять*. 2015. Вип. 33. С. 17–32.
5. Козловець М.А. Політична еліта як суб'єкт державотворення в умовах трансформації українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). – С. 74-87.
6. Корнієнко В.О. Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні: монографія. Вінниця: ВНТУ. 2009. 140 с.
7. Кривошеїн В.В. Вплив "революції гідності" на політичну та правову культуру українського суспільства. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. Серія: Політологія. 2016. № 2. С. 37-58.
8. Майбутнє еліт або еліти майбутнього: провідні інтелектуали обговорили проблему української еліти. *Україна модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис*. 2016. URL: <http://uamoderna.com/event/future-elites>
9. Манхейм К. Диагнознашеговремени: пер. с нем. и англ. / отв. ред. и сост. Я.М. Бергер и др. М.: Юрист, 2004. 700 с.
10. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс: Сб.: Пер. с исп. М.: ООО "Издательство АСТ", 2001. 509 с.
11. Перевозник Л. Політична еліта України в період трансформації суспільства: проблеми формування відповідальності. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Історичні науки. 2009. Вип. 12. С. 17-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_i_2009_12_4
12. Потехін О., Шульга М., Бойко Н., Парохонська О., Шульга Т. Правляча еліта сучасної України: Аналітична доповідь. *Вісник НАН України*. 2008. №10. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/library/elit.pdf>
13. Пухкал О. Політична еліта як суб'єкт модернізації українського суспільства. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2009. Вип. 2. С. 212-223.
14. Рудич Ф.М. Політичний клас у сучасній Україні: передумови становлення. *Віче*. 2009. № 9. URL:<http://http://veche.kiev.ua/journal/>
15. Тоффлер Э. Третьяволна. М.: ООО «АСТ», 2005. 789 с.

16. Трансформація політичних еліт в Україні: особливості та перспективи. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія "Управління". 2011. №1. URL:http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/
17. Франко І. Перехресні стежки. Збір. творів у 50-ти томах. Т. 20. К.: Наук. думка, 1979. С. 256–480.
18. Шевчук П.І. Роль політичного класу та політичної еліти України у розбудові держави. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 42. С. 29–38.
19. Шлезингер А. Циклыамериканскойистории; пер. с англ.,закл. ст. В. И. Терехова. М.: Издат. группа «Прогресс», «Прогресс-Академия», 1992. – 688 с.
20. Ямельницький О.Я. Політична мобілізація населення України: умови та чинники (на прикладі суспільно-політичних подій 2013–2014 рр.). *Панорама політичних студій: наук. вісн. РДГУ*. Рівне: РДГУ, 2014. – С. 145–153.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 04.12.2019 р.
Рекомендовано до друку д.політ.н., професором Монолатієм І.С.,
д.політ.н., професором Гоном М.М. (Рівне)*

QUALITY OF POLITICAL ELITE OF UKRAINE IN THE CONTEX OF DEMOCRATIC CHANGES

Yu. V. Kobets, T. B. Madryha

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;

Ivano-Frankivsk, st. Shevchenka, 57;

e-mail: yu.myslyuk@gmail.com, tetiana_madryga@ukr.net

During the period of complexity of systemic reforms in modern Ukraine, the big importance of the qualities and actions of the political elite become on the first hand. Ehe ability to fulfill urgent tasks of democratic arrangement of different spheres of social life depends on these qualities and actions of the political elite.

The article analyzes the problem of the quality of the political elite in Ukraine. The article proves the importance of forming a professional, effective, active, qualitative elite in the conditions of state building. The basic ideas of the founders of elitology are described, the content of the concepts "elite", "establishment", "political class" is revealed. The conclusions about the main stages of formation of political elites in Ukraine are made. It is proved that the process of forming a truly leading elite group is underway, which can unite the political, economic and cultural revival of our state.

Key words: *elite, political elite, establishment, political class, elitology, quality of political elite.*

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
У СФЕРІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ В РОКИ
КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВЦЯМИ УКРАЇНСЬКОЇ
ДІАСПОРИ ТА ІНОЗЕМНИМИ АВТОРАМИ**

Я. І. Мандрик

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти й газу;
м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська 15;
тел. +380(342)72-71-40; e-mail: igb@iung.edu.ua*

У статті розглянуто дослідження вчених української діаспори та іноземних авторів, у яких аналізуються проблеми політики радянської держави в українському селі в 1930-х рр. Праці вчених діаспори дуже різняться між собою глибиною наукового аналізу. Значна частина з них носить в більшості агітаційно-пропагандистський антирадянський характер, в них науковий аналіз недостатній. Більше уваги приділяється розвитку літератури в радянській Україні проте мало уваги звертається на розвиток освіти, зовсім не зачеплені проблеми культосвітньої роботи. Розвиток українських земель у 1930-х рр. в т.ч. культури села, цікавили зарубіжних дослідників, у роки існування СРСР кваліфікувались радянськими істориками однозначно як «буржуазні», їх потрібно було обов'язково розвінчувати в кожному історичному дослідженні. Тепер потрібно віддати належне цим дослідникам.

Ключові слова: *проблеми культури, наукові дослідження, діаспора, іноземні автори, інтелігенція, література.*

Важливу групу історичних досліджень становлять наукові праці з проблем державної політики у сфері освіти та культури українського радянського села 30-х років, які написані вченими української діаспори та зарубіжними авторами. Праці вчених діаспори дуже різняться між собою за глибиною наукового аналізу. Значна частина з них (особливо 1950-х-60-х років видання) носить у більшості емоційний, агітаційно-пропагандистський антирадянський характер, в них науковий аналіз недостатній [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]. Звичайно, що деякі факти з праць можна використовувати.

Основу зарубіжної україністики становлять фундаментальні дослідження. Найбільш важливим серед них є «Енциклопедія українознавства» в 10 т., ред. В. Кубійович. – (Париж – Нью-Йорк, 1959 р.). Зараз вона перевидана в Україні. Видання містить значний фактичний і теоретичний матеріал про культуру українського села 30-х років: розвиток освіти, випуск українських книг, журналів, роботу сільських клубів і бі-

бліотек. Однак, певні цифрові показники «Енциклопедії» дуже застаріли і вимагають перевірки та уточнення.

Ряд досліджень присвячено питанням розвитку культури України взагалі, в тому числі в період 1930-х років [9, 10, 11, 12].

Важливе значення для вивчення проблеми мають праці І. Майстренка. Автор дає аналіз розвитку українського села довоєнного періоду, в тому числі його культури. В них зроблено об'єктивний аналіз в багатьох випадках негативного, навіть трагічного, впливу партійних рішень на розвиток української культури. Праці І. Майстренка містять важливий матеріал про розвиток освіти села, репресії серед українських письменників [13, 14, 15, 16].

Історії України 20-х-30-х рр. присвячено спеціальне дослідження Е. Пастернака. в ньому автор використовує багато нового фактичного матеріалу, робить теоретичний аналіз становища культури села України довоєнного періоду, підкреслює колоніальну залежність радянської України від Москви, подає багато матеріалу про знищення української культури, зокрема, погроми церков, ліквідацію їх майна, цінностей [17].

Фундаментальне дослідження соціально-економічних взаємовідносин України та Росії здійснив К. Кононенко. Автор аргументовано аналізує колоніальне становище наших земель у складі СРСР. Багато уваги присвячено розвитку села в 30-ті, зокрема, наслідкам масової колективізації в Україні. Показано грабіжницький характер політики імперії по відношенню до українського села, зроблено висновок: колективізація відкинула наше село далеко назад, негативно відбилася на його культурному розвитку. Цій же темі присвячені дослідження П. Голубенка, Д. Солов'я. Зокрема, Д. Соловей доказує упослідженість в розвитку української культури, зокрема науки в період панування над Україною Москви. Левова доля фінансування йшла в Росію, видання в основній масі були російськомовними і т.д. [18].

Багато уваги колоніальному становищу українського села в Радянському Союзі присвячує в своїй книзі М.Прокоп. Автор аналізує причини українізації в нашій республіці, її позитивні наслідки для розвитку культури села. Однак, імперська Москва не могла допустити розвитку залежних територій, йде на ліквідацію українізації. Ситуація значно погіршилась. Україна остаточно втратила навіть обмежену автономію [19].

Важливі проблеми розвитку української культури містить праця С. Яременка, В. Ревуцького [8].

Однак, дослідники (традиційно для науковців діаспори) більше уваги приділяють розвитку літератури в УРСР в 30-х роках. Зупиняються на фактах нищення наших письменників, поступового витіснення української мови російською. Мало уваги звертається на розвиток освіти, зовсім не зачепленні проблеми культосвітньої роботи.

Політичні аспекти розвитку Української РСР періоду 30-х років знайшли своє відображення в монографії Т. Гунчака. Автор аналізує

процеси винищення української інтелігенції, вказує на трагічні втрати серед українських комуністів, спеціалістів сільського господарства республіки, вчителів [30].

Глибокий аналіз розвитку сільського господарства України під час проведення колективізації та після неї зроблено в монографії Л. Лисенка. Автор приходиться до висновку, що рівень життя українських селян на кінець 30-х років був гіршим порівняно із 1913 роком; йшла деградація їх соціально-економічного і культурного розвитку [20]. Важливим дослідженням є монографія Г. Костюка. В ній автор на підставі джерельних матеріалів переконливо доводить, що сталінізм в Україні був режимом репресій і терору. За переконанням автора, радянський режим в УРСР був війною більшовицької держави із народом, в результаті якої значно потерпіла сільська культура.

Деякі проблеми культурного розвитку українського села в 30-ті роки знайшли своє відображення в дослідженнях ряду інших авторів та колективних монографіях. Зокрема, в праці С. Підгайного є багато цікавого матеріалу про репресії серед української інтелігенції, в тому числі, спеціалістів сільського господарства, письменників, науковців, вчителів. Автор зробив детальний опис Соловків як своєрідного «центру української культури 30-х років». Показав, як жорстоко розправлялась радянська влада із найбільш обдарованими представниками української інтелігенції [22].

Важливе значення діяльності українських видавництв діаспори ще й у тому, що в свій час вони випустили ряд наукових досліджень, публіцистичних творів українських авторів, які проживали в радянські часи в УРСР і не мали змоги через свої прогресивні погляди там друкуватись. Ці дослідження відіграють важливу роль у вивченні 30-х років. Опираючись, як вони вважали, на істинне марксистське вчення В. Леніна, ці автори розкрили злочини, які творились в часи сталініщини в селах України, що вело до страшної руйнації укладу життя його жителів, їх культури, моралі, свідомості. Вони відкрито заговорили про тотальну русифікацію українського народу, нищення нашої мови, що негативно відбилося на розвитку культури в цілому [23, 24].

Період 30-х років в історії СРСР, розвиток українських земель в цей період в тому числі, культура села цікавили зарубіжних дослідників. Твори цих авторів у роки існування СРСР кваліфікувались радянськими істориками однозначно, як «буржуазні», вороже настроєні проти радянської влади, їх потрібно було обов'язково розвінчувати в кожному історичному дослідженні. Тепер необхідно віддати належне цим дослідникам. Їх наукові праці складають значну групу. Вважаємо за необхідне зупинитися тільки на основних, особливо важливих.

Найбільше зроблено для вивчення історії українського села кінця 20-х-30-х років Робертом Конквестом. У своїх дослідженнях він приділяє багато уваги розвитку освіти на селі в часи колективізації та голо-

домору, становищу сільських спеціалістів: вчителів, агрономів, голів колгоспів. Р. Конквест оперує значним фактичним матеріалом, що стосується становища дітей в роки колективізації та голодомору. Це важливо для нас при аналізі розвитку сільської школи [25, 26].

Важливим є також дослідження проблем тоталітаризму і геноциду в Україні Д. Мейса. Він стверджує, що тоталітарна система в першу чергу нищила українців, їх культуру, як культуру найбільш волелюбного народу СРСР [27].

Проблеми переходу до побудови комунізму в СРСР на рубежі 20-30 років досліджували Ш. Фіцпатрік, О. Конор, Б. Раймонд. Вони вказували на трагізм для СРСР сталінської революції «зверху», яка знищила ринкові відносини, відкинула країну назад в усіх галузях, в тому числі в розвитку культури. Згортання НЕПу в епоху сталінізму було пов'язане з різкими змінами в культурній політиці, відмові від бережливого ставлення до старої творчої інтелігенції, переходу до політики грубого вмішування в літературу, мистецтво, науку. Вчені роблять висновок: культурна політика і розвиток культури в 20-ті роки діаметрально відрізняється від 30-х років. Більшовицька диктатура 30-х років – природний наслідок традицій дореволюційної російської поліцейської держави, її культурної відсталості [28, 29, 31].

Певний аналіз епохи сталінізму в СРСР зроблено в монографії Л. Беладі, Т. Крауса. Автори використовують нові фактичні матеріали, роблять цікаві висновки, важливі для даного дослідження. У монографії підкреслено: поворот кінця 20-х років – це свідомо політика компартії на чолі зі Сталіним на побудову комунізму в СРСР. Україна в 30-ті роки вже не мала ніякої автономії, розвиток її освіти в тому числі сільської, культмасової роботи, проходив виключно в руслі рішень Москви, на догоду союзним інтересам [32].

Актуальні проблеми, пов'язані з причинами становлення в СРСР тоталітарної системи, диктатури Й. Сталіна та їх негативний вплив на життя народів у новій радянській імперії, досліджує в своїй фундаментальній монографії Р. Такер [33].

Проблеми 30-х років присвятили свої праці ряд інших зарубіжних авторів [34, 35, 36].

Таким чином, зарубіжні автори постійно працювали і працюють над дослідженням проблем культури українського радянського села 30-х років. Ці дослідження заповнюють значну прогалину в історичній науці, є важливим джерелом вивчення 30-х років.

Література

1. Запорожець А. Большевизм. – Буенос-Айрес, 1947. – 96 с.
2. Андріївський Д. Російський колоніалізм і Совітська імперія. – Париж, 1958. – 123 с.

3. Мак О. З часів ежовщини. – 1954, 84 с.
4. Пігідо Ф. Україна під більшовицькою окупацією. – Мюнхен, 1956. – 143с.
5. Злочини комуністичної Москви. Вид-во Пролог, 1960. – 84 с.
6. Николишин С. Культурна політика більшовиків. – Мюнхен, 1939. – 104 с.
7. Мазепинець І. Правда про наше минуле. – Рівне, 1942. – 69 с.
8. Яременко С. Ревутський В. Нариси з історії української культури. – Едмонтон, 1984. – 183 с.
9. Українська культура. Зб. лекцій за ред. Д. Антоновича. – Подебради, 1940. – 244 с.
10. Історія української культури. – Вінніпег, – 163 с.
11. Сціборський М. Сталінізм. – Прага, 1942. – 84 с.
12. Соловей Д. Українська наука в колоніальних путях. Видавництво Пролог, 1963. – 143 с.
13. Майстренко І. Історія компартії України. – Сучасність, 1979. – 184 с.
14. Майстренко І. Сторінки історії компартії України. ч. 1. – Нью-Йорк, 1967. – 184 с.
15. Майстренко І. Сторінки історії компартії України. ч. 2 Мюнхен, 1969. – 184 с.
16. Майстренко І. Національна політика КПРС в історичному розвитку. – Сучасність, 1969. – 184 с.
17. Пастернак Є. Україна під більшовиками. (1919-1939). – Торонто, 1979. – 249 с.
18. Соловей Д. Україна в системі советського колоніалізму. – Мюнхен, 1959. – 143 с.
19. Прокоп М. Україна і українська політика Москви. – Сучасність, 1983. – 154 с.
20. Лисенко Л. Сільське господарство України. Видавництво ЗЧ ОУН, 1960. – 169 с.
21. У півстоліття радянської влади. – Перша українська друкарня у Франції. – 1968. – 123 с.
22. Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках. Видавництво Пролог, 1947. – 173 с.
23. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація. Сучасність. – 202 с.
24. Кошелевець І. Микола Скрипник. Видавництво Сучасність, 1972. – 173с.
25. Конквест Р. Жнива скорботи. – К., 1993. – 378 с.
26. Конквест Р. Великий терор. – К., 1993. – 184 с.
27. Мейс Д. Зачаровані кола ідола, або про тоталітаризм і геноцид в історії України // Літературна Україна. – 31. III. 1990.
28. Фицпатрик П. Образование и социальная мобильность в Советском Союзе. 1921-1934 г.г. – Нью-Йорк, 1979. – 143 с.
29. Реймонд О. Крупская и советское библиотечное дело. – Нью-Йорк, 1979. – 173 с.
30. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. – К., 1993. – 212 с.

31. Хоген Марк. Проблеми сталінізму і переосмислення радянського минулого // Український історичний журнал. – 1994. – №1. – С. 98-101.
32. Беладі Л., Краус Т. Сталин. – М., 1989. – 378 с.
33. Такер Р. Сталин. Путь к власти. – М., 1991. – 349 с.
34. Альбрехт А. Разве это социалистическое строительство. – Мюнхен, 1980. – 176 с.
35. Альбрехт А. Власть Сталина. – Мюнхен. – 1987. – 144 с.
36. Пайпс Р. Российская революция. – Нью-Йорк, 1990. – 408 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 26.09.2019 р.
Рекомендовано до друку д. іст. н., професором Марчуком В.В.,
д.політ.н., професором Федорчак Т.П.*

A STUDY OF THE SOVIET STATE'S CULTURAL POLICY IN THE UKRAINIAN VILLAGE DURING THE YEARS OF COLLECTIVIZATION PROVOCATIONS OF THE UKRAINIAN DIASPORA AND FOREIGN AUTHORS

Y. I. Mandryk

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas;
76019, Ivano-Frankivsk, Karpatska street 15;
ph. +380(342)72-71-40; e-mail: igb@nung.edu.ua*

The article deals with the research of scientists of the Ukrainian diaspora and foreign authors, who analyzes the problems of the policy of the Soviet statehood in the Ukrainian village in the 1930s. The works of diaspora scientists are very different from the depth of scientific analysis. Most of them are anti-Soviet in nature with propaganda, and their scientific analysis is insufficient. More attention is paid to the development of literature in Soviet Ukraine, however, little attention is paid to the development of education, and the cultural education work is not touched upon at all. Development of Ukrainian lands in the 1930s, etc. the culture of the village was interested to foreign researchers during the naming of the USSR qualified the Soviet historians uniquely as "bourgeois", and they needed to be debunked in every historical study. Now you must pay tribute to these researchers.

Key words: *problems of culture, key studies, diaspora, foreign authors, intellectuals, literature.*

ПОЛІТИЧНЕ МАЙБУТНЄ ШОТЛАНДІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ. ДВА ШЛЯХИ – ОДИН ВИБІР?

М. А. Мосора

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +38(096)43-40-284; e-mail: mosoramihajlo@gmail.com*

У статті проаналізовані особливості політизації Шотландії та Північної Ірландії на сучасному етапі. Розкрито основні маркери ідентифікації спільнот цих регіонів. Обґрунтовується важлива роль політики деволуції у межах політичних зв'язків центру з регіонами у Сполученому Королівстві. Акцентовано увагу на винятковому значенні Brexit у рамках посилення руху відокремлення регіонів Шотландії та Північної Ірландії. Виокремлюються спільні та відмінні риси обох регіонів у баченні політичного майбутнього. Здійснено порівняння сучасного стану чинників, які сприяють сепаратизму в обох регіонах. Наведено прогнози ймовірності посилення руху відокремлення в Шотландії та Північній Ірландії в майбутньому.

Ключові слова: *сепаратизм, деволуція, ірредентизм, сецесія, Brexit, Шотландія, Північна Ірландія, Сполучене Королівство, ЄС.*

Об'єднання Шотландії з Англією продиктоване пануванням з початку XVII століття шотландських Стюартів. А у 1707 р. відбулось об'єднання парламентів, і ця дата вважається народженням «справжньої» унії. Така довготривалість політичного союзу начебто свідчить про монолітність Сполученого Королівства. Однак, ще з часів римського панування, Каледонія завжди вважалась територією вільною, а племена, що її населяли, римляни характеризували як неприборкані. Ці території були відділені Адріановим валом від решти острова. Символічно, однак, у XXI столітті Адріанів вал знову став межею. У 2016 він розділив острів Велика Британія на прихильників виходу Сполученого Королівства з ЄС та противників цього процесу. Сучасні політичні процеси в Шотландії говорять про значні невизначеності майбутнього, тому, очевидно, що ідея відокремлення регіону повертається у політичну реальність.

У Сполученому Королівстві не тільки Шотландія претендує на відокремлення. Більш активними діями відома інша історична провінція держави – Північна Ірландія (Ольстер). Радикально налаштовані жителі цього регіону нерідко вдавались до рішучих, ба навіть, терористичних, заходів. Якщо заглибитись в історію, то передумови цього конфлікту варто шукати ще у XII ст., коли англійці вперше спробували завоювати

Ірландію. А з XVII ст. починається колонізація англійцями та шотландцями. Саме північно-східна частина острова починає, з цього періоду, відчувати жорстку дискримінаційну політику центру по відношенню до місцевого населення з одночасною, всебічною, підтримкою колоністів. Так, скажімо, землі якими володіли католики у регіоні в цей період скоротились із 60% до 20% [4, с. 80].

Етнічний сепаратизм ірландців є відмінним за своєю суттю від шотландського. Важливу роль тут відіграє релігійна відмінність між Ірландією (католицькою) та Британією (протестантською). Північна Ірландія виявилась територією де зійшлись католицизм та протестантизм, саме тому у цьому регіоні значну частину населення охоплюють обидві гілки. Таким чином, етнічна самосвідомість ірландців переплелась із релігійним фанатизмом, який часто отримував поштовх ззовні. Зокрема, розглядаючи етнічний конфлікт в Ольстері, варто відзначити давню традицію збройної боротьби регіону за незалежність.

Шотландські та ірландські відносини із Лондоном також відмінні. Це варто брати до уваги, адже ці відносини мають абсолютно різне історичне підґрунтя – від «мирного союзу» вигідного для обох, до насильницької інкорпорації. Шотландські еліти зберегли безліч привілеїв, в той час, як ірландська аристократія потерпала від англійського засилля. В конфесійному плані основною релігійною громадою є пресвітеріанська Церква Шотландії, в той час як у Північній Ірландії поширений католицизм та англіканство. Цікаво, що більшість прихильників збереження Північної Ірландії у складі Сполученого Королівства є нащадками шотландських переселенців.

Сьогодні шотландська ідентичність нараховує щонайменше 300 років. Виокремлення шотландської самості пов'язують з різними інституціями, однак усі погоджуються, що основну роль відіграли три: шотландська церква, шотландське право та шотландська освіта. І навіть зараз, шотландці взаємодіють із цими інституціями, та вбачають у них основні підвалини свого минулого, теперішнього та майбутнього [5, с. 13].

Загалом, шотландський сепаратизм не укладається в типову схему етнічних націоналізмів, адже важко говорити про залишкову ностальгію за «великими часами» у свідомості шотландців. Шотландці отримали широту прав і можливостей зразу ж після об'єднання, а з часом їх права тільки більше окреслювались та розширювались. Про відкрите протистояння чи терористичну діяльність радикалів, як от у питанні із Ольстером, також, не можемо говорити. Мовне питання, також, не стоїть, адже приклад Ірландії, де були вимоги відродження етнічної мови, говорить про відсутність перспектив у цьому напрямі (кельтська мова не змогла повноцінно відродитись у Ірландії). Однак, Шотландія зберегла, поряд з англійською спадщиною, свою відмінну ідентифікацію, і сучасні реалії тільки підкреслюють ці відмінності. Основною небезпекою сьогодні, на наш погляд, є відмінне бачення політичного майбутнього

Шотландією та Північною Ірландією з одного боку та рештою Сполученого Королівства – з іншого.

На референдумі 1997 р. за розширення прав регіону (утворення Шотландського парламенту) проголосувало 71% шотландців. Перші ж вибори до парламенту відбулись у 1999 [1, с. 286].

У 2014 році пройшов референдум з питання виходу Шотландії із Сполученого Королівства. За результатами референдуму в усіх 32-х шотландських регіонах, «Ні» незалежності висловились близько 55% виборців, «За» – 45%. Важливо, що ідея незалежності отримала перемогу тільки у чотирьох округах із 32-х [18].

Шотландці ідуть шляхом вимоги розширення прав, а кінцевим пунктом, безсумнівно, є сецесія. Однак, сьогодні все ще не спостерігається необхідної підтримки ідеї відокремлення, проте відсоток прихильників сепаратизму характеризується незначним зростанням. Так, опитування, проведене компанією You Gov у серпні 2016 виявило у суспільстві Шотландії незначну перевагу ідеї збереження звичного статусу регіону. Підтримали ідею незалежності Шотландії 46%, решта – 54% висловились проти [17]. А вже у квітні 2019 року «так» незалежності Шотландії сказали 49% опитаних, проти – 51% [19].

Залишається велика ймовірність того, що наступний референдум з питання незалежності Шотландії відбудеться у недалекому майбутньому, адже жителі Сполученого Королівства на референдумі 23 червня 2016 року, що отримав назву «Brexit» (скорочення від англ. «Britain + exit»), проголосували за вихід із ЄС, наперекір позиції шотландців, хоча звичайно із невеликою перевагою (51,9% – за вихід з ЄС та 48,1% – за збереження членства у ЄС, при явці 72,2%) [9].

Досвід ж Північної Ірландії у референдумах про відокремлення мізерний. Вперше такий референдум було проведено у 1973. Однак результати виявились важким ударом по авторитету ірландських націоналістів та Ірландської Республіканської Армії (ІРА), адже підтримали таку ідею всього 1,1% населення, в той час як за збереження статус-кво, у межах Сполученого Королівства, віддали свої голоси 98,9% виборців [25]. Однак, сьогодні ситуація не настільки однозначна. У 2018 році опитування, проведене компанією Lucid Talk для BBC, показало, що 45% людей у Північній Ірландії хотіли б залишитися у складі Сполученого Королівства, тоді як 42,1% висловились за входження в Ірландію і, відповідно, 12,7% – не визначились [12].

Як уже зазначалось, ключовою датою у історії англо-шотландських відносин став 1999 рік, коли розпочалась автономізація регіону, який у Британії отримав назву «деволюція» (англ. «передача повноважень»). Сьогодні Шотландія має парламент та уряд на чолі із першим міністром. Сучасну політичну реальність в Шотландії творять, в основному, прихильники автономізму та відокремлення [1, с. 286-287].

У Сполученому Королівстві деволюція досягла свого політичного апогею, коли було створено регіональні представницькі органи – Парламент Шотландії (Scottish Parliament) та Національну асамблею Уельсу (National Assembly for Wales), яким від центру було передано низку владних повноважень (передусім були передані компетенції у вирішенні проблем соціального розвитку – освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення тощо). У 2016 році повноваження Парламенту Шотландії відчутно збільшились. Новим законом (Scotland Act 2016) центральний уряд розширив компетенцію Парламенту Шотландії, додавши повноваження щодо обмеження швидкостей руху транспорту та регулювання сфери азартних ігрових автоматів, право встановлення власних податкових ставок, право на регулювання соціального забезпечення, регулювання акцизів на повітряні перевезення та ліцензування індустрії видобутку нафти й газу тощо [16].

Сьогодні Північна Ірландія також має свій парламент (Northern Ireland Assembly) та виконавчий орган (Northern Ireland Executive). До компетенції парламенту входять питання охорони здоров'я, освіти, місцевого управління, житлового будівництва, економічного розвитку, охорони навколишнього середовища, сільського та лісового господарства, спорту та мистецтв. Однак, прийняті акти потребують схвалення королеви [6]. Таким чином, повноваження парламенту Північної Ірландії є більш обмеженими у порівнянні із Парламентом Шотландії, однак це і не дивно, адже у свідомості британців цей регіон завжди залишався «пороховою бочкою» держави.

Політикою деволюції центральна влада блокує політичну інституціоналізацію сепаратизму у регіонах (насамперед у Шотландії та Північній Ірландії) [2, с. 104-105]. Зниження політичної напруги шляхом часткового задоволення вимог політичних еліт регіонів – цей механізм показав себе дієвим у Сполученому Королівстві. Однак, варто пам'ятати, що загальні тенденції у Європейському Союзі до регіоналізації політичних суб'єктів об'єднання значно покращували діалог між центром та регіонами у Сполученому Королівстві. Проте, доволі складно спрогнозувати ефективність такого діалогу у разі зміни зовнішніх обставин.

Парадокс деволюції, як зазначає український дослідник С. Білоножко, полягає у тому, що така політика робить усе більш сумнівною присутність депутатів від Шотландії у Лондоні. Залучення шотландських парламентарів до справ британських та відсутність такої опції у протилежній стороні, на думку автора, ставить під сумнів справедливість даної моделі. У такому випадку, слушно зауважують, що Шотландія своєю самоправністю може блокувати курс центру, при цьому залишаючись повноцінним суб'єктом із усіма доступними благами. У цьому випадку, за правильно розставленими акцентами, ідея проведення наступного референдуму за незалежність Шотландії може отримати більше схвальних відгуків у британському суспільстві [1, с. 287].

Політичні кола Британії сподіваються утримати Шотландію. Саме тому, стараються іти, у межах політики деволуції, на все більші поступки для досягнення компромісу. Професор політології та державної політики університету Стерлінга П. Керні зауважує, що деволуція і надалі буде частиною політичного життя Шотландії, навіть, без становлення незалежності [3, с. 9]. Хоча, результати референдуму 2014 року у Шотландії виявились провальними для індепендентів (55% проголосували проти відокремлення [20]), однак політична кампанія показала усю повноту загрози сецесії регіону. Безпрецедентний розмах кампанії в підтримку відокремлення, яка була розгорнута у медійному просторі Шотландії, мережі інтернет та просто на вулиці вражав. Відбулась різка поляризація суспільства регіону, що є основною небезпекою у питанні сепаратизму, адже відсутність підвалин взаєморозуміння слугує катализатором політичних конфліктів.

Не може не захоплювати рівень верховенства права, адже навіть за такої поляризації суспільства та незначного відриву рух відокремлення визнав результати та прийняв їх за належне. Алекс Салмонд, шотландський Перший міністр, закликав всіх шотландців прийняти демократичний вердикт народу Шотландії. Референдум став тріумфом демократичного процесу і політичної участі. А. Салмонд подав у відставку, та слушно зауважив: «Для мене, як лідера, час майже закінчився, але для Шотландії кампанія продовжується, і мрія ніколи не помре» [7].

Хоча для прем'єр-міністра, Д. Камерона (2010-2016), референдум у Шотландії став перемогою, однак наступний, не менш претензійний, референдум про вихід Сполученого Королівства із ЄС, – поразкою. Маємо визнати, що результати Brexit поставили більше питань, а ніж дали відповідей. І одне з них – яке майбутнє обере для себе Шотландія та Північна Ірландія?

Шотландці, як відомо, є прихильниками європейської угоди, що продемонстрували навіть результати даного референдуму. Тільки три регіони Сполученого Королівства висловились на користь членства в ЄС: Шотландія, Північна Ірландія та Лондон (рис. 1). Якщо не враховувати столицю, то саме регіони етнічної нестабільності і висловили свою, відмінну від решти держави, думку. Хоча відрив виявився мізерним, однак не можна упустити ймовірності у майбутньому, при збереженні загальних настроїв у державі, об'єднання шотландців уже довкола не тільки етнічної окремішності, але і відмінного бачення політичного шляху розвитку у складі Європи регіонів. Такий розвиток подій є доволі реальним, особливо якщо врахувати довгу історію шотландських референдумів, результати яких постійно збільшують прірву з національною державою. Більше того, Шотландія уже пройшла довгий шлях політизації етнічності, та має власні політичні органи, повноваження яких зростають.

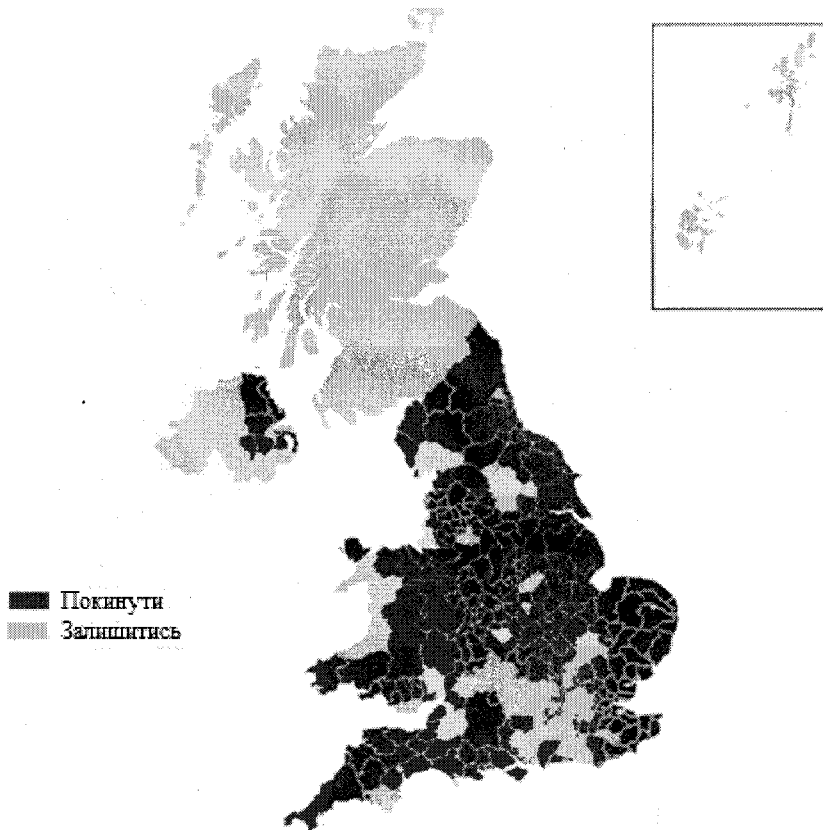

Рис. 1. Результати референдуму щодо членства Сполученого Королівства в ЄС 23 червня 2016 року [11]

Сьогодні у Шотландії беззаперечним лідером у політичному просторі є Шотландська національна партія (SNP). На виборах до Шотландського парламенту у 2016 році ця політична сила здобула переконливу перемогу у 46,5% голосів виборців. Предметно, що Шотландська лейбористська та консервативна партії отримали тільки 22,6% та 22% відповідно [23]. На місцевих виборах в Шотландії у 2017 році SNP знову зайняла перше місце з результатом 32,3% голосів [13].

У Північній Ірландії ситуація дещо відмінна, адже на останніх виборах до місцевого парламенту у 2017 перемогу (28,1%) здобула партія DUP (Democratic Unionist Party), яка ідентифікує себе із британською ідентичністю та виступає противником возз'єднання регіону із Ірландією. Однак, другою у рейтингу партій виявилась радикально налаштована SF (Sinn Fein) із результатом 27,9% [21]. Такий невеликий відрив двох партій з абсолютно відмінним баченням політичного майбутнього регіону говорить про конфронтацію та значну фрагментарність суспільства. Подібного роду конфронтація може спровокувати політичний конфлікт із високим порогом компромісу.

Фрагментарність політичних уподобань у регіонах є вагомим чинником сучасних взаємин із Лондоном та дає центру надію на розпорощення руху незгодних. Така електоральна карта відображає як самоусвідомлення своєї унікальності, так і збереження зв'язку із політичними реаліями Сполученого Королівства. Однак, не варто ігнорувати той факт, що сьогодні найбільш популярна політична сила у Шотландії схиляється до незалежної Шотландії, яка беззаперечно повинна залишитись у ЄС. А друга за популярністю політична сила у Північній Ірландії є частиною загально ірландської партії та асоціює себе перш за все із Белфастом та Дубліном, а вже потім з Лондоном. Саме тому, після результатів Brexit у 2016 році, центральній владі потрібно всерйоз взяти до уваги категоричне «ні» виходу із ЄС Шотландії та Північної Ірландії.

Сучасний Перший міністр Шотландії та лідер SNP Нікола Стерджен висловила бажання провести новий референдум у 2021 році. Звісно, позиція Даунінг-стріт є незмінною, мовляв, шотландці зробили свій вибір у 2014 році. Однак, лідери шотландських індепендентів незгодні із цим та мотивують свої вимоги результатами Brexit у регіоні. Питання незалежності Шотландії може стати тим буфером, який зупинить Brexit та не дасть усій країні канути у новий період «політики ізоляції». «Ми маємо сьогодні можливість зупинити Brexit для всього Сполученого Королівства – і ми повинні скористатися цією можливістю» – зауважила в одному з інтерв'ю Н. Стерджен [24].

Реакція політичних еліт Північної Ірландії була тотожною. За словами Деклана Кірні (голова партії Шинн Фейн) результати Brexit різко змінили політичні обставини, тому партія буде вимагати проведення референдуму стосовно возз'єднання регіону із Ірландією [22].

Цікаво, що політичні еліти Північної Ірландії висловлювали думки стосовно необхідності спільного обговорення із лідерами Шотландії політичного майбутнього обох суб'єктів Сполученого Королівства. Мартін Макгіннесс, заступник Першого міністра Північної Ірландії та один із лідерів Шинн Фейн (SF), зауважив що «SF буде шукати термінової зустрічі з ірландським урядом, європейськими інституціями, а також, колегами в Шотландії, щоб обговорити майбутні дії в інтересах усіх наших людей» [10]. Такі сподівання передбачувані, адже обидва регіони опинились в опозиції до загальнодержавного вердикту населення. Тісна кооперація малоімовірна, адже регіони надто відмінні за багатьма аспектами, однак таку широку коаліцію політичних еліт двох регіонів у питаннях тиску на центральну владу не варто остаточно відкидати із політичних прогнозів щодо переговорів по Brexit.

Згідно із опитуванням Ipsos MORI (King's College London Polling Club) що було проведене у лютому 2019 в Сполученому Королівстві, 36% британців заявили, що хотіли б, щоб Північна Ірландія вирішила залишитися в Королівстві, тоді як 18% вважають за краще, щоб вона приєдналася до Ірландії; ще 36% сказали, що вони не проти, і 9% не ви-

значились [15]. У 2018 подібне опитування проводили Panelbase. Тоді, опитування виявило, що 43% жителів Сполученого Королівства приймуть відокремлення Шотландії, як «частину ціни» Brexit, у порівнянні з 35%, які виступатимуть проти цього, решта 22% – не визначились. Цікаво, що схожі результати було отримано на тотожне запитання щодо Північної Ірландії: 45% – «так»; 31% – «ні»; 24% – «не визначились» (рис. 2) [14].

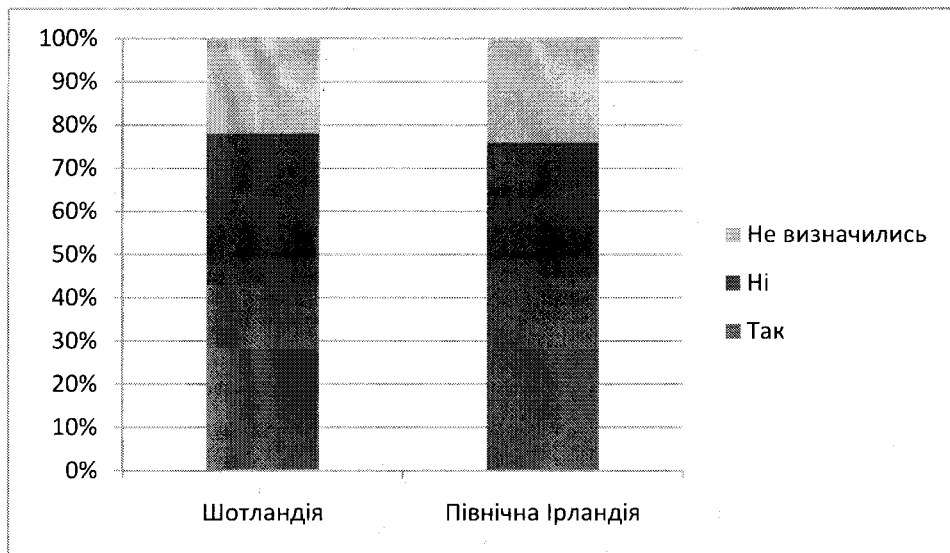

Рис. 2. Результати опитування Panelbase у 2018 році, де було поставлено питання: «Чи приймуть жителі Сполученого Королівства відокремлення Шотландії / Північної Ірландії як «частину ціни» Brexit?» [14]

Сьогоднішня невизначеність із процесом виходу Сполученого Королівства тільки шкодить порозумінню із регіонами ймовірної нестабільності. Експерти озвучують ймовірні втрати держави від розриву із ЄС, однак варто взяти до уваги, що економічна ситуація сьогодні куди краща у Шотландії, у порівнянні із Північною Ірландією. Так, згідно із даними Economic Statistics Centre of Excellence (ESCoE) за перший квартал 2019 року економіка Шотландії зросла на 2%, в той час, як Північна Ірландія змогла досягти зростання на 0,7% (середній показник у Сполученому Королівстві складає 1,5%) (рис. 3) [8]. Північна Ірландія в економічному плані у порівнянні із Шотландією виглядає менш самодостатнім регіоном. Її частка у ВВП Сполученого Королівства, як і темпи зростання, одні з найменших серед регіонів держави. Однак, такі показники аж ніяк не применшують можливості регіону до відокремлення, адже якщо Шотландія орієнтується на модель сецесії (відокремлення із метою створення власної держави), то Північна Ірландія – на ірредентизм, тобто воз'єднання із Ірландією. Саме тому, відсутність економіч-

них мотивів відокремлення не має розглядатись як запобіжник, чи стримуючий елемент, навпаки, у реаліях Північної Ірландії цей фактор взятий на озброєння як ознака «некомфортних умов» господарювання для регіону в межах Сполученого Королівства. Основний аргумент сто-сується доцільності об'єднання острова, що усуне багато стримуючих нюансів у співпраці обох його частин.

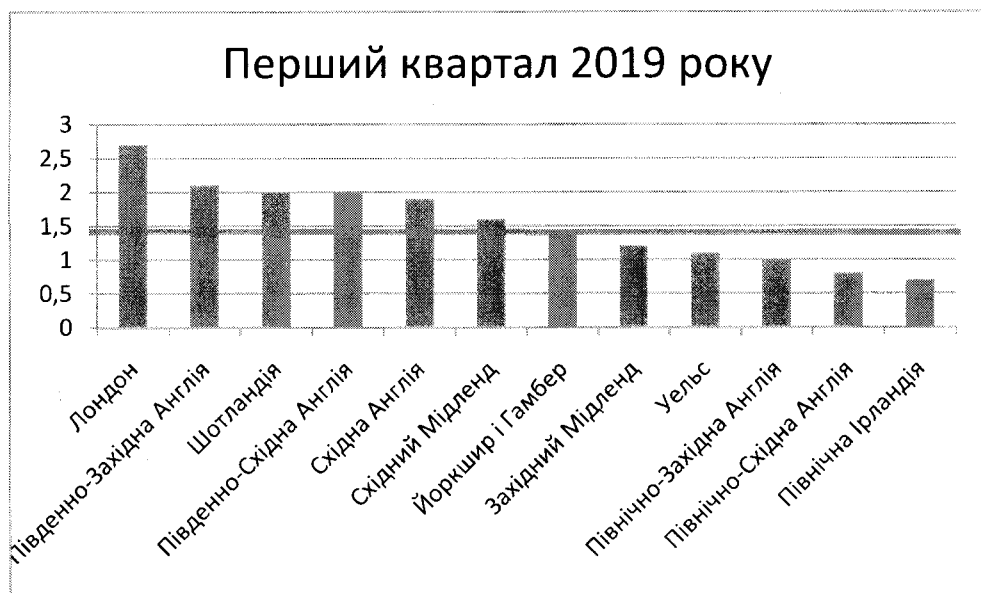

Рис. 3. Зростання економіки Сполученого Королівства за перший квартал 2019 року (за регіонами) у, на основі даних Economic Statistics Centre of Excellence (ESCoE) [8]

Ольстерська проблема постала як складне переплетення етнічного сепаратизму у поєднанні із конфесійним фактором. У Північній Ірландії ситуація завжди характеризувалась, неформально, двосторонньою участю у питанні взаємин із центром. Так, етнічна меншина (ірландці) поділились за конфесійною складовою на протестантів, які в основному були нащадками британських та шотландських колоністів, однак вважають себе ірландцями, та традиційних ірландців-католиків. Така ситуація ускладнює процес консолідації етнічної групи та суттєво підриває можливості політичного об'єднання острова Ірландія. У Шотландії ж конфесійний чинник менш відчутний.

Етнічний сепаратизм Північної Ірландії з самого початку розвивався у дусі ірредентизму, тобто намагання приєднатися до решти Республіки Ірландія. Однак, саме великий вплив, власне, британського населення у регіоні та ірландців-протестантів (нащадків британських колоністів) значною мірою стає на заваді втілення ідей ірландських націоналістів. Близько чверті населення сучасної Північної Ірландії бажає за-

лишити Сполучене Королівство, що є досить невеликим показником для значних зрушень та легітимізації на міжнародній арені. Північна Ірландія, як і Шотландія залишаються складними питаннями сучасної британської політики.

За результатами аналізу політичної ситуації, Шотландія та Північна Ірландія сьогодні залишаються складним питанням внутрішньої та зовнішньої політики Сполученого Королівства. Так, скажімо, сьогодні Шотландії притаманні: високий рівень згуртованості політичних еліт, сприятливе економічне зростання, ріст підтримки ідеї відокремлення, високий рівень легальної політичної самоврядності тощо. Шотландія відзначається особливою активністю по відношенню до питання бачення політичного майбутнього регіону. На референдумі щодо виходу Сполученого Королівства із ЄС Шотландія, також, показала найвищий рівень підтримки союзу. Однак, Північна Ірландія за рядом показників випереджає Шотландію. Так, скажімо, цей регіон відзначається високим рівнем етномовної ідентифікації, нижчий показник конфесійної роздробленості тощо. Наявність довгої історії кровопролитної боротьби за відокремлення та тісних зв'язків із політичними партіями Ірландії вимагають прискіпливої уваги до Ольстеру з боку Лондона.

Отже, сепаратистські тенденції у Сполученому Королівстві проявляються головним чином у двох регіонах – Шотландії та Північній Ірландії. Етнічний сепаратизм ірландців є відмінним за своєю суттю від шотландського. Так, важливу роль в Ольстері відіграє релігійна відмінність між Ірландією (католицькою) та Британією (протестантською), тому етнічна самосвідомість ірландців переплелась із релігійним фанатизмом. Шотландія, також, відзначається певним рівнем роздробленості релігійних вподобань, однак, загалом, шотландська церква згуртовує регіон, вказує на його самобутність та унікальність. Значна фрагментарність поглядів в Північній Ірландії є стримуючим елементом до відокремлення регіону, адже слугує бар'єром до досягнення необхідного рівня згуртованості та внутрішнього порозуміння. Чого не скажеш про Шотландію, адже процес деволюції, тут, розширює повноваження автономії регіону з кожним роком. Шотландці, як і ольстерці, висловлюють зовсім інші думки стосовно майбутнього політичного та економічного розвитку власних регіонів, а ніж центр, що у поєднанні із високим рівнем політизації етнічності створює ризик їх відокремлення. Таким чином, результати проведеного аналізу стверджують про підвищений рівень небезпеки відокремлення, в першу чергу, Шотландії. Однак, зауважимо, що у питанні політичної інституціоналізації сепаратизму у Шотландії та Північній Ірландії, сьогодні вирішальну роль відіграють активність політичних еліт регіонів. Саме тому, мінімальний поріг переваги тільки підкреслює серйозність ситуації та обумовлює потребу негайної уваги до Шотландії та Північної Ірландії з боку Лондона.

Література

1. Білоножко С. Англо-шотландські відносини: деволюція замість федерації / С. Білоножко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – №35. – С. 286-289.
2. Козак Т. Соціальний контекст регіональної політики у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії / Т. Козак // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2012. – №31. – С. 104-110.
3. Cairney P. The scottish political system since devolution: from new politics to the new scottish governmen. – Charlottesville, USA, 2011. – 278p.
4. Roehner B. Separatism and disintegration: a comparative in vestigation. LPTHE, University of Paris (Pierre and Marie Curie), 2016. – 368p.
5. Salmond A. *The Dream Shall Never Die: 100 Days That Changed Scotland Forever*. – London, 2015. – 272p.
6. Act Northern Ireland 2016 [Electronic Resource]. – Access Mode: <http://www.legislation.gov.uk/nia/2016/30/contents>
7. Alex Salmond quits after dream of independence gets crushed [Electronic Resource] // The Washington Post. – Access Mode: https://www.washingtonpost.com/world/alex-salmond-quits-after-dream-of-independence-gets-crushed/2014/09/19/cf10ea4b-23e4-42dc-84eb-ff9f02b848ea_story.html?noredirect=on&utm_term=.b2b425c438d6
8. Differences in economic growth across the UK remained substantial in the year to Q1 2019 [Electronic Resource] //Economic Statistics Centre of Excellence. – Access Mode: <https://www.escoe.ac.uk/differences-in-economic-growth-across-uk-remained-substantial/>
9. EU Referendum: Brexit Vote Results – Bloomberg [Electronic Resource]. – Access Mode: <https://www.bloomberg.com/graphics/2016-brexit-referendum/>
10. EU referendum: Northern Ireland votes to Remain [Electronic Resource] // BBC. – Access Mode: <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland>
11. EU referendum: The result in maps and charts [Electronic Resource] // BBC. – Access Mode: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-36616028>
12. Fewer NI people feel British than other UK regions – survey [Electronic Resource] // BBC. – Access Mode: <https://www.bbc.com/news/uk-northern>
13. Full Scottish council lection results published [Electronic Resource] // BBC. – Access Mode: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland>
14. Nations Overboard [Electronic Resource] // Rev. Stuart Campbell. – Access Mode: <https://wingoverscotland.com/nations-overboard/>
15. One in three Britons would mind if Northern Ireland voted to leave the UK, poll finds [Electronic Resource] // Ipsos MORI. – Access Mode: <https://www.ipsos.com/ipsos-mori/en-uk/one-three-britons-would-mind-if-northern-ireland-voted-leave-uk-poll-finds>
16. Scotland Act 2016 [Electronic Resource]. – Access Mode: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2016/11/contents>
17. Scots don't support a second independence referendum [Electronic Resource] // You Gov. – Access Mode: <https://yougov.co.uk/news/2016/09/01/>

18. Scottish independence referendum – Results [Electronic Resource] // BBC [18 September 2014]. – Access Mode: <http://www.bbc.com/news/events/scotland-decides/results>
 19. Scottish independence: Yes vote climbs to 49% [Electronic Resource] // You Gov. – Access Mode: <https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2019/04/27/scottish-independence-yes-vote-climbs-49>
 20. Scottish referendum: Scotland votes 'No' to independence [Electronic Resource] // BBC. – Access Mode: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland>
 21. Sinn Fein close gap on DUP [Electronic Resource] // BBC. – Access Mode: <https://www.bbc.com/news/election/ni2017/results>
 22. Sinn Fein says British vote to leave EU intensifies case for united Ireland vote [Electronic Resource] // Reuters. – Access Mode: <https://www.reuters.com/article/us-britain-eu-nireland-sinnfein>
 23. SNP celebrate victory in Scotland [Electronic Resource] // BBC. – Access Mode: <https://www.bbc.com/news/election/2016/scotland/results>
 24. Sturgeon wants Scottish independence referendum by 2021 [Electronic Resource] // BBC. – Access Mode: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland>
 25. 1973: Northern Ireland votes for union [Electronic Resource] // BBC. – Access Mode: <http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/march/9/new>
- Стаття надійшла до редакційної колегії 12.12.2019 р.
Рекомендовано до друку д. політ. н., професором Монолатієм І.С.,
д. політ. н., професором Полярковою Т.К. (Київ).*

THE POLITICAL FUTURE OF SCOTLAND AND NORTHERN IRELAND. TWO WAYS – ONE CHOICE?

M. A. Mosora

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76025, Ivano-Frankivsk, Shevchenko Str., 57;
ph.: 38(096)43-40-284; e-mail: mosoramihajlo@gmail.com*

The article analyzes the features of the politicization of the Scotland and Northern Ireland at the present stage. The basic identifiers for the communities in these regions are revealed. The important role of devolution policy in the political relations of the Center with regions in the United Kingdom is justified. Emphasis is placed on the exceptional importance of Brexit in the context of strengthening the separation of the Scotland and Northern Ireland. It is marked common and distinctive features of both regions in the vision of the political future. The current state of the factors contributing to separatism in both regions is compared. Estimates of the likelihood of increased separation movements in the Scotland and Northern Ireland in the future are given.

Key words: *separatism, devolution, irredentism, secession, Brexit, Scotland, Northern Ireland, United Kingdom, EU.*

ТУРЕЦЬКО-ЙОРДАНСЬКІ ДВОСТОРОННІ ВІДНОСИНИ: РОЗБІЖНОСТІ НА ТЛІ СПІЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Д. О. Ніколаєва

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова;

м. Одеса, вул. Дворянська, 2; тел. +38 (048) 723-52-54;

e-mail: dasha_nik2008@ukr.net

Аналізуються позиції Туреччини та Йорданії як суб'єктів близько-східної регіональної системи міжнародних відносин. Розкрита роль Туреччини та Йорданії у побудові архітектури регіональної безпеки на Близькому Сході. Охарактеризовані особливості двосторонньої співпраці та її динаміка. Визначено проблеми, які становлять спільний інтерес: врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту; громадянська війна в Сирії й спричинені нею проблема біженців; посилення взаємовигідної економічної співпраці та ін.

Ключові слова: Туреччина, Йорданія, Близький Схід, палестино-ізраїльський конфлікт, сирійська криза, біженці.

Республіка Туреччина та Йорданське Хашимітське Королівство – два важливі актори близькосхідної регіональної системи міжнародних відносин. Вони є активними суб'єктами процесу вироблення стратегій взаємодії країн Близького Сходу щодо розв'язання конфліктів у регіоні з урахуванням динамічних змін, які відбуваються в архітектурі регіональних міжнародних відносин. Регіональні та міжнародні події останнього десятиліття суттєво вплинули як на Туреччину, так і на Йорданію. Обидві країни від початку у 2011 році Арабської весни опинилися перед спільними викликами, зумовленими, найперше, громадянською війною в Сирії як територіального сусіда обох аналізованих держав. Двосторонні взаємини між Туреччиною та Йорданією є одним із визначальних чинників близькосхідної регіональної системи міжнародних відносин, що й актуалізує їх вивчення політичною наукою.

Туреччина впродовж уже тривалого часу здійснює значний вплив на держави Близького Сходу. Її зовнішня політика щораз частіше набуває характеристик антиізраїльської та проісламської [8, с. 1]. Це попри те, що в минулому Туреччина увиразнювала антиісламську політику, а відносини з арабськими країнами були прохолодними через прозахідну й антиісламську політику М. К. Ататюрка.

Якщо Туреччина, завдяки розташуванню в одному з геостратегічно найбільш значущих регіонів планети, є політичним «важковаговиком» міжнародної політики, то Йорданію зазвичай характеризують як

державу-балансир [1, с. 100], яка більш-менш підтримує зрівноваженість близькосхідної системи міжнародних відносин, хоч і має за багатьма показниками обмежені ресурси. Йорданія перебуває в центрі конфліктів на Близькому Сході. Роль цієї невеликої держави у регіоні не можна недооцінювати, оскільки позиції Йорданії є одним із важливих чинників у боротьбі з викликами регіональної безпеки.

Помітно, що останніми роками Туреччина та Йорданія зміцнюють двосторонні зв'язки, об'єднуючись у позиціях щодо регіональних викликів. Обидві країни мають спільні позиції з низки проблем. Проблема Палестини, висхідна роль Ірану в регіоні, нестабільність в Іраку, потоки біженців зі Сирії – це лише найважливіші питання спільного інтересу Туреччини та Йорданії в вимірі регіональної стабільності та безпеки.

Значущим для активізації турецько-йорданських відносин став факт відновлення влітку 2019 року Йорданією повноцінних дипломатичних стосунків із Катаром, куди було призначено дипломатичного представника. Це сталося після двох років перерви у відносинах двох держав. Йорданія в червні 2017 року підтримала ті держави Близького Сходу (ОАЕ, Саудівська Аравія, Бахрейн, Єгипет; згодом перелік розширився), які звинуватили Катар у підтримці тероризму та екстремізму, зокрема «Аль-Каїди» та «Ісламської держави». Тоді Йорданія прийняла рішення знизити рівень свого дипломатичного представництва в Катарі (відкликати посла, але не закривати посольство). Також Йорданія відкликала ліцензію в катарського телеканалу «Al Jazeera». Водночас Йорданія не приєдналася до т. зв. «Антитерористичного квартету» (АТQ) у складі перелічених вище чотирьох держав Близького Сходу. Очевидно, вона ціннісно зорієнтована на підтримку відносин з усіма країнами Близького Сходу, однак є певні сфери (до прикладу, палестино-ізраїльський конфлікт), де Йорданія послідовно відстоює свої позиції, відмінні від інших суб'єктів близькосхідної політики. Такі розбіжності, зокрема, існують між Йорданією та Саудівською Аравією щодо Палестини.

Відновлення повноцінного дипломатичного представництва Йорданії стало поштовхом до активізації турецько-йорданських відносин, позаяк Туреччина виступає одним зі союзників Катару. Турецька влада в особі президента Р. Т. Ердогана назвала помилковим рішення держав «Антитерористичного квартету» розірвати дипломатичні відносини з Катаром; також було засуджено дії США щодо міжнародної ізоляції Катару. Відтак одразу після призначення нового посла Йорданії в Катарі відбулися важливі перемовини на рівні міністрів закордонних справ Туреччини та Йорданії. Акцент було зроблено на декларуванні наміру розширити економічну співпрацю та поглиблювати координацію з регіональних (близькосхідних) питань. Також відзначимо, що в часі народних заворушень у Йорданії (червень 2018 р.) саме Катар виділив 500 млн дол. США фінансової допомоги Йорданії та запропонував 10 тис. робочих місць для йорданців на території Катару. Нині грошові перекази додому цих працівників конструктивно впливають на економіку Йорданії.

Йорданія відноситься до тих держав, від яких узалежені «перспективи досягнення миру на Близькому Сході загалом та розв'язання палестинської проблеми» [2, с. 61–62]. Позиція Йорданії з палестинської проблеми віддавна (від 1947 року) відрізнялась від решти арабських держав. Йорданія залишила за собою право вільних і незалежних дій внаслідок особливих відносин із Палестиною, проживання на її території значної кількості палестинців. Попри історично тісні стосунки Йорданії з країнами Перської затоки, найперше – Саудівською Аравією, Йорданія в особі короля Абдалли II досі намагалася зберігати незалежність на міжнародній арені та уникати поляризації.

Найперше звернемося до проблеми Палестини, щодо якої дві країни перебувають на близьких позиціях. І Туреччина, і Йорданія перебувають в опозиції до рішення президента США Д. Трампа визнати Єрусалим столицею Ізраїлю¹ та перенесення американського посольства з Тель-Авіва. І Туреччина, і Йорданія домагаються припинення палестино-ізраїльського конфлікту мирними засобами; обидві держави підтримують Палестину на міжнародному рівні. Відповіддю на рішення Д. Трампа стало рішення, прийняте на саміті Організації ісламського співробітництва (Стамбул, 13.12.2017 р.), до якої зокрема входять Туреччина та Йорданія, про визнання Палестини суверенною державою зі столицею у Східному Єрусалимі.

Видається, що для Туреччини палестинське питання вирізняється за значущістю за інші проблеми Близького Сходу. Це пов'язано з глибокими історичними та ідеологічними вимірами цього питання в сприйнятті турецького народу. Схожа підтримка, характерна й для Йорданії, оскільки наявна велика кількість палестинських біженців, які отримали підданство Йорданії². Навіть більше, йорданський король Абдалла II офіційно від 31.03.2013 р. є хранителем мусульманських і християнських святинь в Єрусалимі (мечеті Аль-Акса, гробниці Ісуса Христа та ін.), а відтак наділений правом докладати будь-яких зусиль для їх захисту [9]. На відміну від керівників інших держав Перської затоки (найперше – Саудівської Аравії), президент Туреччини Р. Т. Ердоган проголосував за підтримку ролі хашимітської династії короля Абдалли II як зберігача релігійних святинь в Єрусалимі [5]. Зрештою така роль Абдаллі II

¹ Статус Єрусалима є одним із найгостріших питань у відносинах між Ізраїлем і арабськими сусідами. Він безпосередньо пов'язаний із конфліктом між Ізраїлем і Палестинською автономією, яку підтримує ісламський світ. Ізраїль розглядає Єрусалим своєю столицею, але палестинці перебувають на позиціях, що Східний Єрусалим – столиця їхньої майбутньої держави. США власне першими у світі визнали Єрусалим столицею Ізраїлю. Це сталося попри прохання лідерів арабських країн утриматися від цього кроку, аби не відбулося ескалації конфлікту в регіоні.

² Приблизно 750 тис. палестинців добровільно або примусово залишили свої домівки. Серед країн регіону, в яких вони знайшли притулок як біженці, лише Йорданія надавала їм громадянство (підданство) [3, с. 131].

(принаймні щодо мусульманських святинь) відведена не випадково – він прямиий нащадок пророка Мухаммеда у 43-му поколінні.

Турецький глава держави Р. Т. Ердоган все ж залишається спірною фігурою серед йорданців [4]. Багато хто захоплюється ним за його позицію в відносинах з Ізраїлем та США, але інші розглядають його як демагога та політичного опортуніста. Не завжди позитивним щодо турецького президента є й ставлення йорданського правителя Абдалли II [17]. Наприклад, упродовж трьох років (від 06.03.2016 р.) король Абдалла II не зустрічався з турецьким президентом, хоч загалом понад 25 % усього робочого часу у ці роки проводив у закордонних відрядженнях. Причин цьому чимало. Зокрема, Р. Т. Ердоган несхвально відгукувався про єгипетського главу держави Ас-Сісі (називав його «нелегітимним тираном»), в той час як Єгипет є одним із найбільших союзників Йорданії. Також турецький глава держави підтримує палестинський рух ХАМАС, а ізраїльський монарх – рух ФАТХ, конкурента ХАМАСу (власне рух ХАМАС в Йорданії та Єгипті заборонений, а в багатьох країнах він позиційований як терористична організація). Також Р. Т. Ердоган підтримує партію «Брати-мусульмани», з якою в багатьох державах борються як з виявом ісламського екстремізму (наприклад, цей рух від 2013 року заборонили в Єгипті). В Йорданії «Брати-мусульмани» перебувають в опозиції до короля Абдалли II і в країні навіть вживаються обмежувальні заходи до нього.

Йорданія має найдовший кордон з Ізраїлем і, відтак, збільшуються ризики її стабільності. Питання Єрусалиму має життєво важливе значення для власної легітимності короля Абдалли II. Враховуючи низку чинників, видається, що Йорданія зацікавлена співпрацювати з Туреччиною щодо палестино-ізраїльського конфлікту. Хоч питання Палестини в регіональних стратегічних розрахунках як Туреччини, так і Йорданії, а також їх двосторонньої співпраці, є на чільному місці, але рівень співпраці в цьому питанні поки що не можна уважати достатнім.

Однією з точок співпраці Туреччини та Йорданії є проблема громадянської війни у Сирії, оскільки обидві країни несуть важкий тягар війни, що відбувається поруч їх державних кордонів. Станом на листопад 2019 року за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Йорданії перебувало 655 тис. осіб (11,6 % від загальної кількості біженців), в Туреччині – 3,7 млн осіб (65,1 % від загальної кількості) [19]. Водночас у медіа наводяться значно вища кількість сирійських біженців, особливо на території Йорданії (до 2 млн осіб [7]). Втім, попри масштаби проблеми передчасно стверджувати, що між Туреччиною та Йорданією ведеться активна співпраця щодо проблеми біженців, хоч саме ці країни чи не найсильніше відчули деструктивні наслідки громадянської війни в Сирії [7].

Очевидними є певні відмінності у політиках Туреччини та Йорданії щодо біженців зі Сирії. Забезпечивши скорочення потоку шукачів

притулку та мігрантів зі Сирії до ЄС, Туреччина активно лобіює вимогу візової лібералізації. Однак, попри схвальну оцінку ЄС дій Туреччини щодо призупинення потоку біженців в країни ЄС, це не визнано достатнім для скасування короткострокових віз для турецьких громадян (наявні 72 пункти вимог для надання безвізового режиму).

Надавши притулок справді великій кількості біженців, Туреччина водночас повільно виконує вимоги щодо надання таким особам доступу до ринку праці, розв'язання проблеми захисту їх особистих даних, гарантування основних прав та свобод людини. Опитування [6] сирійських біженців, які перебували у двох містах – турецькому Стамбулі та йорданському Ез-Зарку – засвідчило певні відмінності двох країн у підходах до надання допомоги. Зокрема, у Стамбулі більшість біженців отримують незначну підтримку або не отримують її, а відтак змушені самотужки знаходити способи виживання. Більшість із них працюють нелегально, а влада не санкціонує це, дозволяючи певний ступінь свободи. Хоча нещодавно Туреччина дозволила біженцям подавати заявки на отримання дозволів на роботу, більшість не можуть подолати фінансові та бюрократичні перешкоди, пов'язані з його отриманням. Турецькі роботодавці теж не схильні до офіційного найму біженців з огляду на необхідність сплачувати соціальні внески за офіційно працевлаштованих. Відтак сирійські шукачі притулку в Туреччині є вразливими до експлуатації; їх заробіток нижчий за прожитковий мінімум, вони постійно змушені шукати компроміси між потребами у харчах, житлі, освіті, лікуванні тощо. Водночас Туреччині передбачено надання фінансової допомоги 6 млрд євро на реалізацію проєктів підтримки біженців зі Сирії. Ця допомога не перераховується до державного бюджету Туреччини, а конкретно надається під проєкти (спершу фінансувалися первинні потреби біженців, а надалі – проєкти їх культурної інтеграції, вивчення мови, здобуття професійної освіти, працевлаштування тощо). Наразі проблемою залишається те, що дуже мало сирійців отримали у Туреччині офіційний дозвіл на роботу, багато нелегальних працівників – діти з родин сирійських біженців.

Натомість у йорданському Ез-Зарці в значно ширшому обсязі реалізуються програми допомоги. Уряд Йорданії погодився зменшити обмеження в доступі сирійських біженців на отримання дозволу на роботу в окремих секторах економіки та професіях. Йорданська влада, у порівнянні з турецькою, більш жорстка у ставленні до тих біженців, які працюють нелегально. Загалом очевидними є зміни, які відбулися за чотири роки активних міграційних потоків зі Сирії до Йорданії: ліберальна політика щодо біженців поступово змінюється на більш жорстку, а кордон Йорданії зі Сирії – від відкритого до практично закритого.

Водночас маємо припущення про доволі насторожене ставлення Йорданії до зростання сили Туреччини в арабському світі, де вона використовує свій вплив як сунітська держава для конкуренції за лідерство зі

Саудівською Аравією [5]. Загальновідомо, що Туреччина та Саудівська Аравія – традиційні геополітичні конкуренти на Близькому Сході. Натомість Йорданія вже довготривало певною мірою узалежнена від монархій Перської затоки, маючи обтяжену значним зовнішнім боргом економіку. Фінансово-економічна ситуація в Йорданії не є сприятлива: зовнішній борг країни незмінно зростає³. Країни Перської затоки задекларували намір фінансово підтримати Йорданію в умовах фінансової кризи та на тлі масштабних соціальних протестів, які пройшли взимку 2018 року, а також тиску МВФ з вимогами провести рекомендовані економічні реформи. Така підтримка Йорданії надзвичайно потрібна в умовах збереження значного навантаження на соціально-економічну інфраструктуру країни через велику чисельність біженців зі сусідніх Сирії та Іраку.

Водночас у політологічному дискурсі озвучуються оцінки того, держави Перської затоки все ж неналежно фінансово підтримують Йорданію, і, не виключено, саме це дало поштовх до помітного «потепління» Йорданії з Катаром та Туреччиною, які є ключовими конкурентами Саудівської Аравії. Можливо, навіть відбувається деякий проворот у зовнішній політиці Йорданії, адже досі вона активно підтримувала Саудівську Аравію та ОАЕ в більшості регіональних і міжарабських конфліктів.

Відзначимо, що у березні 2018 році Йорданія навіть зупинила дію угоди про вільну торгівлю з Туреччиною. Не виключено, що це відбулося під тиском союзників у Перській затоці, які намагаються мінімізувати роль Туреччини у регіоні Близького Сходу. Водночас офіційне обґрунтування такого рішення йорданською стороною пояснено негативним впливом умов угоди на місцеву йорданську промисловість та потребу забезпечити її конкурентоспроможність [13].

Згадана вище угода про вільну торгівлю між Туреччиною та Йорданією набула чинності ще у 2011 році. Для Йорданії вона не дала очікуваних результатів: торговельний баланс різко збільшився винятково на користь Туреччини. Натомість турецькі інвестиції в йорданську економіку суттєво не зросли, як це було передбачено угодою. Наприклад, за даними за 2016 рік торговельний обмін між Туреччиною та Йорданією становив близько 742 млн дол. США, з яких 664 млн дол. США – експорт Туреччини до Йорданії, і лише 78 млн дол. США – експорт Йорданії до Туреччини. У наступному, 2017 році, за даними Турецької асамблеї експортерів (ТІМ) Туреччина знову ж експортувала до Йорданії товарів на значну суму – 672 млн дол. США [12]. З огляду на не взаємовигідні результати дії угоди про вільну торгівлю Йорданія в односторонньому порядку призупинила дію угоди про вільну торгівлю з Туреччиною та запровадила митні збори на турецький імпорт у розмірі 20–30 %.

³ Державний борг Йорданії дорівнює 95% річного ВВП, а рівень безробіття серед молоді становить 41 %. Понад мільйон з 9,7 млн населення Йорданії – за межею бідності [14].

Наголосимо: угода про вільну торгівлю була саме призупинена, а не скасована; це не виключає перспективи її відновлення, якщо турецькою стороною ініціюватиметься підтримка йорданських місцевих виробників, зокрема з передачі ноу-хау [11]. Також йорданська сторона озвучувала пояснення призупинення угоди недобросовісною конкуренцією зі сторони турецької влади [18]. Йорданія мала очікування скористатися турецькими технічними розробками, але замість цього відбувся лише величезний потік турецького експорту (найперше – текстилю) до Йорданії та проявилися великі дисбаланси у двосторонньому торговому обміні.

Зауважимо, що на офіційному сайті Міністерства закордонних справ Республіки Туреччина в частині аналізу турецько-йорданських відносин відзначено факт підписання у 2011 році угоди про вільну торгівлю⁴, але відсутня інформація про її призупинення з ініціативи йорданської сторони.

01.10.2019 р. Туреччиною та Йорданією була підписана нова рамкова угода про активізацію двосторонньої торгівлі. Її потенціал є взаємовигідним, адже для Туреччини Йорданія залишається великим ринком збуту; йорданська ж сторона все ще зберігає зацікавленість у співпраці в очікуванні інвестицій в економіку країни та активного комерційного обміну.

Певний час проблемою двосторонніх відносин уважалася відсутність прямого авіасполучення між Стамбулом і Акабою [16] (цей аеропорт має стратегічне значення для розвитку йорданського туризму з огляду на близькість до стародавнього міста Петра). У 2018 році цей повітряний маршрут вдалося відновити з авіакомпанією «Turkish Airlines» [20]. Оскільки скельне місто Петра є найпопулярнішою історичною пам'яткою Йорданії (у 2007 році Петра позиційована одним зі семи нових «чудес світу»), постійним джерелом доходу держави від розвитку цього туристичного напрямку, то Йорданія активно лобіювала запуск прямого авіасполучення з таким важливим світовим авіавузлом, яким є Стамбул.

Аналіз зовнішньополітичного курсу Йорданії дозволяє зробити висновок, що ця держава прагне перебувати на максимально поміркованих позиціях. Вона певною мірою віддаляється від країн Перської затоки як давніх партнерів і зближується як з Туреччиною, так і з Катаром, ставлячи себе десь посередині [10]. Схоже, що Йорданія реалізуючи зовнішню політику, не хоче бути частиною жодної осі або коаліції в регіоні, крім коаліції для боротьби з ІДІЛ. Також Йорданія вже не зацікавлена бути частиною антикатарської коаліції. Не виключено, що Йорданія зміцнює зв'язки з Туреччиною, бо остерігається зростання її сили в арабському світі. Адже Туреччина останнім часом нарощує свій вплив як головний сунітський мусульманський силовий гравець, який конкурує з Саудівською Аравією на Близькому Сході.

⁴ Див.: <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-jordan.en.mfa> Перегляд станом на 01.12.2019 р.

Дедалі частіше в політичному дискурсі ставиться питання про те, чи формується альянс Туреччини, Катару та Йорданії на зміну іншим форматам співпраці у регіоні (наприклад, співпраці Йорданії та Саудівської Аравії тощо). Не в останню чергу саме Йорданія ініціює такі зовнішньополітичні метаморфози, адже ця держава орієнтовно від початку 2017 року (обрання Д. Трампа президентом США) щораз більше усвідомлює зміни у регіоні, їх можливий вплив на стабільність королівства за умов уже наявних значних економічних проблем. Відтак відбувається переосмислення зовнішньої політики Йорданії щодо традиційних союзників.

Дослідження дозволило зробити такі висновки:

– Туреччина та Йорданія формують свою зовнішню політику на основі взаємних інтересів. Ініціатива США щодо зміни інституційного статусу Єрусалиму та низка інших чинників створили підґрунтя для поглиблення співпраці Туреччини та Йорданії. Двосторонні турецько-йорданські відносини нині сконцентровані на таких важливих напрямках, як врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту; громадянська війна в Сирії й спричинені нею проблеми біженців; взаємний намір посилювати економічну співпрацю на взаємовигідних умовах (цей аспект співпраці останніми роками не можна вважати успішним для йорданської сторони). Періодично ці взаємини активізуються або ж сповільнюються [15], а між лідерами Туреччини та Йорданії є доволі вагомі протиріччя щодо підтримки певних політичних сил (як-от, ХАМАС, ФАТХ, «Брати-мусульмани» та ін.);

– Йорданія, як країна, сильно узалежнена від зовнішньої допомоги, намагається забезпечити собі нейтральну позицію у відносинах з територіальними сусідами та державами-гегемонами Близького Сходу, зокрема й з Туреччиною. Туреччини, навпаки, позиціонує себе як сильний гравець на глобальному рівні, який відкрито демонструє намір посилювати свій вплив на Близькому Сході та зайняти позицію регіонального лідера.

Література

1. Аль-Файез, М. (2013). Особлива роль Йорданського Хашимітського Королівства на Близькому Сході. *Нова парадигма*, 117, 98-106.
2. Гергель, Ю. (2016). Україна та арабські держави Леванту (Сирія, Ліван, Йорданія): передумови та обставини встановлення дипломатичних відносин. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*, 25, 59-85.
3. Новицька, О.В. (2015). Міжнародне визнання Держави Палестини – прорив у мирному процесі чи черговий етап переговорів? *Науковий вісник Дипломатичної академії України. Серія Політичні науки*, 22 (2), 130-136.
4. Al Sharif, O. (2018). Jordan and Turkey get cozy. Available from: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/02/jordan-turkey-boost-relations-face-regional-challenges.html>

5. Al-Khalidi, S. (2019). *Top Turkish officials visit Jordan in move to deepen ties: officials*. Available from: <https://www.reuters.com/article/us-turkey-jordan-ties/top-turkish-officials-visit-jordan-in-move-to-deepen-ties-officials-idUSKCN1UI2LZ>
6. Barbelet, V. Wake, C. (2017). *The lives and livelihoods of Syrian refugees in Turkey and Jordan. Summary Report*. Overseas Development Institute.
7. Cengiz, S. (2019). *Turkey and Jordan united by regional crises*. Available from: <https://www.arabnews.com/node/1449111>
8. Ceyhun, H. E. (2018). *Turkey in the Middle East: Findings from the Arab Barometer*. Retrived from <https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/Turkey.pdf>
9. *Custodianship over Holy Sites* (2019). Available from: <https://kingabdullah.jo/en/page/the-hashemites/custodianship-over-holy-sites>
10. Gavlak, D. (2019). *Jordan Seeks Middle Ground in Mideast Rift*. Available from: <https://www.voanews.com/middle-east/jordan-seeks-middle>
11. Ghazal, M. (22 Nov 2018). Cancellation of trade agreement with Turkey goes into effect. *The Jordan Times*.
12. *Jordan halts free trade deal with Turkey, citing 'unequal competition'*. (2018). Available from: <http://www.hurriyetdailynews.com/jordan-halts-free-trade-deal-with-turkey-citing-unequal-competition-128664>
13. *Jordan suspends free trade agreement with Turkey* (2018). Available from: http://www.xinhuanet.com/english/2018-03/13/c_137034463.htm
14. King Abdullah of Jordan fears that old allies are ditching him (8 Jun 2019). *The Economist*.
15. Kurşun, Z. (2019). *The ups and downs of Turkey – Jordan relations*. Available from: <https://www.middleeastobserver.org/2019/02/06/the-ups-and-downs-of-turkey-jordan-relations/>
16. Kuttab, D. (31 Oct 2018). Turkey and Jordan: An alliance that needs attention. *The Jordan Times*.
17. Magid, A. (2016). Are Amman-Ankara ties in crisis? Available from: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/04/jordanian-monarch-international-regional-ties-turkish.html>
18. Nahhas, R. (18 Mar. 2018). Jordan suspends free trade agreement with Turkey over unfair competition. *The Arab Weekly*.
19. *Syria Regional Refugee Response. Total Persons of Concern by Country of Asylum* (2019). Available from: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>
20. *Turkish Airlines launches Istanbul-Aqaba direct flights* (2018). Available from: <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkish-airlines-launches-istanbul-aqaba-direct-flights/1093211>

Стаття надійшла до редакційної колегії 02.12.2019 р.

*Рекомендовано до друку д. політ. н., професором **Монолатієм І.С.**,
д. політ. н., професором **Гоном М.М.** (м. Рівне)*

TURKISH-JORDAN BILATERAL RELATIONS: DIFFERENCES ON THE GROUND OF COMMON INTERESTS

D. O. Nikolaieva

*Odessa I.I. Mechnikov National University; Odessa, вул. Dvorianska st., 2;
ph. +38 (048) 723-52-54; e-mail: dasha_nik2008@ukr.net*

The positions of Turkey and Jordan as subjects of the Middle East Regional System of International Relations are analyzed. The role of Turkey and Jordan in building a regional security architecture in the Middle East has been revealed. The features of bilateral cooperation and its dynamics are characterized. The problems of common interest have been identified: the settlement of the Palestinian-Israeli conflict; the civil war in Syria and the refugee problem it has caused; strengthening mutually beneficial economic cooperation, etc.

Key words: *Turkey, Jordan, Middle East, Palestinian-Israeli conflict, Syrian crisis, refugees.*

ЗАСТОСУВАННЯ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ ДЛЯ АНАЛІЗУ ТЕКСТІВ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ПРОГРАМ

М. М. Осипчук¹, І. М. Гураль², Л. Р. Смоловик²

¹Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;

e-mail: myosyp@gmail.com

²Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу;
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15;

e-mail: math@nung.edu.ua

Сучасна статистика має в своєму арсеналі методи формалізації (вимірювання) об'єктів найрізноманітнішої природи. Зокрема це стосується текстів, так званої, природної мови. В статті за допомогою статистичних методів проаналізовано тексти передвиборчих програм кандидатів на пост Президента України на виборах 2019 року. Застосовуючи метод багатовимірного шкалювання утворено набір даних, який складається з двох числових характеристик, що описують особливості розглянутих текстів програм. За допомогою кореляційного аналізу встановлено зв'язок між текстами передвиборчих програм кандидатів та офіційними результатами першого туру виборів, а також результатами загальнонаціонального екзит-полу. Застосовуючи процедури кластеризації методом Уорда, виділено чотири групи кандидатів на пост Президента України. Встановлено особливості текстів програм побудованих груп і створено хмарки ключових слів для швидкого сприйняття найбільш вживаних слів і їх розподілу за популярністю відносно один одного. Підготовку даних та всі статистичні обчислення здійснено з допомогою середовища статистичних розрахунків R.

Ключові слова: передвиборча програма, метод багатовимірного шкалювання, кореляційний аналіз, кластерний аналіз, хмарка слів.

Вступ

Сучасний етап розвитку людства характеризується бурхливим зростанням кількості інформації. Повноцінне і ефективне забезпечення суспільства новітньою інформацією є необхідною передумовою підвищення ефективності наукових досліджень. Однією з найбільш поширених форм зберігання інформації є інформація, представлена у вигляді текстових ресурсів на мові певної країни, тому аналіз текстів є одним з найважливіших напрямків досліджень. Аналіз текстів природної мови застосовується до широкого кола урядових, дослідницьких та бізнес-потреб.

В даний час великий інтерес у представників різних сфер діяльності викликають політичні події країни. Результати політичних виборів

мають прямий вплив на майбутнє країни і населення. Мотиви голосування визначаються багатьма факторами. Хоча в середовищі політиків існує думка, що виборці голосують не за програми і платформи, а за особистості, саме передвиборча програма є концентрованим виразом цілей, завдань і намірів кандидатів, політичних партій, виборчих блоків. Традиційні методи аналізу позицій, виражених в політичних текстах, ґрунтуються на застосуванні варіацій контент-аналізу, що вимагає експертної оцінки.

В даній статті з допомогою методів та інструментів сучасної статистики проаналізовано тексти передвиборчих програм кандидатів на пост Президента України на виборах 2019 року. Мета даної статті – вивчити чи існує зв'язок між текстами передвиборчих програм кандидатів та результатами виборів, а також, класифікувати ці програми та встановити особливості побудованих класів.

Методи та інструменти дослідження

Сучасна статистика має в своєму арсеналі методи формалізації (вимірювання) об'єктів найрізноманітнішої природи. Зокрема це стосується текстів, так званої, природної (нештучної) мови. Ми застосовуємо кількісні та сентиментальні характеристики таких текстів. Кількісні характеристики описують частоти, з якими кожне значиме слово зустрічається в тексті. Сентиментальні характеристики будуються з допомогою, так званого сентиментного аналізу (sentiment analysis). Розглядаємо тексти передвиборчих програм кандидатів на пост Президента України на виборах 2019 року.

В першу чергу необхідно підготувати тексти до аналізу. А саме, видаляємо всі незначимі (займенники, сполучники і т.д.), формальні (заголовки, підписи, посилання і т.д.) слова, видаляємо числа, знаки пунктуації, зайві пропуски і тому подібне. З одержаного набору текстів вибираємо всі слова і, спочатку підраховуємо частоти, з якими кожне слово зустрічається в кожному із текстів. Далі на основі сентиментальних категорій мови визначаємо частоти, з якими зустрічаються слова кожної категорії в цих текстах. Застосовуючи метод багатовимірної шкалювання визначаємо по одній найбільш вагомій характеристиці серед кількісних та сентиментальних характеристик. Таким чином, утворюється набір даних, який складається з двох числових характеристик (в даному дослідженні count1 та sentiment1), що описують особливості розглянутих текстів.

Маючи на меті вивчити існування зв'язку між текстами передвиборчих програм кандидатів та результатами виборів, а також, класифікувати ці програми та встановити особливості побудованих класів, застосовуємо методи кореляційного та кластерного аналізів. В кореляційному аналізі використовуємо ранговий коефіцієнт кореляції Спірмена, що продиктовано відносно невеликою кількістю спостережень (кандидатів) та тим, що цей коефіцієнт є індикатором тісноти зв'язку між характеристиками, який задається монотонною (не обов'язково лінійною)

функцією. Критерієм наявності зв'язку між характеристиками є значимість відповідного коефіцієнта кореляції. Для визначення значимості вибираємо стандартний граничний рівень значущості, рівний 0,05. В процедурах кластерного аналізу вибрано метод Уорда, який зазвичай приводить до краще структурованих кластерів.

Підготовку даних та всі статистичні обчислення здійснено з допомогою середовища статистичних розрахунків R (див. [1]). Використано також графічні можливості цього середовища. Сентиментні категорії слів визначались з допомогою морфологічного визначника для української мови UGTag [2].

Для аналізу використані наступні характеристики:

- характеристики передвиборчих програм (count1, sentiment1);
- офіційні результати першого туру виборів (Res);
- результати загальнонаціонального екзит-полу:
 - по Україні (UA);
 - на заході України (West);
 - в центрі України (Center);
 - на півдні України (Sud);
 - на сході України (Ost).

Кореляційний аналіз

В наступній таблиці наведені показники значимості коефіцієнтів кореляції в кожній парі характеристик.

	sentiment1	Res	UA	West	Center	Sud	Ost
count1	0.00396	0.00256	0.00552	0.02449	0.00972	0.00336	0.06752
sentiment1		0.03180	0.05231	0.10310	0.06609	0.20479	0.43947
Res			0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000
UA				0.00000	0.00000	0.00000	0.00000
West					0.00000	0.00000	0.00000
Center						0.00000	0.00000
Sud							0.00000

З неї видно, що можна стверджувати про наявність тісного зв'язку між офіційними результатами першого туру голосування та результатами екзит-полу (всі значення менші 0,00001), а також, між кількісною характеристикою (count1) передвиборчих програм та всіма іншими розглянутими характеристиками, крім, можливо, результатів екзит-полу на сході України. Сентиментальна характеристика (sentiment1) передвиборчих програм пов'язана з офіційними результатами голосування та, можливо, з результатами загальнодержавного екзит-полу і екзит-полу в центрі України.

Значення коефіцієнтів кореляції Спірмена наведені в наступній таблиці.

	sentiment1	Res	UA	West	Center	Sud	Ost
count1	-0.42889	-0.46959	-0.43607	-0.35973	-0.40908	-0.45813	-0.29578
sentiment1		0.34439	0.31306	0.26494	0.29726	0.20758	0.12743
Res			0.93741	0.86868	0.91724	0.87624	0.74322
UA				0.87679	0.91345	0.87235	0.78580
West					0.78221	0.81217	0.68411
Center						0.81505	0.74401
Sud							0.71702

Можемо констатувати, що офіційні результати першого туру виборів досить сильно позитивно корелюють (коефіцієнти кореляції додатні і близькі до 0,9) з результатами екзит-полів, крім результатів екзит-полу на сході України, де оцінка коефіцієнта кореляції приблизно рівна 0,74. Крім того, зауважимо, що знаки коефіцієнтів кореляції характеристик текстів передвиборчих програм між собою та з результатами голосування та екзит-полів не слід вважати інформативними.

Кластерний аналіз

Результатом застосування процедур кластеризації за характеристиками передвиборчих програм є наступна дендрограма.

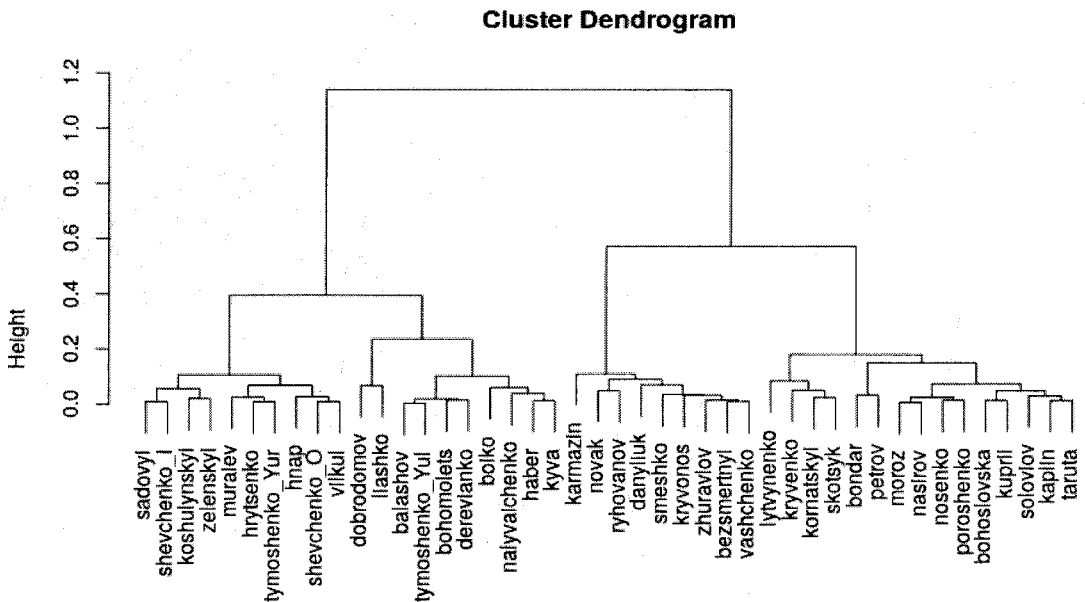

Рис. 1. Результати кластерного аналізу

З неї видно, що можна розглядати чотири групи кандидатів на пост Президента. На наступному рисунку зображені точки в системі координат `count1`-`sentiment1`, що представляють передвиборчі програми. Різними маркерами виділені програми кандидатів з різних кластерів. Якщо нумерувати їх в порядку слідування кластерів на дендрограмі, то круги відповідають першому кластеру, квадрати – другому, ромби – третьому і трикутники – четвертому.

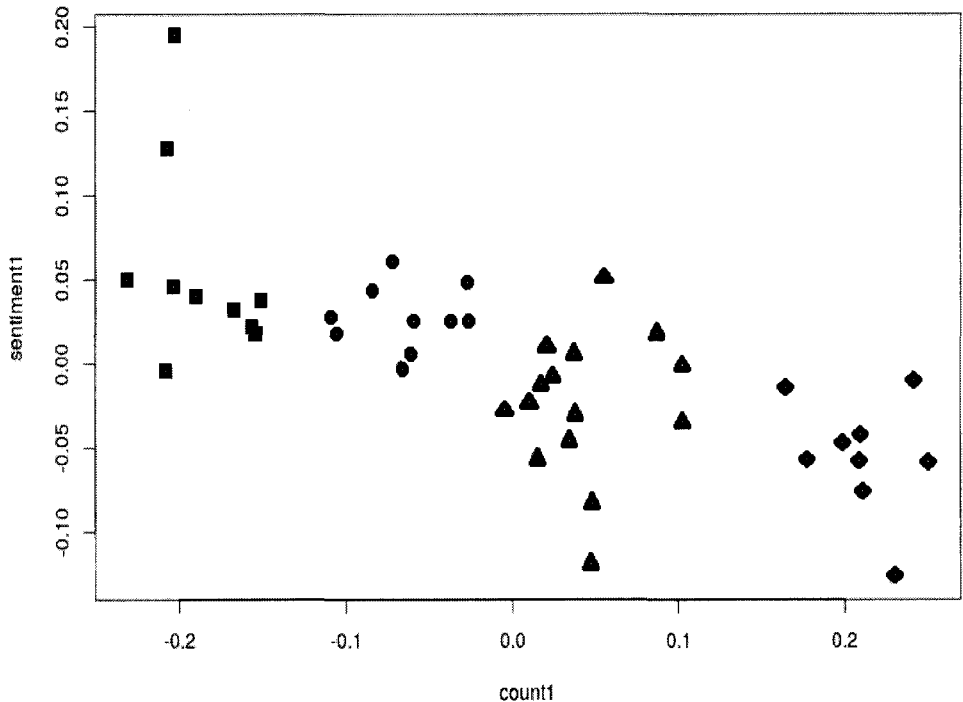

Рис. 2. Діаграма розсіювання передвиборчих програм

Цікаво вивчити, які саме ключові слова передвиборчих програм кандидатів з одержаних кластерів. Пакет `word cloud` із середовища R дозволяє побудувати хмарки ключових слів (див. рис. 3 – рис. 6), які є зручними для швидкого сприйняття найбільш вживаних слів і їх розподілу за популярністю відносно один одного. Більший та насиченіший шрифт слова означає, що воно частіше зустрічається в тексті (чи, в нашому випадку, текстах). Далі наводяться хмарки ключових слів в програмах кандидатів від першого до четвертого кластерів по порядку. Зразу видно, що слово «громадяни» найчастіше зустрічається в програмах кандидатів з першого кластеру і присутнє серед ключових слів в програмах кандидатів з другого кластеру. Слово «держава» найчастіше зустрічається в програмах кандидатів з 2-го, 3-го та 4-го кластерів. Слово «економіка» є серед ключових тільки в програмах кандидатів з третього кластеру і т.д.

Рис. 3. Хмарка слів в програмах кандидатів з кластеру 1

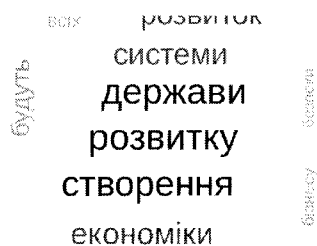

Рис. 4. Хмарка слів в програмах кандидатів з кластеру 2

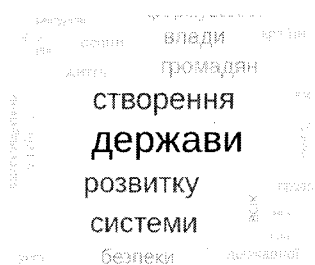

Рис. 5. Хмарка слів в програмах кандидатів з кластеру 3

Рис. 6. Хмарка слів в програмах кандидатів з кластеру 4

Змістовне тлумачення одержаних хмарок слів залишаємо для зацікавленого читача.

Висновки

За результатами кореляційного аналізу можна стверджувати про наявність зв'язку між кількісною характеристикою (count1) передвиборчих програм та всіма іншими розглянутими характеристиками, крім, можливо, результатів екзит-полу на сході України. Сентиментальна характеристика (sentiment1) передвиборчих програм пов'язана з офіційними результатами голосування та, можливо, з результатами загальнодержавного екзит-полу і екзит-полу в центрі України.

За результатами процедур кластеризації щодо характеристик передвиборчих програм можна розглядати чотири групи кандидатів на пост Президента України в 2019 році.

Література

1. R Core Team (2018). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. URL <https://www.R-project.org/>.

2. UGTag – a morphological tagger for Ukrainian language. – Режим доступу: <http://www.domeczek.pl/~polukr/parcor/>.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 20.09.2019 р.
Рекомендовано до друку д.т.н., професором **Мойсишиним В.М.**
д. політ. н., професором **Монолатієм І.С.***

APPLYING STATISTICAL METHODS FOR ANALYZING TEXTS OF THE PRESIDENTIAL ELECTION PROGRAMMES

M. M. Osypchuk¹, I. M. Hural², L. R. Smolovyk²

¹*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, 57 Shevchenka Street;
e-mail: myosyp@gmail.com*

²*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas;
76019, Ivano-Frankivsk, 15 Karpatska Street;
e-mail: math@nung.edu.ua*

Modern statistics is equipped with the methods of formalization (measurement) of the objects of different nature. This concerns in particular texts of the so called natural language. This article provides analysis (conducted by means of statistical methods) of the election programmes' texts of the candidates for Ukraine's Presidency in the 2019 election. With the method of multidimensional scaling, the data set was created that consists of two numerical characteristics that describe the peculiarities of the reviewed programmes' texts. With the correlation analysis, the correlation was established between the texts of the candidates' election programmes and the official results of the first round of the election, as well as the results of the nationwide exit poll. By applying the Ward's method cluster analysis, the four groups of the candidates for Ukraine's Presidency were outlined. Also, the peculiarities of the groups' programmes texts were identified, as well as the key words clouds were created for quick apprehension of the most frequently used words and their distribution according to popularity. Data preparation and all statistical calculations were performed with the help of the statistical calculation environment R.

Key words: *election programme, method of multidimensional scaling, correlation analysis, cluster analysis, word cloud.*

БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В 1919–1939 рр. (НА ПРИКЛАДІ СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ПОВІТУ)

Р. Б. Пуйда

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу;
вул. Карпатська 15, м. Івано-Франківськ, 76019;
e-mail: Puıda@ukr.net*

На прикладі Станиславівського повіту розглянуто особливості українського національно-культурного життя в період перебування Східної Галичини у складі Другої Речі Посполитої (1919–1939 рр.). Ви-світлено основні аспекти державної політики польської влади стосовно національних меншин, зокрема, в освіті. З'ясовано, що її основною метою була полонізація місцевого населення через витіснення української мови з найважливіших галузей суспільного життя.

Ключові слова: *національна ідентичність, українська мова, Станиславівський повіт, асиміляція, плебісцит, міжвоєнний період.*

Мова – один з найбільш яскравих маркерів, через який проявляється національна самобутність. Ще задовго до виникнення поняття «нація», в сучасному його розумінні, приналежність «свій – чужий» встановлювалася через можливість порозумітися рідною мовою. Навіть попри певні лінгвістичні навички акцент завжди видавав чужинця. Вже у XVIII–XIX ст. наявність власної літературної мови і творів, створених нею, стають чіткою ознакою існування національної культури попри бездержавність окремих націй, а також рушійною силою до їхнього відродження. Зважаючи на те, що існування національних рухів загрожували територіальній цілісності великих імперій, влада Австро-Угорщини та, особливо, Росії вдавалися як до методів адміністративного тиску, так і до повної заборони використання тієї чи іншої мови в публічному просторі. Цю практику підхопили згодом чиновники Другої Речі Посполитої та більшовики. Цілеспрямована політика асиміляції й русифікації населення України, на жаль, зробила свою «чорну справу». Багатоважкова відсутність власної української державності призвела до того, що мовне питання й досі є однією з найболючіших суспільних проблем сьогодення, а водночас і предметом політичних спекуляцій та одним з основних інструментів у гібридній війні Росії проти України.

Ситуацію повинен виправити Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ухвалений парламентом 25 квітня 2019 р. Однак однієї тільки законодавчої ініціативи для

відвоювання українською мовою втрачених позицій недостатньо. Необхідна якнайширша консолідація національно свідомої громадськості і популяризація рідної мови в усіх сферах суспільно-культурного життя. Щось схоже свого часу відбувалося на західноукраїнських землях, окупованих Польщею у 1919–1939 рр., де місцевому населенню довелося протистояти полонізації краю.

Українсько-польське протистояння, в тому числі й у сфері культури, на території Галичини протягом міжвоєнного періоду цілком заслужено перебуває в полі зору дослідників минушини. Тому не дивно, що історія опору полонізаційним процесам знайшла своє відображення у численних працях як іменитих науковців, так і перспективних молодих вчених. Зокрема, історико-правовий статус української національної меншини у Другій Речі Посполитій розглянули О. Турчак [1] і М. Копилова [2]. Тернопільський дослідник І. Зуляк проаналізував державну політику Польщі, спрямовану на поступову ліквідацію громадського, національно-культурного і господарського життя українців [3]. Мало дослідженим питанням інкорпорації Другою Річчю Посполитою східногалицьких земель присвятили статтю М. Алексієвець та О. Парнета [4]. Спроби розв'язання польською владою складних національних питань в культурно-освітній і мовній сфері на свою користь та протидію цим спробам вивчали також Т. Мосійчук [5], Т. Панфілова [6], В. Марковський [7; 8], О. Руда [9; 10], І. Шліхта [11] та інші.

Відаючи належне титанічній праці дослідників суспільно-політичних і культурних процесів, що мали місце у міжвоєнні десятиліття в Галичині, слід також акцентувати увагу на необхідності глибшої penetрації у проблематику відстоювання галичанами своєї національно-культурної ідентичності. Цього можна досягнути через детальне вивчення фактологічного матеріалу на рівні воєводств, повітів і навіть окремих населених пунктів. Тільки така деталізація в подальшому дасть змогу прийти до комплексних і зважених висновків про масштаб українсько-польського культурного протистояння в Східній Галичині у 1919–1939 рр. та про ступінь заангажованості в цій боротьбі місцевого населення. Тому мета даної статті полягає в тому, щоб на прикладі Станіславівського повіту з'ясувати якими були форми і засоби боротьби за право використання української мови у навчальних закладах та яким був їх вплив на збереження національної ідентичності.

Територіальні межі нашого дослідження охоплюють Станіславівський повіт, який відповідно до Закону про тимчасову організацію адміністративної влади другої інстанції від 3 грудня 1920 р. увійшов до складу однойменного воєводства [12, s. 2066]. На той час він налічував 72 населених пункти. Розпорядженням Ради Міністрів Другої Речі Посполитої від 7 січня 1932 р. було ліквідовано Скольське і Богородчанське повітові управління. Як наслідок, до Станіславівського повіту увійшли гміни Богородчани, Старі Богородчани, Іваніківка, Горохолина, Посіч,

Глибівка, Глибоке, Саджава, Стебник, Похівка, Новошин, Старий Лисець і Лисець, Ляхівці (зараз с. Підгір'я), Хмелівка і Лесівка [13, s. 65]. У 1934 р. територія повіту за рахунок приєднання сіл Мединя, Підпечери і Бишів [14, s. 770; 35, s. 783]. У серпні того ж таки 1934 р. відбулася адміністративна реформа повіту, згідно з якою утворювалися 3 міські (Богородчани, Галич, Станиславів) і 11 сільських самоврядних громад (Боднарів, Блюдники, Єзупіль, Маріямпіль, Деліїв, Лисець, Старі Богородчани, Ляхівці, Пасічна, Угорники, Черніїв), що об'єднали 87 населених пунктів [15, s. 1135].

Згідно з переписом населення, проведеним польською владою у 1921 р., в межах Станиславівського повіту мешкало приблизно 133 тис. осіб. З них 40 тис. належали до польської, 70 тис. – до русинської (термін «український» чиновниками свідомо не використовувався) національності, а ще 22 тис. були євреями. Кількість представників інших національностей була несуттєвою. Однак, коли глянути на цифри, які демонструють релігійну приналежність, виникають істотні сумніви в правдивості даних перепису. Так, у 1921 р. серед віруючих Станиславівського повіту греко-католиками себе визнали близько 74 тис. осіб в той час, коли римо-католиків було всього 31 тис. Ще 26 тис. чоловік сповідували іудаїзм, а приблизно 1,5 тис. місцевих мешканців були прихильниками інших релігійних течій [16, s. 15]. Зважаючи на об'єктивні обставини, можна припустити, що релігійна приналежність більш точно відображає національний склад повіту на початку 1920-х рр. Навіть попри існування поляків греко-католицького віросповідання і так званих «латинників», релігія, поруч із мовою, була ще одним маркером національної приналежності в Галичині.

Загалом до даних перепису 1921 р. щодо західноукраїнських земель слід ставитися з пересторогою, як до завідома неточних. По-перше, проведення перепису саботували не тільки українські, а й навіть польські селяни, побоюючись несприятливих для себе наслідків у вигляді військових поборів і реквізиції майна. По-друге, польській владі в умовах невідомого статусу Східної Галичини важливо було продемонструвати міжнародній спільноті своє право на володіння цією територією. Тому дані про кількість місцевого польського населення свідомо завищувалися через приписування до нього певної кількості українців і євреїв.

Набагато цікавішими стали результати наступного перепису населення, проведеного польською владою через десятиліття, у грудні 1931 р. Цього разу з опитування вилучили графу «національність», а натомість добавили категорію «рідна мова». Піднесення рівня національної свідомості, діяльність українських організацій, в тому числі Організації українських націоналістів (ОУН), пацифікації 1930 р. викликали побоювання польських чиновників побачити тенденцію до зростання кількості осіб, що визнавали себе українцями. Тим часом поняття мови, на їхній погляд, носило більш нейтральний характер і залишало величезне поле

для спекуляцій. Останні проявилися в штучному розмежуванні понять «українська» і «руська» мови, які, власне, були одним цілим. За даними перепису серед 198 тис. мешканців Станиславівського повіту українську мову рідною вважали 97 тис. осіб. Ще 23 тис. рідною назвали руську. Польською спілкувалося 49 тис., на ідиші – 24,5 тис. та ще 2,5 тис. – на івриті. Відносно велика кількість осіб визнала рідною німецьку мову. Таких налічувалося 1,7 тис. Було навіть 65 росіян з числа емігрантів [17, с. 29]. Шляхом нескладних математичних підрахунків встановлюємо, що станом на 1931 р. тільки у Станиславівському повіті налічувалося 120 тис. україномовних громадян.

Проблема національних меншин та їх кількісна перевага над поляками у Східній Галичині неабияк турбувала польську владу, зважаючи на доволі криваве військове протистояння 1918–1919 рр. Існувало два шляхи цієї проблеми. Перший полягав у тому, щоб, виконуючи взяті на себе перед міжнародною спільнотою зобов'язання, надати українцям краю широкую політичну чи хоча б національно-культурну автономію. Другий, запропонований представниками Національно-демократичної партії Польщі, не тільки ігнорував будь-які автономістичні прагнення українського населення, а й передбачав форсовану політику його колонізації. Кожна нова зміна уряду в умовах політичної нестабільності і прихід до влади прихильників першого чи другого шляху зумовлювали також зміни політики щодо національних меншин, що коливалась між концепцією асиміляції і широкими поступками за лояльність до держави [1, с. 16]. Однак, аналізуючи загалом польські державотворчі процеси міжвоєнного періоду, важко не помітити масованого наступу на українську культуру і, в першу чергу, мову як найбільш впізнавану національну ознаку.

Перші тривожні сигнали стали помітними під час підготовки Основного закону Польської Республіки. Члени конституційної комісії палко дискутували про включення до його тексту норм, які б гарантували громадянам непольської національності право навчатися рідною мовою [2, с. 45]. І хоча статті 109 і 110 Конституції Другої Речі Посполитої, прийнятої 17 березня 1921 р., забезпечували національним меншинам можливість збереження і розвитку власної мови, релігії і народних традицій [18, с. 653], на практиці реалізовувати згадані положення ніхто й не збирався. Більше того, вся внутрішня політика Польщі спрямовувалася на асиміляцію «кресів». Дослідник І. Зуляк виокремлює два вектори такої політики: державний і етнічний. Державна колонізація передбачала підпорядкування непольського населення уніфікованим для всієї Польщі установам, обов'язкам і правилам, а також знецінення ролі чи й цілковиту ліквідацію українських організацій. Етнічна колонізація була розрахована на тривалий час і скеровувалася передусім на молодь [3, с. 135]. Нав'язування державної мови в усіх сферах життя за рахунок пригноблення української було якраз механізмом довготривалої асиміляції.

Література

1. Турчак, О.В., 2011. 'Історико-правові засади становища національних меншин у Другій Речі Посполитій', *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*, [online] № 1(3), с. 1–20. Доступно: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11tovdrp.pdf>
2. Копилова М.С., 2016. 'Політико-правовий статус української меншини у Другій Речі Посполитій (1918–1926 рр.)', *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія «Державне управління»*, № 4, с. 43–49.
3. Зуляк І.С., 2011. 'Українці в Другій Речі Посполитій', *Україна-Європа-Світ: Міжнародний науковий збірник. Серія «Історія»*, Вип. 6–7, с. 133–146.
4. Алексієвець М., Парнета О., 2011. 'Український вектор у східній політиці Другої Речі Посполитої. Інкорпорація Східної Галичини та полонізація українців краю', *Україна-Європа-Світ: Міжнародний збірник наукових праць на пошану проф. М. М. Алексієвця*, Вип. 5, с. 155–170.
5. Мосійчук Т., 2016. '«Одна школа – два народи»: шкільні плебісцити в освітній діяльності УНДО (20-30 рр. ХХ ст.)', *Краєзнавство*, № 1/2, с. 102–113.
6. Панфілова Т.О., 2014. 'Культурно-просвітні та молодіжно-спортивні товариства й організації Західної України (20–30-і роки ХХ століття)', *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*, Вип. 2 (33), с. 26–34.
7. Марковський В.Я., 2012. 'Юридична відповідальність греко-католицьких священників за порушення мовного законодавства Другої Речі Посполитої', *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, Вип. 56, с. 122–133.
8. Марковський В.Я., 2014. 'Законодавство та судова практика Другої Речі Посполитої щодо статусу української мови у Східній Галичині в міжвоєнний період (1919–1939 рр.)': Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01, Львів: *Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України*, 21 с.
9. Руда О., 2015. 'Державна політика Другої Речі Посполитої в національній сфері у 1918–1926 роках', *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Історія»*, Вип. 36, с. 160–174.
10. Руда О., 2016. 'Мовна політика Другої Речі Посполитої та Чехословацької Республіки в сфері освіти (на матеріалах Галичини і Закарпаття)', *Проблеми слов'янознавства*, Вип. 65, с. 53–64.
11. Шліхта І.В., 2014. 'Польська vs українська ідентичності: освітня політика у другій Речі Посполитій і формування української нації', *Intermarum*, № 1, с. 194–203.
12. 'Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład

- Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy', 1920, *Dziennik Ustaw*, nr 117, s. 2064–2066.
13. 'Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 1932 r. w sprawie zniesienia oraz zmiany granic niektórych powiatów na obszarze województwa stanisławowskiego', 1932, *Dziennik Ustaw*, nr 6, s. 65.
14. 'Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 maja 1934 r. o zmianie granic powiatów: kałuskiego, stanisławowskiego i tłumackiego w województwie stanisławowskim', 1934, *Dziennik Ustaw*, nr 48, s. 770.
15. 'Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14 lipca 1934 r. o podziale powiatu stanisławowskiego w województwie stanisławowskim na gminy wiejskie', 1934, *Dziennik Ustaw*, nr 64, s. 1134–1135.
16. 'Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej. Rok wydania II', 1924, Warszawa: *Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej*, 226 s.
17. 'Drugi powszechny spis ludności z dn. 9.XII 1931 r. Województwo Stanisławowskie', 1938, Warszawa: *Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej*, 334 s.
18. 'Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej', 1921, *Dziennik Ustaw*, nr 44, s. 633–658.

Стаття надійшла до редакційної колегії 02.12.2019 р.

Рекомендовано до друку д. іст. н., професором Мандриком Я.І.

д. політ. н., професором Федорчак Т.П.

STRUGGLE FOR UKRAINIAN LANGUAGE AS A WAY OF SAVING NATIONAL IDENTITY IN 1919–1939 (ON THE EXAMPLE OF STANISLAVIV DISTRICT)

R. B. Puyda

Ivano-Frankivsk national technical university of oil and gas;

Ivano-Frankivsk, Carpathians str., 15;

e-mail: Puyda@ukr.net

Features of Ukrainian national-cultural life as a part of the Second Polish Republic (1919–1939) on the example of Stanislaviv district are considered in this article. The basic aspects of the state policy of the Polish authorities concerning national minorities, particularly, in education, are described. The main goal of this policy was assimilation of the local population through displacement of Ukrainian language from the most important sectors of public life.

Key words: *national identity, Ukrainian language, Stanislaviv district, assimilation, plebiscite, interwar period.*

УКРАЇНЬСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ В ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1930-х рр.

І. Я. Райківський

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. + 380 (342-59-60-06); e-mail: i.raj@ukr.net*

У статті висвітлюється діяльність Української соціал-демократичної партії (УСДП), заснованої в 1899 р., у другій половині 1930-х рр. Партія намагалася поєднати національну ідею і марксизм, брала активну участь у політичному житті на Західній Україні (до вересня 1939 р.). УСДП боролася парламентськими методами за створення незалежної Української соціалістичної держави, виступала проти українського націоналістичного підпілля, мала взаємини з польськими та єврейськими соціалістами. З 1935 р. УСДП втретє в передвоєнне десятиліття була учасником процесу консолідації легальних українських партій національно-державницького спрямування в Польщі, що періодично виникали під впливом низки внутрішніх і зовнішніх чинників. Напередодні Другої світової війни криза демократичних сил, наростання авторитаризму в різних формах по всій Європі негативно позначилися на суспільних впливах УСДП, як і взагалі соціал-демократії в Другій Речі Посполитій.

Ключові слова: УСДП, партія, соціал-демократи, українське робітництво, партійно-політичне життя.

Помітне місце в політичному житті Другої Речі Посполитої займав соціал-демократичний рух, до якого належала Українська соціал-демократична партія (УСДП). Вона виникла в 1899 р. на початку оформлення партійної структури українського політичного руху в Галичині¹ і протягом сорока років, до встановлення в краї партійно-тоталітарного режиму в 1939 р., активно відстоювала національні та соціальні права українських робітничих мас, намагалася поєднати національну ідею і соціалізм марксистського зразка. Основною соціальною базою УСДП

¹ Тут і далі під Галичиною мається на увазі східна, історична Галичина в межах колишньої Габсбурзької монархії. У міжвоєнний період після падіння ЗУНР Східна Галичина під владою Другої Речі Посполитої поділялася на Львівське, Станіславівське і Тернопільське воєводства, що, за деякими винятками, збігається з адміністративно-територіальними межами сучасних Львівської, Івано-Франківської і Тернопільської областей України.

було національно свідоме українське робітництво, тоді як у складі найвищого партійного керівництва переважала інтелігенція – відомі адвокати Л. Ганкевич, В. Старосольський, В. Темницький та ін. УСДП мала давні взаємини з польською соціал-демократією, що на початку ХХ ст. у рамках соціал-демократичного руху в Габсбурзькій монархії, у складі загальноавстрійської Соціал-демократичної робітничої партії Австрії (СДРПА), а після 1918 р. – під владою Другої Речі Посполитої, залежали від стану польсько-українських стосунків.

Предметом дослідження у статті стала цікава й відносно маловідома сторінка в діяльності української соціал-демократії – друга половина 1930-х рр. (до початку Другої світової війни), що привертала увагу деяких істориків [15; 34; 38; 65 *та ін.*]. Автор ставить перед собою завдання розкрити місце і роль української соціал-демократії в партійно-політичному житті Галичини другої половини 1930-х рр. УСДП взяла активну участь у боротьбі за національно-державну незалежність України на уламках Росії та Австро-Угорщини після Першої світової війни. Зокрема, соціал-демократи увійшли до складу першого уряду Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), після Акту злуки в Києві 22 січня 1919 р. відкрито виступили за створення єдиного соціалістичного уряду в Україні, підтримували діяльність соціалістичних урядів Директорії Української Народної Республіки (УНР), а до їхнього складу в 1919 р. – на початку 1920-х років входили діячі УСДП В. Темницький, О. Безпалко, В. Старосольський, С. Вітик, останній очолював міністерство в справах Західної області УНР (ЗОУНР). УСДП підтримала курс С. Петлюри на польсько-українське зближення, але рішуче засудила квітневий 1920 р. Варшавський договір, за яким Західна Україна відходила до Польщі [35, с. 44, 49, 51].

На середину 1920 р. УСДП, зневірившись у політиці УНР і ЗУНР, остаточно розірвала зв'язки з двома українськими урядами, партія не мала виразної політичної орієнтації. Водночас ще з осені 1918 р. УСДП припинила контакти з ідейно близькою партією в польському політичному таборі – Польською партією соціал-демократичною (ППСД) Галичини і Сілезії, що в 1919 р. була реорганізована в Польську партію соціалістичну (далі – ППС). Польські соціалісти очолили перші уряди Другої Речі Посполитої, тоді як УСДП підтримала національно-демократичну революцію в Галичині, проголошення ЗУНР та її злуку з УНР. В умовах політики «українізації» на радянській Україні на початку 1920-х років, що стала привабливим контрастом до політики урядів Польщі в українському питанні, соціал-демократи поступово стали на прорадянські позиції. Вони вбачали в Українській Соціалістичній Радянській Республіці (далі – УСРР) основу для будівництва незалежної національної держави з соціалістичним ладом. Симпатичні радянської України почали масово вступати до УСДП (бо інші українські партії націонал-державницького спрямування підтримували до березня 1923 р.

еміграційний уряд ЗУНР) і, як зауважив радикал М. Стахів, «здобули в ній більшість» [46, с. 121].

Ліворадикальною орієнтацією УСДП скористалася нелегальна Комуністична партія Східної Галичини (КПСГ, з 1923 р. – Компартія Західної України, КПЗУ), так звані комуністи-«васильківці» – діячі КПСГ-опозиційної на чолі з Й. Кріликом (Васильківим). Під гаслом проголошеної Комінтерном тактики «єдиного робітничого фронту» вони з середини 1922 р. розгорнули акцію щодо відкритого опанування УСДП. Перехід УСДП на комуністичні позиції завершив VI з'їзд 18 березня 1923 р. у Львові [37, с. 117, 118]. Соціал-демократи фактично перетворилися в легальну прибудову КПСГ-КПЗУ, що стало причиною заборони партії поліцією, ліквідаційна акція відбулася 30 січня 1924 р. Колишнє керівництво УСДП з 1925 р. взяло участь в ідейно-організаційній відбудові соціал-демократії шляхом просвітницької діяльності в робітничому середовищі, зокрема заснування культурно-освітнього товариства «Робітнича громада» (статут затверджений наприкінці 1925 р.), видання щомісячної газети «Вперед!» у Львові з червня 1926 р. «Прообраз» УСДП – Українську соціалістичну групу «Вперед» – було створено 5 грудня 1927 р. Вона виступила як політична організація і разом з Українською соціалістично-радикальною партією (далі – УСРП) взяла участь у парламентських виборах у Польщі в 1928 р. [36, с. 125].

Відбудову УСДП завершив з'їзд – «Український соціалістичний конгрес» у Львові 8–9 грудня 1928 р. На рубежі 20–30-х років ХХ ст. відбулися кардинальні зміни в політичному житті Речі Посполитої, як і всієї Європи, де поступово поглиблювалася криза парламентсько-демократичної системи. Реакцією на цю кризу стала загроза тоталітаризму, фашизму, що найбільш повно виявилася в Німеччині з приходом до влади А. Гітлера в 1933 р. Іншим виявом тоталітаризму в 1930-і рр. була сталінська модель суспільного устрою в СРСР. Народи світу реально постали перед загрозою зіткнення двох тоталітарних режимів. Тенденція до обмеження демократичних інститутів набула розвитку в Другій Речі Посполитій, де в 1926 р. до влади прийшов Ю. Пілсудський, що встановив авторитарний режим «санації». В умовах світової економічної кризи, що радикалізувала суспільні настрої в Другій Речі Посполитій, виникла в 1929 р. Організація українських націоналістів (далі – ОУН). «Демократія – це шлях до перемоги соціалізму, – визнавав часопис УСДП “Робітничий голос”. – Як пошесть, як масове божевілля поширилася серед українського громадянства ... ненависть до демократичної думки» [13].

Наростання авторитаризму в різних формах, що особливого розмаху набрало в другій половині 1930-х рр., суперечило втіленню політичного ідеалу УСДП, що намагалася поєднати «вірність світоглядіві патріотично-національному та соціально-інтернаціональному» [42]. В основу своєї ідеології УСДП послідовно ставила «соціалізм, демократію

та український патріотизм як три рівнорядні чинники...” [47]. У 1930-х роках, незважаючи на несприятливі обставини, УСДП тричі брала участь у процесах консолідації легальних українських партій національно-державницького спрямування. Ставлення соціал-демократів до ОУН, що активно зміцнювалася за рахунок молоді, з її революційним романтизмом, схильністю до радикальних методів боротьби за національну державність, було свідченням характеру конфлікту поколінь [53, с. 128, 129]. Трагічне становище українського народу в умовах сталінізму спричинило тенденцію до об’єднання національно-демократичних сил Західної України і діаспори в середині 1930-х рр. На платформі боротьби на захист нації, за відновлення самостійної Української держави на етнографічній території виникла ідея скликання Всеукраїнського національного конгресу (далі – ВНК), що знайшла підтримку серед делегатів VII партійного конгресу УСДП у Львові 4 березня 1934 р. [55; 71, с. 246].

Соціал-демократи В. Старосольський, І. Квасниця і П. Буняк спільно з представниками УНДО, УСРП та деяких інших організацій в краї та еміграції провели у Львові 24–28 грудня 1934 р. передконгресову нараду [29]. Вона підготувала загальну схему проведення ВНК до вересня 1935 р., виступила за відновлення незалежної України зі столицею в Києві, визнала суверенність народу щодо вибору конституційного ладу на основі демократії [67, с. 25]. У межах процесу національної консолідації уперше в міжвоєнний період відбулося зближення крайових (УСДП, УСРП) та емігрантських (Українська соціал-демократична робітничка партія, Українська партія соціалістів-революціонерів) соціалістичних партій, кульмінацією якого став міжпартійний з’їзд 29–30 грудня 1934 р. у Львові [48, с. 138]. Однак проведення ВНК перекреслила угодовська акція нового керівництва УНДО, що навесні 1935 р. уклало з урядовими чинниками “усну” угоду з метою “нормалізації” польсько-українських стосунків. Політика “нормалізації” викликала гостре заперечення УСДП, як і більшості українських партій від ОУН до КПЗУ та опозиції в самому УНДО [43, с.].

УСДП бойкотувала парламентські вибори 1935 і 1938 рр. внаслідок недемократичного характеру прийнятого в Польщі закону, що позбавляв опозиційні до уряду партії, в т. ч. соціал-демократів, будь-яких шансів сформувати більш-менш впливове парламентське представництво [72, с. 279]. На відміну від досить активного бойкоту виборів діячами ППС [64, с. 508], УСДП проводила антивиборчу агітацію мляво, головним серед своїх прихильників [68, с. 19; 65, с. 140]. Соціал-демократи послідовно виступали проти угодовської політики УНДО, що, в їхньому розумінні, не виражала інтересів «цілого українського народу, а тільки цих двох буржуазно-клерикальних партій: УНДО й УНО [Українська народна обнова – *І.Р.*] сп. Хомишина» [26]. Соціал-демократ Р. Скибінський заявив у Дрогобичі в березні 1936 р., що ініціатори угоди об’єдналися «з польськими буржуями, щоб стати польськими міністра-

ми і воєводами» [62, с. 56]. За словами газети УСДП «Робітничий голос» в 1938 р., у виступі на віче, організованому дрогобицьким комітетом УСДП, В. Старосольський прямо заявив, що «нормалізація» «завела український нарід у сліпий кут ...» [16].

В. Старосольський в анкеті газети «Діло» на тему «нормалізації» в червні 1937 р. переконував, що політика УНДО спричинила «обеззартіснення українського питання в Польщі, його деградацію як великої та серйозної політичної проблеми». На його переконання, після 1935 р. серед поляків скріпилася «українофобська акція ..., польська сторона стала психічно і своїм розумінням ситуації менше схильна йти у відношенні до українців на які-небудь уступки», ніж була раніше [45]. Вплив «нормалізації» на політичне життя українців Галичини охарактеризував як «від'ємний», особливо на молоде покоління. В. Старосольський навів історичну аналогію між «зміною політичної тактики» УНДО в 1935 р. і «тим, що прийшло після зриву 1848 р.», коли з поразкою «весни народів» запанувала політична реакція. Вихід з ситуації він вбачав у «демократизації суспільства і політики», але з жалем констатував, що соціал-демократія занадто «слаба», щоб хоч би «в ролі опозиції» допомогти розв'язати актуальні суспільні проблеми в Галичині [45].

Навколо критики «нормалізації» сформувалося підґрунття для консолідації сил у легальній частині національно-державницького табору Галичини, що була зроблена напередодні Другої світової війни за участю УСДП. Поштовх до об'єднання українських парламентських партій дали зовнішньо- і внутрішньополітичні причини, насамперед заперечення угодовського курсу УНДО, активізація на міжнародній арені нацистської Німеччини, підтримка автономії Карпатської України (Підкарпатської Русі) у складі Чехо-Словаччини в 1938 р. Українські партії зайняли спільну позицію в боротьбі проти фашизму, в якому вбачалася найбільша загроза виникнення світової війни. УСДП бачила суть фашизму у спробі рятування капіталістичного ладу, за словами В. Темницького, створення національної державності забезпечила б ідеологія, що закликала «до боротьби проти насильства, а фашизм і гітлеризм власне насильство ... санкціонують ...» [47]. В. Старосольський як голова УСДП, обраний на VIII конгресі 17 жовтня 1937 р., спільно з представниками УНДО, УСРП, Фронту національної єдності та деякими ін., взаємодіяли в межах Контактного комітету у Львові, створеного в грудні 1937 р. для пошуку шляхів порозуміння серед українського громадянства. Найзначнішим здобутком у працях комітету стала пресова угода 1938 р. [51, с. 218, 219].

Однак тривалі дискусії в передвоєнний період на тему створення представницького органу західноукраїнських легальних політичних структур не принесли успіху [52, с. 97, 98]. На перешкоді об'єднанню були ідейні розходження між партіями, амбіції окремих лідерів і досить слабкі позиції в політичному житті Польщі в 1930-х роках більшості

українських партій парламентського типу. Це був період розчарування в демократії, зростання популярності радикальних методів боротьби, посилення впливів в українському суспільстві Галичини націоналістичного підпілля, що виступало за втілення національних ідеалів збройним шляхом. Як лівоцентристська партія в національно-державницькому таборі, УСДП розгорнула гостру боротьбу проти правої частини політичного спектра. Так, в інтерв'ю газеті ППС «Robotnik» соціал-демократ Р. Скибінський виступив, з огляду на фашистські тенденції, проти ідеології і діяльності ОУН, інтегрального українського націоналізму [66]. У статті «Страшна правда» В. Темницький писав, що «ціле українське громадянство» має протиставити себе «глулій та злочинній демагогії фашистського націоналізму». На його думку, «молоду енергію підрастаючого покоління треба спрямувати до серйозної громадянської праці ... на основах демократії та публичної контролі» [4, арк. 60].

Лідери УСДП не визнавали тероризму будь-якого спрямування як методу політичної боротьби. УСДП виразно відмежувалася від комуністичного табору, що в умовах масових сталінських репресій сильно занепадав у Східній Галичині. Так, в резолюції наради ширшої управи УСДП 10 листопада 1935 р. було наголошено, що «під протекторатом Комінтерну ... гасла “об'єднаного [пролетарського – *I. P.*] фронту” ... по суті є нічим іншим, як політичною авангардою большевицько-московського імперіалізму». У резолюції стверджувалося, що більшовицька система стала «ярким запереченням ... соціалістичних і демократичних засад» і була спрямована «з цілим розмахом на знищення України» [26]. В. Темницький вважав трагедією «для цілого людства» той факт, що комуністи «дістали змогу будувати соціалістичну суспільність ... методами та засобами московського царизму» [47]. Отже, соціал-демократи усвідомили злочинну суть комунізму, а Комінтерн вважали знаряддям російської великодержавної політики. КПЗУ як складова Комуністичної партії Польщі традиційно звинувачувала УСДП в тому, що вона «з ласки і попертю української буржуазії і соціал-фашистської ППС намагається ... розбивати робітничий рух по національній лінії ...» [2, арк. 71].

Політичну лінію УСДП наприкінці 1930-х років визначав партійний конгрес у Львові 17 жовтня 1937 р. Він зібрав 35 делегатів зі Львова, Калуша, Самбора, Долини, Стрия і Дрогобича [62, s. 190]. У вступному слові П. Буняк сказав про переслідування з усіх боків українського соціалістичного руху. Поліція заборонила українські робітничі товариства в Долині й Тисмениці, тоді як «польське організаційне життя» зміцнювалося «з дня на день» [5, арк. 1]. У політичній доповіді В. Старосольський наголосив, що міждержавні конфлікти могли бути розв'язані тільки з поваленням капіталізму. На його думку, фашизм був підтриманий «людьми zdegradovanimi і без праці». Щодо СРСР, до якого входила радянська Україна, то це, по суті, була «російська сталінська імперія» [5, арк. 1, 2]. І. Кушнір звернув увагу на потребу УСДП протистояти де-

націоналізації робітництва, коли в пошуках працевлаштування робітники-українці записувалися «до польських товариств і спілок», де вони «з часом втрачають національне почуття». У виступі з організаційного питання І. Квасниця закликав активізувати видання партійної преси, створення господарсько-економічних закладів тощо [7, арк. 2]. Резолюції VIII конгресу УСДП були опубліковані в партійній газеті «Робітничий голос» у березні 1938 р.

«Політична резолюція» конгресу закликала українське робітництво «до боротьби з диктатурою, фашизмом і реакцією, за демократичні вольности», висловила протест «проти московської націоналістичної диктатури» і «нищення всіх проявів українського національного життя» в радянській Україні. Водночас делегати запротестували «проти нагінки польських шовіністичних кругів на всі ділянки українського життя» і закликали «українське робітництво до боротьби з усіма проявами фашизму й націоналізму». Okремо вимагали розпуску польського сейму і сенату, проведення нових парламентських виборів на демократичній основі. «Резолюція у професійних справах» проголошувала принцип «єдності і класовості професійного руху», підтримку положень спільної умови від 29 квітня 1929 р. між УСДП і Центральною комісією Класових професійних спілок (далі – КПС), що перебували під впливом польських соціалістів. Робітники-українці мали право організовуватися автономно в загальнодержавних «Класових професійних союзах». У «Резолюції в організаційних справах» конгрес УСДП закликав місцеві партійні комітети до активізації своєї діяльності, вбачаючи суть історичного моменту як «час боротьби між реакцією, фашизмом, назадництвом, з одної сторони, і соціалізмом, поступом та демократією, з другої ...» [28].

На VIII конгресі обрано новий склад ЦК УСДП. Головою партії, на зміну Л. Ганкевичу, став В. Старосольський, його заступником – П. Буняк і секретарем – Р. Скибінський. До складу партійної управи увійшли Л. Ганкевич, І. Квасниця, І. Кушнір, В. Темницький та ін. Згідно з резолюцією конгресу, УСДП мала відновити видання друкованого органу, створити постійний партійний секретаріат у Львові, заснувати «свої незалежні господарські установи» [28]. Не маючи змоги через важку хворобу взяти участь у конгресі, В. Темницький надіслав делегатам привітального листа й опублікував програмну статтю в «Робітничому голосі». Завдання конгресу він вбачав у розбудові УСДП, ворогами українського соціалістичного пролетаріату в Галичині вважав низку явищ суспільного життя: політику польського уряду («проти українського корінного на цих землях елементу ведеться ненависну та безпощадну, екстермінаційну боротьбу»), активізацію в краї клерикальних сил («темні хмари клерикалізму ... прислонюють сонце правди, знання, поступу та вільної думки») та інтегрального націоналізму («загрозливий наступ фашизму та гітлеризму»), сталінський партійно-тоталітарний режим на Великій Україні («російський комунізм – це тільки деспотизм московської бюрократії, помазаної на червоно») [47].

Отже, провід УСДП в міжвоєнний період перебував у руках відомих українських адвокатів, хоч партія була робітничою за соціальним складом. У 1930-х роках УСДП спрямувала свої зусилля на боротьбу проти фашизму і комунізму, виступала проти активізації в Галичині правої частини українського політичного спектра, була опозиційною до політики польського уряду. Розв'язання соціальних суперечностей соціал-демократи бачили на шляху розвитку українського соціалістичного руху. Однак за своїми впливами УСДП значно поступалася націоналістичному підпіллю, яке надавало перевагу збройним методам боротьби проти Польської держави. За словами націонал-демократа І. Кедрина, в кінці 1930-х років «зросла, як ще ніколи досі, в українському громадянстві нехоть до всіх партій і всього т. зв. партійництва» [19]. Уявлення про впливи УСДП можна отримати з видавничої діяльності, що в 1930-х роках через фінансові проблеми була вкрай нерегулярною. Так, у 1934 р. вийшов єдиний номер часопису «Вперед» (загальний тираж – 1 тис. примірників), для порівняння – в 1931 і 1933 рр. – по чотири [38, с. 47]. Місцеві осередки відновленої УСДП діяли лише в Галичині у Львівському і Станіславівському воєводствах [63, с. 61].

Відновлена УСДП не змогла поширити свою діяльність на українські північно-західні землі у складі Речі Посполитої. Навіть значно більш чисельні, ніж соціал-демократи, українські партії в міжвоєнній Польщі – УСРП та особливо УНДО – не мали в той час значних впливів на Волині, відокремленої від Галичини «сокальським кордоном» [43, с. 126]. Це було наслідком політики волинського воєводи Г. Юзевського, який всіляко сприяв розвитку в краї підконтрольних владі українських установ, перешкоджав поширенню легальної україномовної галицької преси і громадських організацій, у т. ч. партійних [22, с. 255]. Для порівняння, на початку 1920-х років УСДП мала свої осередки поза межами Галичини. Зокрема, на соціалістичній нараді в Луцьку 17 листопада 1923 р. прийнято ухвалу про створення обласної організації УСДП Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя [1, арк. 51]. Прокомуністична УСДП в 1924 р. навіть заснувала свій клуб у польському сеймі за участю п'яти послів [18, с. 73, 74]. А. Чернецький, один із лідерів партії до середини 1920-х років, згадував про УСДП в 1930-х роках, що «політичного впливу вона не мала і видатної ролі в політичному житті більше не грала» [49, с. 71]. Однак в умовах падіння політичних рейтингів легальних українських партій впливи УСДП на суспільно-політичні процеси в Галичині не можна ігнорувати [73, с. 234].

Чисельність УСДП у 1930-х роках важко встановити, на наш погляд, вона максимум становила 1,5–2 тис. членів. Для порівняння, провідні українські партії легальної частини політичного спектра під польською владою – УНДО та УСРП – налічували в той час, за свідченням радикала І.Макуха, 10–20 тис. осіб [24, с. 447, 448]. Наприкінці 1934 р. УСРП налічувала 20 тис. діячів, випередивши УНДО [25, с. 99]. Основ-

не поле для діяльності соціал-демократів зосереджувалося у Львові, в Дрогобицько-Бориславському нафтовому басейні та на Підкарпатті. УСДП мала найсильніші позиції серед робітників нафтового і лісового промислу в Дрогобицькому і Долинському повітах [69, s. 484]. Поширення впливу УСДП на маси у Львівському воєводстві в 1935 р., за підрахунками поліції, становило по 10 відсотків у Дрогобицькому і Перемишльському повітах та по 5 – у Львівському і Бібрському [59, s. 17–22]. Соціал-демократи здійснювали просвітницькі заходи в робітничому середовищі, що розвиток української національної самосвідомості робітництва поєднували з пропагандою соціалістичних ідей. Гуртки товариства «Робітнича громада» найбільш активно діяли на Дрогобиччині. До його складу в Дрогобичі входило 76 членів, у Бориславі – 80, с. Добрівлянах Дрогобицького повіту – 185 [17]. Характерно, що свято відкриття прапора львівського гуртка завершилося співом українського гімну «Ще не вмерла Україна» та «Інтернаціоналу» [41].

УСДП послідовно намагалася поєднати серед українського робітництва національну ідею і соціалізм марксистського зразка. Напередодні світової війни, незважаючи на несприятливі політичні обставини, осередки УСДП у Східній Галичині продовжували свою роботу. Партія відновила регулярне видавництво преси, в березні 1938 р. вийшов друком у Львові перший номер щомісячної газети «Робітничий голос» під редакцією М. Матвіїва [56, s. 262]. У 1939 р. газета виходила тиражем 3 тис. примірників [8, арк. 49]. Українські соціал-демократи, як й інші опозиційні партії, бойкотували вибори до польського парламенту, що відбулися в листопаді 1938 р. [6, арк. 199 зв.; 60, s. 229]. Вереснева 1938 р. конференція УСДП вимагала «зміни виборчої ординації» в більш демократичному напрямку [21]. Однак соціал-демократія не мала жодних шансів переламати політичну ситуацію в другій половині 1930-х років, що характеризувалася кризою демократичних сил в Європі, поглибленням загрози міжнародного воєнного конфлікту. У першотравневій резолюції 1939 р. мітингу УСДП у Львові соціал-демократи прямо заявили: «Фашизм відкрив врешті цілковито своє обличчя і його загроза для свободи, поступу й цивілізації тепер наглядна. Європа, цілий світ, демократія і свобода в небезпеці. Війна й руїна над нашими головами» [30].

УСДП була однією з нечисленних українських партій Галичини, що мала більш-менш регулярні контакти з ідейно близькими польськими політичними силами. Це було певною мірою дисонансом до загострення в Другій Речі Посполитій польсько-українських стосунків напередодні світової війни. Представники УСДП (Л. Ганкевич, В. Темницький, В. Старосольський та ін.) і ППС на найвищому рівні вперше після розпаду Австро-Угорщини в 1918 р. зібралися на міжпартійній конференції 29 січня 1933 р. у Львові. Конференція ухвалила рішення про взаємодію обох партій у боротьбі «проти націоналізму, фашизму і комунізму», але зафіксувала розбіжності в національному питанні. Якщо

УСДП далі обстоювала створення незалежної Української держави, куди мали б увійти західноукраїнські землі, включаючи Східну Галичину, то ППС виступала за територіальну автономію для українських земель у Польщі [23; 70, s. 75]. Спільна конференція УСДП і ППС дала поштовх до встановлення більш тісних стосунків між двома партіями. В українській пресі відзначалося, що партія «йде від літ у хвості ППС» [11], підтримує з польськими соціалістами «дуже тісні зв'язки на терені професійних організацій» [54].

УСДП на спільному з ППС святкуванні дня міжнародної робітничої солідарності 1 травня в другій половині 1930-х років підтримала вимогу запровадження «національно-територіяльної автономії на етнографічних українських землях у Польщі» [31; 57, s. 125]. Пепесівці пропонували автономістські проекти для Східної Галичини ще на початку 1920-х років, але вони не знайшли тоді підтримки серед українських соціал-демократів. На першотравневому мітингу 1936 р. у Львові за участю УСДП разом з польськими і єврейськими соціалістами П. Буняк від імені партії висловив домагання «територіяльної, політичної та культурної автономії для українського народу у Польщі» [40]. Автономістське гасло УСДП з часом відкинула, принаймні в першотравневій резолюції 1939 р. його вже не ставила [30]. ЦК УСДП, наскільки відомо, не розглядав відкрито концепції автономії на засіданнях управи або з'їзду, але це питання для партії, за словами соціал-демократичної преси, було «не новим» [33]. Характерно, що, крім УСДП, ще дві партії напередодні світової війни – УНДО (в рамках політики «нормалізації») та КПЗУ – домогалися автономії Західної України, водночас різко поборюючи одна одну. Це яскраво свідчило про гостроту протиборства в українському політичному житті краю в передвоєнні роки.

Взасмани між УСДП і ППС найбільш повно виявилися в профспілковому русі. Керівництво відновленої УСДП робило заходи для згуртування робітників-українців в автономних українських профспілках у складі Класових професійних спілок (далі – КПС) під егідою ППС. Умови вступу робітників української національності до КПС визначила спільна нарада ЦК УСДП та Центральної Комісії Класових професійних спілок 29 квітня 1929 р. у Львові [69, s. 482]. Однак незважаючи на підтримку ППС, УСДП в 1930-ті роки так і не спромоглася створити автономну українську структуру в межах загальнодержавних КПС у Польщі. А. Чернецький визнав, що від угоди ЦК УСДП з Центральною Комісією КПС «в практиці не вийшло ... нічого», серед польського робітництва «закорінився глибоко примат тотальності Польської держави і нечуванний шовінізм» [50]. Соціальна база УСДП для реалізації плану щодо заснування автономних профспілок для робітників-українців була невеликою, національно свідомий український пролетаріат – малочисельним. Діяч УНДО Д. Великанович писав, що українське робітництво у профспілках розпалося «на численні гуртки й поважно підпадає під чужі впливи» [27].

Під впливом УСДП у другій половині 1930-х рр. перебували лише локальні профспілкові осередки в Галичині. Так, партія мала в 1937 р. визначальний вплив на товариство двірників і домашньої прислуги «Праця» в Дрогобичі, що налічувало близько 50 членів [9, арк. 50 зв.]. Соціал-демократ І. Кушнір був секретарем окружної комісії професійних спілок у Львові [39, с. 3]. Лідери УСДП послідовно співпрацювали з польськими соціалістами у профспілковому русі, зокрема взяли участь разом із ППС, Бундом і делегатами робітничих профспілок у конференції 1 липня 1938 р. у Львові, де обговорили роботу професійних організацій [3, арк. 160]. Однак інтернаціональний склад пролетаріату створював ґрунт для поширення загальнодержавного класового профспілкового руху в Польщі, з другого боку, перешкоди для заснування автономних українських профспілок постійно чинили польські власті. Народа ширшої екізекутиви УСДП у Львові 10 листопада 1935 р. із сумом констатувала, що українське робітництво живе «не тільки серед страшної нужди земельного безробіття, але ... ще й під обухом денационалізаторської політики» уряду [26].

Діяльність УСДП, як і в цілому національно-державницького табору, активізувалася в умовах запровадження карпато-української автономії на Закарпатті у складі Чехо-Словаччини восени 1938 р. УСДП вважала автономію першим кроком на шляху до створення самостійної «соборної» Української держави. 25 вересня 1938 р. у Львові відбулася крайова конференція УСДП, на якій партія підкреслила «беззастережне право самовизначення» українського Закарпаття [32]. Газета УСДП «Робітничий голос» назвала Закарпаття «П'ємонтом України» [58, с. 230]. Соціал-демократи відіграли «живу, творчу і провідну роль в боротьбі за самовизначення, ... над організацією та закріпленням молоді держави» [10]. Учасники крайової конференції УСДП 22 січня 1939 р. у Львові одностайно ствердили, що Карпатська Україна – це «вислід волі і змагання працюючих мас Закарпаття ...» [20]. УСДП рішуче засуджувала орієнтацію частини українських політиків на фашистську Німеччину та її союзників. Окупація Карпатської України, за висловом «Робітничого голосу», була, по суті, «цинічна, нічим не закрита, зрада з боку тих, що удавали приятелів ...» [14]. «Кривавиться Карпатська Україна, – писала газета УСДП, – і разом з нею увесь український нарід» [14].

На початку світової війни УСДП припинила своє існування у вересні 1939 р. За свідченням Уляни Старосольської, дочки останнього голови УСДП, провід партії «з участю В. Старосольського вирішив офіційно її розв'язати, щоб радянська влада не мала правової підстави для карання її членів ...» [44, с. 124]. На жаль, не знайдено офіційних документів, які підтвердили б це твердження. Із встановленням на Західній Україні більшовицької партійно-тоталітарної системи соціал-демократи як опоненти комуністів зазнали масових репресій. Зокрема, чимало серед колишніх лідерів УСДП – В. Старосольський, П. Буняк, І. Квасниця,

І. Кушнір та ін. – були заарештовані більшовиками і зникли в сталінських концтаборах, на засланні. Частині діячів УСДП пощастило емігрувати на Захід: Л. Ганкевичу – до США, А. Чернецькому в 1944 р. – до Швейцарії (обставини втечі перед приходом Червоної армії він описав у спогадах) тощо [15, с. 142, 272].

Отже, УСДП намагалася поєднати національну ідею і марксизм, мала соціальну базу в особі українського промислового робітництва і розгорнула свою діяльність у трьох основних напрямках – політичному, профспілковому і культурно-освітньому [12]. Виступаючи за створення незалежної української держави з соціалістичним ладом, партія намагалася досягнути своєї мети мирним, парламентським шляхом, різко засуджувала радикальні методи боротьби українського націоналістичного підпілля. УСДП шукала більш тісної взаємодії насамперед з ідейно близькими соціалістичними партіями в Галичині – з УСРП і ППС, але стабільній співпраці між українськими еседеками і польським соціалістами перешкождали розбіжності в національному питанні. У другій половині 1930-х рр. УСДП на ґрунті критики політики УНДО «нормалізації» польсько-українських взаємин, посилення загрози фашизму на міжнародній арені, підтримки Карпатської України та ін. з тактичних міркувань взяла участь у спробі консолідації легальних партій національно-державницького табору напередодні Другої світової війни. Тенденція до обмеження демократичних інститутів, наростання авторитаризму в різних формах мала вкрай негативний вплив на ідейно-організаційну розбудову УСДП.

Література

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). Ф. 6. Оп. 1. Спр. 30.
2. ЦДАГОУ. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 76.
3. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). Ф. 205. Оп. 1. Спр. 492.
4. ЦДІАЛ України. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 1918.
5. Державний архів (далі – Держархів) Івано-Франківської обл. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1486.
6. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 1530.
7. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 69. Оп. 1. Спр. 720.
8. Державний архів (далі – Держархів) Львівської обл. Ф. 1. Оп. 52. Спр. 2835.
9. Держархів Львівської обл. Ф. 256. Оп. 1. Спр. 63.
10. В чий інтересі? // Робітничий голос. 1938. Грудень.
11. Висвітали промовця УСДП під час першотравневого віча у Львові // Новий час. Львів, 1938. 3 травня.
12. Вперед. Львів, 1921. 8 травня. С. 1.
13. Демократія // Робітничий голос. Львів, 1938. Березень.
14. До хвилини // Робітничий голос. 1939. Квітень.
15. Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії. Київ, 2004. 283 с.

16. З партійного руху // Робітничий голос. Львів, 1938. Вересень.
17. З руху в «Робітничих Громадах» // Робітничий голос. Львів, 1939. Травень.
18. Зайцев О. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.) // Український історичний журнал. Київ, 1993. № 1. С. 72–84.
19. Кедрин І. Демократія, монопартія чи безпартійний провід? // Діло. Львів, 1939. 7 січня.
20. Краєва конференція УСДП // Робітничий голос. Львів, 1939. Лютий.
21. Красва конференція УСДП // Робітничий голос. Львів, 1938. Жовтень.
22. Крамар Ю. Ідея польсько-українського порозуміння в політичній концепції волинського воєводи Г. Юзевського // INTERMARUM: історія, політика, культура. Луцьк, 2015. Вип. 2. С. 246–258.
23. Львівська конференція // Вперед. Львів, 1933. Травень.
24. Макух І. На народній службі. Дітройт, 1958. 628 с.
25. Міщук М. Українська радикальна партія – Українська соціалістично-радикальна партія: ідеологія, організація, політика (1918–1939 рр.). Івано-Франківськ, 2016. 192 с.
26. Нарада Екзекутиви УСДП // Громадський голос. – Львів, 1935. – 7 грудня.
27. Організуємо українське робітництво в українських професійних рядах! // Діло. Львів, 1936. 13 листопада.
28. Партійні справи // Робітничий голос. Львів, 1938. Березень.
29. Передконгресові наради українських партій // Громадський голос. – Львів, 1935. – 5 січня.
30. Першотравнева резолюція УСДП // Робітничий голос. Львів, 1939. Травень.
31. Першотравнева резолюція УСДП 1938 р. // Робітничий голос. Львів, 1938. Червень.
32. Під сучасну хвилину // Робітничий голос. 1938. Жовтень.
33. Підсумки 1-травневих маніфестацій // Робітничий голос. Львів, 1938. Червень.
34. Райківський І. Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в Другій Речі Посполитій // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. Київ, 2003. Вип. 62. С. 46–54.
35. Райківський І. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ, 1998. № 1. С. 42–55.
36. Райківський І. Ідейно-організаційна відбудова УСДП у Галичині (1925–1928 рр.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спеціальний випуск II. Дрогобич, 2015. С. 116–128.
37. Райківський І. Ліворадикальна еволюція УСДП (1920–1924 рр.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 1999. Вип. II. С. 112–122.

38. Райківський І. Українська соціал-демократична партія (1928–1939 рр.). Івано-Франківськ, 1995. 67 с.
39. Робітничий голос. Львів, 1938. Березень. С. 3.
40. Свято 1 Травня // Діло. Львів, 1936. 2 травня.
41. Свято львівського українського робітництва // Робітничий голос. Львів, 1939. Січень.
42. Ситуація українських соціалістів // Діло. Львів, 1936. 8 травня.
43. Соляр І. Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923–1939). Львів, 2011. 356 с.
44. Старосольська У. Ave Caesar, morituri te salutant // Володимир Старосольський. 1878–1942. Записки НТШ. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1991. Т. 210. С. 118–150.
45. Старосольський В. «Шириться дефетизм, дезорієнтація, відворот від політики ...» // Діло. – Львів, 1937. – 29 липня.
46. Стахів М. Проти хвиль. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях. Львів, 1934. 136 с.
47. Темницький В. Завдання української соціал-демократії // Робітничий голос. Львів, 1938. Травень.
48. Трощинський В. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. Київ, 1994. 260 с.
49. Чернецький А. Спомини з мого життя. Лондон, 1964. 143 с.
50. Чернецький А. Український робітник // Діло. Львів, 1936. 29 листопада.
51. Швагуляк М. Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (З історії Контактного Комітету. 1937–1939 роки) // Записки НТШ. Львів, 1994. Т. ССXXVIII. С. 207–248.
52. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939) // Сучасність. Київ, 1994. № 2. С. 77–82.
53. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст. // Записки НТШ. Львів, 1991. Т. ССXXII, с. 111–145.
54. «Шириться дефетизм, дезорієнтація, відворот від політики ...» // Діло. Львів, 1937. 29 липня.
55. Ще про конгрес УСДП // Громадський голос. Львів, 1934. 17 березня.
56. Archiwum akt nowych w Warszawie (abbr. – AAN), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (dalej – MSW). Sygn. 964.
57. AAN, MSW. Sygn. 966.
58. AAN, MSW. Sygn. 967.
59. AAN, MSW. Sygn. 1042.
60. AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych (dalej – MSZ). Sygn. 2352.
61. AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920–1939. Sygn. 23.
62. AAN, Urząd Wojewódzki we Lwowie. 1920–1939. Sygn. 24.
63. Feliński M. Ukraińcy w Polsce odrodzonej. Warszawa, 1931. 144 s.
64. Holzer J. Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa, 1974. 664 s.

65. Koko E. Ukraińscy socjaldemokraci galicyjscy w okresie międzywojennym (1918–1939) // *Ukraińska myśl polityczna w XX wieku. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Kraków, 1993. Z. 103. S. 125–141.
66. Praca i życie ukraińskiego ruchu socjalistycznego. Rozmowa «Robotnika» z tow. R. Skibińskim, wice-prezesem U.S.D. // *Robotnik*. Warszawa, 1934. 15 września.
67. Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za IV kwartał 1934 r. Warszawa, 1935. S. 25–29.
68. Sprawozdanie z życia mniejszości narodowych za III kwartał 1935 r. Warszawa, 1935. S. 19.
69. *Sprawy Narodowościowe*. Warszawa, 1929. № 3–4. S. 482–484.
70. *Sprawy Narodowościowe*. Warszawa, 1933. № 1. S. 75.
71. *Sprawy Narodowościowe*. Warszawa, 1934. № 2–3. S. 246.
72. *Sprawy Narodowościowe*. Warszawa, 1935. № 3–4. S. 279.
73. Torzecki R. *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*. Kraków, 1989. 470 s.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 02.12.2019 р.
Рекомендовано до друку д. іст. н., професором Мандриком Я.І.,
д. політ. н., професором Федорчак Т.П.*

UKRAINIAN SOCIAL-DEMOCRACY IN THE PARTY-POLITICAL LIFE OF THE GALICIA OF THE SECOND HALF OF THE 1930-s

I. Y. Raikivskyi

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76018, Ivano-Frankivsk, st. Shevchenka, 57;
Ph. + 380 (342-59-60-06); e-mail: i.raj@ukr.net*

The activities of the Ukrainian Social Democratic Party (USDP), founded in 1899, in the second half of the 1930s are highlighted. This party tried to combine the national idea and Marxism, took an active part in political life in Western Ukraine (until September 1939). The USDP used parliamentary methods for the creation of an independent Ukrainian socialist state, opposed the Ukrainian nationalist underground, and had a relationship with Polish and Jewish socialists. Since 1935, for the third time in the pre-war decade, the party has been a participant in the consolidation process of legal Ukrainian parties of national-state movements in Poland, which have periodically emerged under the influence of a number of internal and external factors. On the eve of the Second World War, the crisis of democratic forces, the rise of authoritarianism in various forms across Europe negatively affected the public influence of the USDP, as well as Social Democracy in general in the Second Polish Republic.

Key words: *USDP, Party, Social Democrats, Ukrainian Labor, Party-Political Life.*

КНИГА СВІДЧЕНЬ ПРО РОСІЙСЬКУ АНЕКСІЮ КРИМУ 2014 РОКУ

(Рец.: Книга Свідчень. Анатомія російської анексії Криму. Упоряд., пер., супров. тексти Анна Андрієвська, Олена Халімон, ред. Вадим Дивнич / Інститут Критики; Ukrainian Research Institute, Harvard University – Київ: Критика, 2019. – 248 с.)

“Книга про ту частину історії “кримської весни”, яку замовчує або навмисно спотворює російська пропаганда” – так визначили автори проекту тему рецензованого видання, підготовленого Інститутом Критики та Українським науковим інститутом Гарвардського університету. Упорядниками книги є відомі в Україні та Криму журналістки Анна Андрієвська і Олена Халімон. Рік перед тим в їх же упорядкуванні Українським інститутом національної пам’яті видано книгу “Люди “сірої зони”: Свідки російської агресії Криму”. В числі свідків в цих книгах є сотні людей, які згадали і описали ті трагічні події, що змусили десятки тисяч людей покинути свої домівки і все зароблене добро та виїхати на “материкову” частину України, або які перенесли катування, не менш страшні, ніж у катівнях НКВД або гітлерівського гестапо, і були засуджені на багато років тюрми та засланы за свою відданість і любов до України. Ще якась частина кримчан зникли не відомо куди, інших знайдено мертвими зі слідами катувань. Читати ці книги важко, особливо тим, хто був свідком цих трагічних подій. Рано чи пізно відбудуться міжнародні суди проти Російської Федерації, проти її президента Владіміра Путіна та проти безпосередніх виконавців його наказів.

Одразу ж за анексією Криму після 26 лютого 2014 року почалися масштабні військові дії Росії проти України на Донбасі. Путін думав, що зруйнована Україна впаде перед ним на коліна і стане частиною “Великої и неделімої Росії”. Але тут він прорахувався. Україна вступила в нерівну битву з цією страшною шовіністичною силою, втративши більше 13-ти тисяч людських життів. Біля сорока тисяч громадян України поранено та покалічено. Ця війна продовжується і нині. Брутальна та незаконна анексія Криму показала усьому світові, що являє собою сьогоднішня Росія.

У книзі 2019-го року є чотири великі розділи. У першому – “Міти, оплачені життям” – описано, як відбулася анексія Криму за одну ніч, про антиукраїнські міти в попередні роки, про роль у цих трагічних подіях Владіміра Константинова, Алексея Чалого, Сергея Аксьонова і Наталі Поклонської. У другій частині під назвою “Між “зрадою” та “перемогою”” вміщено спогади відомих у Криму людей (Петра Вольвача, Юлія Житнікова, Синавера Кадирова, Артема Кисельова, Василя Овчарука, Лоніда Матюхіна, Світлани Паніної, Романа Яремійчука та інших

свідків і учасників цих подій). У третьому розділі “Назад до ССРСР: відродження репресій у Криму” вміщено безпосередні свідчення Олега Сеицова, Володимира Балуха, Ільми Умерова, Ескендера Барієва, Ігоря Котеленця, Сервера Мустафаєва, Олега Скрипника та інших. Четвертий розділ описує таємні злочини Росії в Криму (автори Решат Аметов, Андрій Щекун, Анатолій Ковальський, Ришат Параламов, Ахтем Мустафаєв, Геннадій Афанасьєв та інші).

Чи можна було не допустити анексії Криму і всіх подальших трагічних подій? На це питання відповісти важко. Путіну зійшла з рук грузинсько-російська війна 2008 року, світова громадськість не дала належної оцінки створення так званої Придністровської автономії. Хоча до цього часу продовжується агресивна війна Росії проти України, світова спільнота ще не дала належної оцінки цій війні.

Крим за всі роки незалежності розвивався сам по собі, а російська пропаганда робила не без успіху свою “чорну справу”. На весь Крим була лише одна українська гімназія у Сімферополі та декілька українських шкіл. Викладання російською мовою оплачувалося вище, ніж українською. В університеті імені Вернадського програми юридичного факультету були повністю скопійованими з програм Московського університету імені Ломоносова. Більшість навчальних предметів на кафедрі української філології у цьому ж університеті велися російською мовою. В газетні кіоски Криму не поступали ніякі газети українською мовою, зате вони були заповнені газетами з Москви. Армія формувалася з місцевих, у більшості своїй неукраїнських сил. У своїх спогадах я писав про те, як у військовому шпиталі Сімферополя один хворий офіцер голосно говорив по телефону: “... я ненавижу черных, желтых и хохлов”. За день чи два до 26 лютого по Кримському радіо і телевізору був запущений “фейк”, що в Крим приїхали десятьма автобусами “бандери” щоб масово вбивати росіян. Думаю, що багато кримчан за ці останні роки прозріли. Мені досить часто телефонують мої колишні студенти, особливо з числа кримських татар. Не кажу вже про такі глобальні питання, як залучення зарубіжних компаній до розвідки та розробки морських нафтових і газових родовищ, бо всі провладні сили були зацікавлені в закупівлі російського газу. Якби тодішня влада допустила відомі нафтові компанії світу до робіт на морі, то, можливо, Путін би не наважився почати цю страшну війну.

Крим повернеться Україні. Треба, щоб влада в Києві і на місцях була українською за духом і змістом (без Азарових-Януковичів), щоб вона змогла реалізувати повернення затуманених російською пропагандою людей в Україну. Обов’язково треба пройти через суди з агресивною московською владою. І останнє: Крим у складі України має бути Кримсько-татарською автономією. Не маю ніякого сумніву, що в Криму мова різних етносів повинна бути захищеною від будь-яких принижень.

Р. С. Яремійчук (м. Львів)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Геник Любов Ярославівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри релігієзнавства, теології і культурології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Гураль Інеса Михайлівна – кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри вищої математики Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Кобець Юлія Василівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів і процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мадрига Тетяна Богданівна – кандидат політичних наук, викладач кафедри політичних інститутів і процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мандрик Ярослав Іванович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Монолатій Іван Сергійович – дійсний член НТШ, доктор політичних наук, професор кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мосора Михайло Андрійович – аспірант кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Ніколасва Дарія Олександрівна – аспірантка кафедри міжнародних відносин факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Осипчук Михайло Михайлович – доктор фізико-математичних наук, доцент кафедри математичного і функціонального аналізу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Пуйда Роман Богданович – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук, директор науково-технічної бібліотеки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Райківський Ігор Ярославович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Смоловик Ліана Романівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри вищої математики Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Яремійчук Роман Семенович – доктор технічних наук, професор (м. Львів).

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

При підготовці рукописів статей, які автори подають до редакції «Прикарпатського вісника НТШ», слід дотримуватися таких правил:

1. Стаття повинна містити короткий вступ, формулювання завдання (проблеми) та виклад нових результатів, які отримав автор (співавтори). Не допускається переказ відомих фактів, наведення посилань на неопубліковані роботи.

2. До редакції подають:

два примірники рукопису статті (включаючи ілюстрації і таблиці), надруковані на білому папері формату А4;

рецензію на статтю;

електронний варіант статті, підготовлений на комп'ютері у вигляді неархівованого або архівованого (ZIP, RAR) файлу – CDR/RW.

3. Мова статті повинна бути українською або англійською. Обсяг не повинен перевищувати 20-ти сторінок.

4. Статтю слід оформити так: УДК, назва роботи; прізвище й ініціали автора (співавторів), місце праці (назва організації, повна поштова адреса, контактний телефон, електронна пошта), текст анотації, ключові слова, текст статті, список літератури.

Якщо мова статті українська (англійська), то після статті всі перелічені елементи – від назви роботи до ключових слів включно слід подавати англійською (українською) мовою.

5. Формули, які нумеруються, обов'язково слід подавати окремим рядком. Нумерувати треба тільки ті формули, на які є посилання.

6. Використану літературу слід подавати загальним списком (за алфавітом або у порядку посилань на джерела в тексті статті) та оформляти згідно з вимогами ВАК України (бюлетень №3, 2008 р.). Іноземну літературу треба писати мовою оригіналу. Посилання на відповідні джерела слід подавати в тексті у квадратних дужках, наприклад [4]. Зразки бібліографічного опису книжки, статті, тез доповідей конференцій:

1. Боголюбов Н. Н. Асимптотические методы в теории нелинейных колебаний / Н. Н. Боголюбов, Ю. А. Митропольский. – М.: Наука, 1974. – 504 с.

2. Кондрат Р. М. Підвищення газонафтоконденсатовіддачі родовищ / Р. М. Кондрат // Нафтова і газова промисловість. – 1992. – №2. – С. 35-38.

3. Бойко В. С. Проводка горизонтальних і похилих свердловин як метод ефективного освоєння і розробки покладу / В. С. Бойко, Р. В. Бойко // Стан, проблеми і перспективи розвитку нафтогазового комплексу Західного регіону України: Тези доповідей і повідомлень наук.-практ. конф. (Львів, 28-30 березня 1995 р.). – Львів, 1995. – С. 150.

7. Рукопис підписує автор (співавтори).

8. На окремому аркуші слід указати прізвище, ім'я та по батькові автора (співавторів), науковий ступінь, вчене звання, займану посаду (в кінці кожного випуску журналу ми формуємо відомості про авторів).

**Електронний варіант статті
повинен задовольняти таким вимогам:**

1. Стаття набирається у редакторі Microsoft WORD 95/7.0-97 на аркуші формату B5 182x257 мм, поля (мм): верхнє – 20, нижнє – 10, внутрішнє – 30, зовнішнє – 20.
2. **Основний текст** набирається таким чином:
 - 2.1. Стил "обычный", гарнітура Times New Roman (Cyr), кегль 12, абзацний відступ – 0,75 мм, міжстроковий інтервал – "одинарний".
 - 2.2. Порядок набору:

УДК (Times New Roman (Cyr), кегль 12, без абзацного відступу, вирівнювання – зліва).

Назва **статті** (Times New Roman (Cyr), кегль 12, bold, прописом, без абзацного відступу, вирівнювання – по центру, відбивки зверху і знизу – 9 пт).

Ініціали, прізвище автора (співавторів) (Arial (Cyr), кегль 12, bold, без абзацного відступу, вирівнювання – по центру).

Назва організації, її повна поштова адреса, адреса електронної пошти (Times New Roman (Cyr), кегль 12, italic, без абзацного відступу, вирівнювання – по центру, відбивка знизу – 9 пт).
 - 2.3. Відбивки по тексту не використовуються за винятком підрозділів статті (підрозділи, підпункти і т. п. відділяються відбивками "перед" – 9, "після" – 6).
3. Для набирання **формул** використовується вбудований у Microsoft Office редактор формул Equation v. 3.0. **Стили:** Text - Times New Roman (Cyr), **Function** – Times New Roman (Cyr), italic, **Variable** – Times New Roman (Cyr), italic, **L.C.Greek** – Symbol, italic, **Symbol** – Symbol, italic, **Matrix/Vector** – Times New Roman (Cyr), **Number** – Times New Roman (Cyr). **Розміри:** Full – 12, **Subscript/Superscript** – 9, **Sub-Subscript/Superscript** – 5, **Symbol** – 14, **Sub-Symbol** – 9.
Для наочності рекомендується формули відділяти відбивками зверху і знизу – 6 пт.
4. **Таблиці** повинні бути складені лаконічно, зрозуміло і містити мінімальні відомості, необхідні для ілюстрування тексту статті
Назва таблиці: Times New Roman (Cyr), кегль 12, bold, без абзацного відступу, вирівнювання – по центру, відбивка зверху – 6 пт.
5. **Ілюстрації** до статей (схеми, графіки, діаграми) повинні бути виконані у растровому (векторному) форматах (BMP, TIF, PCX, JPG, GIF; CDR) і додаватися окремим файлом. Забороняється використовувати **графічний редактор MS WORD!!!** Ілюстрації типу фотографій повинні бути відскановані з роздільною здатністю не менше 400 dpi і/або додаватися в оригіналі.
Ілюстрації, перескановані з періодики, не приймаються!
Підписи до ілюстрацій: Times New Roman (Cyr), кегль 11-12, bold, без абзацного відступу, вирівнювання – по центру.
Написи на ілюстраціях виконуються гарнітурою Arial.

**Прикарпатський вісник
Наукового товариства ім. Шевченка**

**Думка
2019. – № 4 (56)
142 с.**

Відповідальний за випуск	<i>Василь МОЙСИШИН</i>
Наукова редакція	<i>Івана МОНОЛАТІЯ</i>
Набір та макетування	<i>Ірини ДЕМКІВ</i>
Комп'ютерна правка	<i>Ірини ДЕМКІВ</i>
Коректура	<i>Ірини ДЕМКІВ</i>

Підп. до друку 26.12.2019 р.
Формат 60x84/8. Папір офсет. Гарнітура "Times New Roman".
Друк на різнографі. Ум.-друк. арк. 8,2.
Наклад 100 пр. Зам. № 54

Видавництво Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
тел. (03422) 42453, факс (03422) 42139,
<http://nung.edu.ua>, e-mail: public@nung.edu.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ІФ № 18 від 12.02.2002 р